

İSLÂM CEZA MUHALEMESİ HUKUKUNDA SANIK

Mustafa ATLAN

**Yüksek Lisans Tezi
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
Dr. Öğretim Üyesi Yakup MAHMUTOĞLU
2019**

(Her Hakkı Saklıdır.)

T.C.
BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

İSLÂM CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNDA SANIK
(The Defendant In Islâmic Criminal Procedure Law)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa ATLAN

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Yakup MAHMUTOĞLU

Bayburt
Temmuz, 2019

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr. Öğr. Üyesi Yakup MAHMUTOĞLU danışmanlığında, 132105018 numaralı Mustafa ATLAN tarafından hazırlanan “İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanık” konulu bu çalışma 20.06.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku Programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Nasrullah HACİMÜFTÜOĞLU İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Davut YAYLALI İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Yakup MAHMUTOĞLU İmza:

Bu tezin Bayburt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

20/06/2019

Doç. Dr. Fatih GÜRBÜZ

Enstitü Müdürü

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanık” başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

20/06/2019

İmza

Mustafa ATLAN

TEŐEKKÖR

Yüksek Lisans Tez çalışmasının tüm aşamalarında yardımını, desteğini benden esirgemeyen, çalışmamın nihayete ermesinde ve bu çalışmada muvaffak olmamda büyük emeği olan sevgili hocam ve danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Yakup MAHMUTOĞLU'na teşekkür ederim.

ÖZ
YÜKSEK LİSANS TEZİ
İSLÂM CEZA MUHALEMESİ HUKUKUNDA SANIK
Mustafa ATLAN
Temmuz 2019, 104 sayfa

Bu tez çalışmasında İslâm ceza muhakemesine göre kişiler hakkında ortaya atılan bir töhmet/suçlama ya da yeterli, makul ve kuvvetli bir şüphe ile başlatılan kovuşturma ve muhakeme sürecinde hak ve yetkilere sahip ve talepleriyle muhakemeyi hareket halinde tutan ve hükmün kesinleşmesine kadar suç şüphesi altında sanık sıfatıyla yargılanan kişi hakkında, muhakeme/yargılama hukuku açısından fıkıh doktrinindeki genel bilgi ve verilerden hareketle daha genel ve toparlayıcı tespitlere ulaşmak, sanığın yargısal hükümlerinin neler olduğunu ortaya koymak hedeflenmiştir.

Tez iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, İslâm ceza hukuku ve ceza muhakemesine dair temel ilkeler ayrıntısıyla ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise, ilk olarak, araştırma, İslâm hukuku ve alt dalı olan ceza muhakemesi hukuku alanında sanık ve mahkemede muhakemeye katıldıklarından dolayı sanıkla ilgili diğer kişilerin/kavramların tanımı üzerinde durulmuş ve buradan hareketle, sanığın muhakeme safhasında, suç şüphesi bulunduğundan dolayı suçun ispat yolları, karineler, genel bir ilke olan sanığın şüpheden yararlanması, aynı bağlamda şüphe çeşitleri ve son olarak da sanık hakkında mahkeme tarafından; tutuklanması, gözaltı süreci, hapis cezası ve sorgulama safhasındaki işlemler ile ilgili tedbire dayalı verilen kararlar/hükümlere ilişkin muteber kabul edilen klasik ve çağdaş İslâm hukuku eserlerinden genel bilgi ve hukukî hükümler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tez çalışması bu açıdan değerlendirildiğinde, ilk dönem klasik fıkıh kaynaklarına ve mümkün mertebe dört mezhebin muteber saydığı fıkıh kitaplarına müracaat edilmiş ve yeri geldikçe çağdaş fıkıh ekollerinin hukukçularının sanığın hükümleri ile ilgili görüşleri, ayrıntılı ve objektif bir biçimde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, yapılan bu çalışmanın, İslâm ceza muhakemesi hukukunda sanıkla ve sanığın hükümleriyle ilgili özgün bir çalışma olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Sözcük: Davalı, Ceza, Töhmet, Ceza Muhakemesi, Dava, Kazâ.

ABSTRACT
MASTER DISSERTATION
THE DEFENDANT IN ISLÂMIC CRIMINAL PROCEDURE LAW
Mustafa ATLAN
July 2019, 104 pages

In this thesis, it is aimed to reach more general and inclusive determinations based on the general information and data in the fiqh (islamic law) doctrine in terms of judgement law about a person who has the rights and powers in the prosecution and judgement process initiated with an accusation or a sufficient, reasonable and strong suspicion about the persons and who keep the judgement going with their demands and who stands trial as a defendant under suspicion until the finalization of the judgment according to Islamic criminal procedure, and to set forth judicatory provisions of the defendant.

The thesis consists of two main parts. In the first part, the basic principles regarding Islamic criminal law and criminal procedure are explained in detail.

In the second part, firstly, the definition of the defendant and the other persons/concepts related to the defendant because of participating in the judgement in the court in the field of research, Islamic law and criminal procedure law which is a sub-branch of it are discussed and from this point of view general information and juridical provisions from the respected works of classical and contemporary Islamic law with regards to demonstration of the crime due to criminal suspicion, presumptions, in dubio pro reo which is a general principle, the kinds of suspicion in the same context in the stage of proceeding, finally decisions and provisions about the transactions in the stages of the arrestment, detention period, interrogation and prison sentence which are given by the court as a measure were tried to be determined.

When the thesis study is evaluated from this perspective, classical fiqh sources in the early period and fiqh books which are respected by four sects were referred as far as possible, and the opinions of the lawyers of the contemporary fiqh schools regarding the provisions of the defendant were tried to be explained objectively and in detail . In this context, this study is considered to be a unique study regarding the defendant and its provisions in Islamic criminal procedure law.

Keywords: Defendant, Punishment, Indictment, Criminal Procedure, Case, Jurisdiction.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI	ii
ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI	i
TEŞEKKÜR	ii
ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ	viii
Giriş	2
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1. İslâm Ceza Hukuku ve Muhakemesi ile İlgili Temel İlkeler	5
1.1. İslâm Ceza Hukukunda Cezalara Dair Temel İlkeler.....	5
1.1.1. Kanunîlik İlkesi.....	6
1.1.2. Şahsîlik İlkesi.....	6
1.1.3. Genellik İlkesi.....	7
1.1.4. Suç-Ceza Dengesi İlkesi.....	8
1.1.5. Adalet ve Hakkaniyet İlkesi.....	8
1.1.6. Cezaların Keffâret Olması İlkesi.....	9
1.1.7. Cezaların Dinîliği İlkesi.....	9
1.2. İslâm Ceza Muhakemesi ve Temel İlkeleri.....	10
1.2.1. İslâm Ceza Muhakemesi.....	10
1.2.2. İslâm Ceza Muhakemesinin Temel İlkeleri.....	12
1.2.2.1. Sanığın Hak ve Hürriyetlerinin Korunması.....	13
1.2.2.1.1. Berâet-i Zimmet Asıldır.....	13
1.2.2.1.2. Şekk İle Yakîn Zâil Olmaz.....	13
1.2.2.2. Toplum ve Nizamın Korunması.....	14
1.2.3. İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunun Sistematiği.....	15
İKİNCİ BÖLÜM	17
2. Sanık ve Hükümleri	17
2.1. Sanık Kavramı.....	17
2.1.1. Tanımı.....	17
2.1.2. Sanıkla İlgili Kavramlar.....	18

2.1.2.1. Şüpheli.	18
2.1.2.2. Tanık/Şâhit.	19
2.1.2.3. Tutuklu/Mevkûf.	19
2.1.2.4. Mahkûm/Hükümlü.	19
2.1.2.5. Müttehem.	20
2.1.2.5.1. Müttehem'in Kelime Anlamı.	20
2.1.2.5.2. Müttehem'in Terim Anlamı.	20
2.1.2.6. Müddeâ aleyh/Davalı.	21
2.2. İslâm Ceza Muhakemesinde Şahısları İtham Altında Bırakmanın Hukuki Boyutu.	21
2.2.1. Delil Olmadan Ortaya Atılan İthamın Kabul Edilmemesinin Sebepleri.	21
2.2.2. Ceza Muhakemesinde Şahısları İtham Altında Bırakmanın Hükmi.	24
2.3. Dava Kavramı.	27
2.3.1. Davanın Tanımı.	27
2.3.2. Davanın Hukukî Dayanakları.	28
2.3.3. Davanın Sihhat Şartları.	29
2.3.3.1. Davanın (Ceza Davası) Unsur ve Şartları.	29
2.3.3.2. Davanın Tarafları.	29
2.3.3.3. Taraflara İlişkin Şartlar.	30
2.3.4. Dava Konusuna Ait Şartlar.	32
2.3.5. Töhmət Davaları.	33
2.4. Sanığın Hükümleri.	34
2.4.1. Sanığın Birden Fazla Kişi Olması Meselesi.	35
2.4.2. Sanığın Kısımları.	37
2.4.2.1. İyi Halli (Ehl-i Salâh) Sanıklar.	37
2.4.2.2. Kötü Halli (Ehl-i Fucûr) Sanıklar.	38
2.4.2.3. Durumu Bilinmeyen (Mechûlu'l-Hâl) Sanıklar.	38
2.5. Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanık Tarafında Töhmetin Dereceleri.	38
2.5.1. Kuvvetli Töhmət/Güçlü Karine (Töhmeten Kaviyyeten).	39
2.5.2. Zayıf Töhmət/Zayıf Karine (Töhmeten Da'ifeten).	40
2.5.3. Kuvvetli ve Zayıf Olmayan Töhmət (Töhmeten Vaseten).	40
2.5.4. Kişilerin Durumları ve Niteliklerinin Töhmət ile İlgili Olması Hakkında Bir Değerlendirme.	41
2.6. Sanık Hakkında Suçun İspat Yolları.	43
2.6.1. Karineler.	44
2.6.1.1. Töhmetin/Suçlamanın Ortaya Atılmasının Sebebi.	46

2.6.1.1.1. Cinayet Vakalarındaki Kesin Karineler (Karine-i Kâtia)	46
2.6.1.1.1.1. Hadd Davalarında Kesin Karineler.	46
2.6.1.1.1.2. Kısâs ve Ta'zîr Davalarında Kesin Karineler.	47
2.6.1.1.1.3. Cinayet Vakalarındaki Kesin Olmayan Karineler (Karine-i Gayri Kâtia).	48
2.6.2. Yeminden Kaçınma (Nükûl).....	50
2.6.3. Suçların İsbatında İkrar Delili.	51
2.6.4. Şâhitlik, Suça Tanıklık (Şehâdet).....	54
2.7. Şüpheden Sanığın Yararlanması İlkesi.	56
2.7.1. Şüphenin Tanımı.	58
2.7.2. Şüphe Çeşitleri.....	60
2.7.2.1. Konuda (Mahal) Şüphe.	61
2.7.2.2. Failde Şüphe.	62
2.7.2.3. Cihette Şüphe.	62
2.7.2.4. Fiilde Şüphe.	63
2.7.3. Hadd Cezalarının Şüpheler Sebebiyle Düşürülmesinin Sonucu.	63
2.7.4. Şüphe Bağlamında Sanığın Beraat Ettiği Durumlar.	64
2.7.5. Şüpheler Gereğiyle Ta'zîr Cezalarının Düşürülmesi Durumu.	66
2.7.6. Aftaki Hatanın Tercih Edilmesi Meselesi.	66
2.7.7. Şüphe Bağlamında Sanığın İkrarından Dönmesi.	67
2.8. Sanık Hakkında Yapılan İşlemler.	67
2.8.1. Sanığın Tutuklanması (Hapsi veya Gözaltında Tutulması).	68
2.8.2. Sanıklar Hakkında Verilen Hapis Cezası.	69
2.8.3. Sanığın Sorgu Esnasında Suçu İşlediğine Dair İtirafa Zorlanması.	73
2.8.3.1. İyi Halli Olan (Ehl-i Salâh) Sanıklar ve Hükümleri.	75
2.8.3.2. Kötü Halli Olan (Ehl-i Fucûr) Sanıklar ve Hükümleri.	75
2.8.3.3. Durumu Bilinmeyen (Mechûlu'l-Hâl) Sanıklar ve Hükümleri.....	77
Sonuç ve Öneriler	80
Kaynakça ve Atıf.....	83
ÖZGEÇMİŞ.....	93

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

A.S.	: Aleyhisselâm
BK.	: Bakınız
B.Y.	: Basım yeri yok
C.	: Cilt
C.C.	: Celle celâluhu
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DNŞ.	: Danışman
MD.	: Madde
Ö.	: Ölümü
R.A.	: Radiyallâhu anh, radiyallâhu anhum.
S.A.V.	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
THK.	: Tahkik eden
TKM.	: Takdim eden
TLK.	: Ta'likte bulunan
TRC.	: Tercüme eden
TS.	: Tarihsiz
TSH.	: Tashih eden
VB.	: Ve benzeri
V.DĞR.	: Ve diğerleri
Y.Y.	: Yayıncı bilinmiyor

Giriş

1. Konunun Önemi ve Sınırlandırılması

Hukuk ilmi, toplum halinde yaşayan insanların birbirleri ile ve toplumla olan ilişkilerini düzenleyen normatif ilimlerden biridir. Hukukun devlet kuruluşuna, devlet görevlerinin yapılmasına ve devletin korunmasına taalluk eden ilişkileri düzenleyen dalı, “Kamu Hukuku”dur. Devletin vazifelerinden biri de yargılamadır. Bu vazife devletin veya fertlerin yaptıkları “iddia” ve “müdafaa” görevleri ile birlikte muhakeme adlı kolektif görevi oluşturur. Böylece muhakeme hukuku, muhakeme görevinin yapılması dolayısıyla meydana gelen ilişkileri düzenleyen bir hukuk dalı olarak insanlar karşısına çıkmaktadır.

Ceza muhakemesi hukuku da, kamu hukukunun bir dalı olan “muhakeme hukukunun” kapsamındadır. İddia, yargı ve savunma faaliyetleri kamusal faaliyetlerdir. Ceza muhakemesi hukuku, suç veya suç şüphesi dolayısı ile yapılan muhakemeyi düzenleyen hukuk dalıdır. Bu hukuk dalında, suç işleyip işlemediğinin nasıl belirleneceği ve yargılamanın/muhakemenin nasıl yapılıp ceza verileceği konuları ele alınır. Başka bir ifadeyle, bu hukuk dalı, iddia, savunma ve yargılama görevlerinden oluşan ve muhakeme adı verilen faaliyetin kolektif şekilde yapılmasını düzenler. Bundan dolayı ceza muhakemesi, amaç bakımından üç safhadan geçmiştir: 1) Suçlunun cezalandırılması safhası, 2) Sanığın korunması safhası, 3) Hakikatin araştırılması safhası.

Ceza muhakemesi hukukunda, muhakeme faaliyeti esnasında fertlerin hak ve özgürlüklerinin korunmasını, kuralları ihlâl etmeyenlerin ceza almamasını, ihlâl edenlerin ise hak ettiklerinden fazla ceza almamasını sağlayan bir işleve sahiptir. Ceza muhakemesinde başvurulması söz konusu olan yakalama, tutuklama, arama, el koyma gibi tedbirlerin her biri aslında bir temel hakka müdahale oluşturur. Ceza muhakemesi hukuku bu temel haklara müdahalenin koşul ve sınırlarını belirler. Bu ihtiyatî tedbirlere başvurma koşullarının ve sınırlarının ceza muhakemesi hukuku tarafından belirlenmesi kişi hak ve özgürlükleri açısından bir güvence teşkil eder. Ceza muhakemesi hukuku, kişi ve toplumu bu anlamda kişi hak ve özgürlükleri korumaya yönelik temel kural ve ilkeleri düzenler.

Günümüz ceza muhakemesi hukukunda olduğu gibi İslâm ceza muhakemesi hukukunda da muhakemenin amacı, hukukî barışı sağlayacak bir hükme ulaşmaktır. “Şüpheli ve sanığın haklarına saygılı bir şekilde maddi gerçeğe ulaşmak”, “sanık, suçu sabit oluncaya kadar masum sayılır” ve “şüpheden sanığın yararlanması” gibi hukukî ilkeler bu amaç doğrultusunda, hâkimlerin keyfiliğine ve sanıkların mutlaka suçlu sayılarak cezalandırılması eğilimlerine bir tepki olarak çıkmıştır. Aynı şekilde şüpheli ve sanığın suçu işleyip işlemediği araştırılırken hak ve çıkarlarının da korunması gerekmektedir. İslâm ceza muhakemesi ve günümüz ceza muhakemesi yasalarının, hem şüpheli ve sanığın hem de muhakemede rol oynayan tüm diğer sùjelerin hak ve çıkarlarını birbirlerinininki ile dengeli bir biçimde koruyacak kuralları içermesi amaçlanmaktadır. Gerçek her ne pahasına olursa olsun değil, hukuk kuralları içinde şüpheli ve sanığın insanlık onuru korunarak araştırılmalıdır. Muhakemenin/Yargılamanın, insan hak ve özgürlüklerini vurgulayan adil yargılanma hakkına uygun biçimde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

İslâm muhakeme hukukunun temel ilkeleri Hz. Peygamber tarafından teorik olarak tevzi‘ edilmiş, özellikle Medine döneminde yargı erkinin başı olması itibariyle bizzat Peygamber tarafından tatbik edilmiştir. İlk örneklerde yargılamanın/muhakemenin, ceza muhakemesi ve hukuk muhakemesi şeklinde ayrıma tabi tutulmadığı müşâhede edilmektedir. Bu dönemde Hz. Peygamber’in uyguladığı muhakeme usulüne göre davayı ispat külfeti davacıya ait olacak, hâkimler davacının ortaya koyduğu delillere bağlı kalacaklardı. Tek taraflı olarak sırf iddia makamının beyanına dayalı hüküm verilmeyecek, davalıya müdafaa hakkı da tanınacaktı.

Hz. Peygamberin muhakeme hukuku ile ilgili beyanları, karar ve uygulaması hadis kitaplarının “hudûd”, “kısâs”, “ahkâm”, “dava”, “beyyine” bölümlerinde kayıt altına alınmış ve günümüze kadar ulaşmıştır. Daha sonraki dönemlerde İslâm hukukçularının (Fukahâ) muhakeme hukuku ile ilgili içtihatları ve yazdıkları eserlerinin “dava”, “kazâ”, “şehâdet”, “yemin”, “cirâh-yaralamalar”, “kısâs”, “kitâbu’l-harâc”, “el-ahkâmu’l-sultâniyye”, “es-siyâsetu’ş-şer’iyye”, “hisbe”, “edebu’l-kâdî” ve “edebu’l-kazâ” gibi bölümlerinde yer almaktadır. Bu hukukçular arasında özellikle ceza muhakemesi açısından İbn Kayyim el-Cevziyye ve İbn Ferhûn’un çalışmalarının önemini vurgulamak gerekmektedir. Çünkü bu hukukçular davaları hukuk ve ceza davaları diye ikiye ayırmışlar ve bu davaların takip şekli ve usullerini ayrıntılı bir biçimde açıklamışlardır. Yine İmâm Mâverdî, ceza davalarının ne zaman ve hangi durumlarda açılacağını ve takip edilecek usulü izah etmiştir. Ancak “Mecelle” nin kabulü ile birlikte özellikle medenî muhakeme hukukuyla ilgili hükümler kanunen maddeleştirilmiştir. Mecelle, muhakeme hukukunun temel ilkelerinin İslâm

hukukunun hem teorik kaynaklarında hem de pratiğinde var olduğunu açıkça ortaya koymuştur.

“İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanık” başlıklı tez çalışması iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde: araştırmanın gelecek bölümlerinde ihtiyaç duyulacak İslâm ceza ve İslâm ceza muhakemesi hukuku ile ilgili temel ilkerer yer verilmiştir. Bu noktada da, öncelikle, İslâm ceza hukukunun temel ilkeleri daha sonrada İslâm ceza muhakemesinin sanık ile ilgili yakından ilintili olduğu temel ilkeler üzerinde durulmuştur.

Tezin ana kısmını oluşturan ikinci bölümde, ilk olarak, araştırma, İslâm hukuku ve alt dalı olan ceza muhakemesi hukuku alanında sanık ve mahkemede muhakemeye katıldıklarından dolayı diğer kişilerin sanıkla ilgili olduklarından bu kavramların tanımı üzerinde durulmuş ve buradan hareketle, sanığın muhakeme safhasında, suç şüphesi bulunduğundan dolayı suçun ispat yolları, karineler, genel bir ilke olan sanığın şüpheden yararlanması, aynı bağlamda şüphe çeşitleri ve son olarak da sanık hakkında mahkeme tarafından; tutuklanması, gözaltı süreci, hapis cezası ve sorgulama safhasındaki işlemler ile ilgili alınan ihtiyatî tedbir ve sanıkla ilgili yargısal ve fikhî hükümler, muteber kabul edilen klasik ve çağdaş İslâm hukuku eserlerinden incelenerek genel bilgi ve veriler tespit edilmiş ve bu şekilde objektif olarak aktarılmaya özen gösterilmiştir.

İnceleme konusu olan “İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanık” ı araştırırken, klasik dönem İslâm hukuku (Fıkıh) kaynaklarına müracaat etmeye özen gösterildi. Mezhep görüşlerini her mezhebin güvenilir kaynaklarından aktarmaya çalışıldı. Bunun yanı sıra araştırmada, çağımızda İslâm ceza hukuku ve İslâm ceza muhakemesi hukuku alanında kaleme alınan eserlerden de yararlandı. Bu çalışmalar gerek muhteva gerekse sistem bazında tez çalışmasına kaynaklık etmiştir. Bu çalışmaların dikkate değer örnekleri arasında şunlar sayılabilir: Abdulkadir Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî*; Ahmed Fethî Behneşî, *el-Ukûbe fi'l-Fıkhi'l-İslâmî, es-Siyâsetu'l-Cinâiyye fi's-Şerî'ati'l-İslâmiyye, Mevkıfu's-Şerî'a min Nazariyyeti'd-Difâ'i'l-İctimâ'iyye, Nazariyyât fi'l-Fıkhi'l-Cinâiyyi'l-İslâmî*; Usâme Alî Mustafa'nın, *Usûlu'l-Muhâkemâtu's-Şer'iyyeti'l-Cezâiyye*; Celâl Erbay'ın, *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*; Şamil Dağcı'nın, *İslâm Ceza Hukukunda Müessir Fiiller* gibi eserler İslâm ceza ve yargılama hukuku sahasında müstakil olarak kaleme alınmış başlıca eserlerdir.

2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı, İslâm toplumunda bireylere atılan suçlamaların (töhmət) ve bu suçlamalar karşısında zan altında bırakılan kimselerin, toplum nazarında ve kamu vicdanında

kişiliklerine göre değerlendirilip değerlendirilemeyeceğine ve bu hususa ilişkin haklarında yeterli, makul ve kuvvetli suç şüphesi bulunduğu, soruşturma ya da kovuşturma evresi başlatılarak sanık/şüpheli sıfatında mahkemede, muhakeme safhasındaki yargısal işlemler ve haklarında verilecek nihâî kararlar ile ilgili hükümleri tespit etmek ve sanığı İslâm ceza muhakemesi hukukunda incelemektir. Vahiy merkezli olan İslâm hukukunun alt dalı olan İslâm ceza muhakemesi hukukunun ceza davalarında yargılanacak sanıkların ne gibi muamelelere tabi tutulacağı, bu alanda öncü kabul edilen dört mezhep ve çağdaş İslâm hukukçularının, İslâm medeniyetinde tarih boyunca sanık ile ilgili olan hükümleri hakkında ön plana çıkan görüşlerini ortaya koymaktır. Bu çerçevede günümüz İslâm dünyasında sanık ile ilgili yapılan çok az sayıda çalışma olması ve ülkemizde böyle bir çalışmanın bulunmaması ve bu konu hakkında İslâm yargı sisteminde bilgi yetersizliği olduğundan, İslâm ceza muhakemesi hukukunda sanık hakkında kapsamlı bilgiye ulaşılması ve bu sahada bir farkındalık oluşması adına büyük önem arz etmektedir.

Çalışmada izlenen yöntem: “İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanık” başlığı çerçevesinde öncelikle İslâm ceza ve muhakemesi hukukunun temel ilkeleri, “Şüpheli ve sanığın haklarına saygılı bir şekilde maddi gerçeğe ulaşmak”, “sanık, suçu sabit oluncaya kadar masum sayılır”, “şüpheden sanığın yararlanması” gibi evrensel insanî ilkeler doğrultusunda tez konusunun daha iyi anlaşılması yönünde tanımları yapılmıştır. Çünkü ceza muhakemesi hukukunun gayelerinden birisi de, sanığın hak ve menfaatlerini korumakla yükümlü olmasıdır. Bu minvalde sanık ve ilgili kavramları, dava nazariyesi, töhmet davaları ve bunlara kaynak teşkil eden argümanlar üzerinde incelemede bulunulmuştur. Daha sonra sanığın, “Bir suç işlemekten sannık herkes, savunması için kendisine gerekli bütün tertibatın sağlanmış bulunduğu alenî bir muhakeme ile kanunen suçlu olduğu sabit olmadıkça masum sayılır” ve “Herkes meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı ve davalı olarak iddia ve savunma hakkına sahiptir” gibi insanî, evrensel olan hak ve özgürlükleri doğrultusunda sanık ile ilgili muhakeme safhasında yargısal hükümleri ve sanığında kimliklerinin yargılama sürecinde töhmetin niteliğine göre değerlendirilmesi ile ilgili davaya etki edip etmemesi konuları incelenmiştir. Yine bu hususta İslâm hukukçularının vermiş oldukları fikhî hükümler, hâkimlerin bu hükümlere göre sanık hakkında aldıkları yargısal karar ve yaptırımlar ile ilgili hükümler, kadim fıkıh eserlerinde ve bu sahada yapılan çalışmalarda İslâm hukukçularının görüşleri tespit edilmiş ve objektif bir şekilde aktarılmıştır. İslâm ceza muhakemesi hukukunda özellikle sanıklar ile ilgili hükümleri kronolojik ve sistemli olarak bir tasnife tâbi tutan İbn Kayyim el-Cevziyye ve İbn Ferhûn ve diğer İslâm hukukçularının öne sürdükleri görüşleri incelenmiş ve açıklanmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İslâm Ceza Hukuku ve Muhakemesi ile İlgili Temel İlkeler

Toplumların kendi nizam, disiplin ve bekalarını inşa etmede esas aldıkları hukuk sistemleri, tarihsel süreç içinde iki temel yoldan kaynaklanmıştır. Bunlardan birisi, ilâhî iradenin esas alındığı vahiy destekli hukuk sistemi, diğeri de tarihi seyir içerisinde sadece insanların akıl ve tecrübeleri neticesinde şekillenen hukuk sistemidir. Her iki şekliyle de ortaya çıkan hukuk sistemi, toplum düzenini ya da kamu düzen ve güvenini bozmaya çalışan kişi veya kişilere karşı fert ve kamu vicdanını rahatlatmak, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, toplumda bireylerin gerekli güvenliklerini sağlamak amacıyla, ceza hukukunun yaptırım ve müeyyidelerini kabul etmişlerdir. Doğal olarak bu müeyyidelerin de dayandığı bazı temel ilke ve kurallar bulunmaktadır. Bu başlık altında da burada, bu bağlamda konular ele alınacaktır.

1.1. İslâm Ceza Hukukunda Cezalara Dair Temel İlkeler.

İslâm hukukunun cezalanırmadaki gayesi, “yasaklanan bir şeyi yapmak ve emredilen bir şeyi terk etmek karşılığında faile verilen uygun bir karşılık olarak görülmüş ise de bunun yanında toplumu, benzer olaylardan korumak ve aynı yasak fiili işlemek isteyen kimseleri bundan caydırmak düşüncesi de önemli rol oynamakta, aynı şekilde kişiyi ikinci bir kez yasak bir fiili yapmaktan alıkoyma yani bir anlamda suçluyu eğitme ve ıslah etme düşüncesi de yer almaktadır. İslâm dini getirmiş olduğu dinî-ahlakî öğretisi, almış olduğu sosyal ve iktisadî tedbirlerle suçun daha işlenmeden önünü almak adına tedbirler almıştır. Ancak alınan bu tedbirlere rağmen yasaklanan bir eylemin işlenmesi durumunda özellikle kişi haklarının ihlalinin ağır bastığı suçlarda bu ihlalleri önlemek ve Allâh (Kamu) haklarının ihlal edildiği suçlarda da bu ihlalin İslâm kamu düzenini tehdit etmesini engellemek amacıyla cezalandırma ilkesini getirmiş ve bununla ilgili de temel prensipler vaz‘ etmiştir”.¹

¹ M. Âkif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 12. Baskı (İstanbul: Beta Yayınları, 2014), 174.

İşte bu doğrultuda İslâm ceza hukukunda cezalandırmanın bazı ilkeleri üzerinde durmakta fayda var. Bunlar, kanunîlik, şahsîlik, genellik, suç-ceza dengesi, adalet ve hakkaniyet, cezaların keffâret olması ve cezaların dinîliği gibi temel prensiplerdir.

1.1.1. Kanunîlik İlkesi.

İslâm ceza hukukunda nassa veya kanuna dayanmayan bir ceza şeklinden söz etmek mümkün değildir. Kısâsı, diyeti ve haddleri gerektiren suçların şâri‘ tarafından açıkça tayin ve tesbit edilmesi, hâkimin de bu cezaları verme zorunda oluşu cezalandırmada keyfiliği önlemekte, kanunîliği ve hukukun üstünlüğünü sağlamaktadır.² Kur’ân’ın birçok yerinde, cezalandırmanın geçmiş suçları kapsamayacağını değişik vesilelerle ifade edilmesi³ sorumluluk için tebliğ ve risâletin ölçü alınması da⁴ kânunîlik ilkesini pekiştirmektedir. “Kanunsuz suç ve ceza olmaz” ifadesiyle formüle edilen bu ilke, gerek İslâm ceza hukuku gerekse günümüz ceza hukukunda temel ilke ve kural haline gelmiştir. Bu ilke, uygulamada keyfiliğin önlenmesinde, toplum bireylerinin temel hak ve hürriyetlerinin emniyet altına alınmasında etkin rol oynamaktadır. Suçlar ve karşılığında uygulanacak müeyyideleri, kanunda belirtilmez, takdir ve yoruma açık bir halde bırakılırsa, o zaman uygulamada keyfîlik kaçınılmaz hale gelecektir. Hukukta keyfiliğin hâkim olduğu ülkede veya bir toplumda da insanlar doğal olarak kendilerini güvenlik içinde hissetmeyeceklerdir’.⁵

1.1.2. Şahsîlik İlkesi.

İslâm ceza hukukunun temel kurallarından biri de; “cezâî sorumluluğun bizzat şahsın kendisine terettüp etmesidir”. İşlenen suçlardan ancak failleri sorumlu tutulur. Aralarındaki yakınlık bağı veya dostluk ne derecede olursa olsun bir kimsenin suçundan dolayı başkaları sorumlu tutulamaz. İşlemediği bir suçun cezasını başka bir insana yüklememek aklın da gereğidir.⁶ Kur’ân-ı Kerîm’in birçok ayetlerinde bu husus hükme bağlanmıştır. Bunlardan bazıları “...Herkesin kazanacağı kendisinden başkasına ait değildir...”(el-En’âm, 6/164), “Günâh işleyen hiçbir nefis, başkasının günâhını çekmez...” (el-Fâtır, 35/18), “Hakikaten insan için kendi çalıştığından başkası yoktur...” (en-Necm, 53/39), “Kim iyi amel ederse

² Abdulkadir Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'i* (Beyrut: Dâru'l-Kâtibi'l-Arabî, ts), 1: 383; Ahmed Fethî Behnesî, *el-Ukûbe fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, 5. Baskı (Dâru's-Şurûk, 1983), 31; Ali Bardakoğlu, “Ceza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 7: 475.

³ Bk. el-Bakara, 2/275; en-Nisa, 4/22-23; el-Mâide, 5/95; el-Enfâl, 8/38.

⁴ Bk. el-İsra, 17/15.

⁵ Yaşar Yiğit, *İslâm Ceza Hukuku Hükümlerin Yürürlüğü* (Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık, 2012), 42; M. Cevat Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, 2. Baskı (İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2015), 202.

⁶ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî*, 1: 394; Behnesî, *el-Ukûbe fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, 48; Yiğit, *İslâm Ceza Hukuku Hükümlerin Yürürlüğü*, 43; Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, 134; Ali Şafak, *Seküler Ceza Hukuku Kurumlarıyla Mukayeseli İslâm Ceza Hukuku*, 2. Baskı (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2012), 1: 417.

kendi lehine, kim de kötülük ederse bu da kendi aleyhinedir...” (el-Fussilet, 41/46) ve “...Kim bir kötülük yaparsa onunla cezalandırılır...” (en-Nisâ, 4/123) ayetleridir. Bu temel kuralları kuvvetlendiren, destekleyen ve tekrarlayan hadisler de bulunmaktadır. Nitekim bir hadis-i şerifte “Bir kimse babasının ve kardeşinin kötülüğünden dolayı cezalandırılmaz.”⁷ buyrulmaktadır.

Ancak bu kaidenin iki istisnası olan “âkile”⁸ ve “kasâme”⁹ müesseseleri, belli bir amaca odaklı olarak İslâm hukukunda devam ettirilmiştir. Her ikisinde de sadece ceza değil, tazmîn yönü de bulunan diyet ödeme yükü, suç ve suçlu ile zayıf da olsa ilgisi bulunan belli bir zümreye dağıtılarak bir yandan toplumda sosyal denetimin yerleşmesi amaçlanmakta öte yandan da maktulün kanının heder olması önlenmektedir.¹⁰

1.1.3. Genellik İlkesi.

Genellik ilkesi diğer bir ifadeyle eşitlik ilkesi, hukukî hükümlerin uygulanmasında hiçbir kişi ya da zümrelerin ayrıcalığı olmaksızın toplumu oluşturan bütün bireylerin; sınıf, zümre ve statü ayrımı yapmaksızın yasa karşısında eşit bir şekilde yargılanması ve verilen hükme muhatap olması şeklinde tanımlanır.¹¹

Genellik/Eşitlik İlkesinin tabii sonucu, ülkede yaşayan bütün şahıslar hiçbir sosyal, inançsal veya ekonomik statü farkı gözetilmeksizin, kanun önünde eşit kabul edilir. Kişilerin işlemiş oldukları suçlara karşılık, uygulanacak cezalarda, belirtilen husus ve değerler ayrıcalık sebebi olamaz. Cezalar belirli bir grup için geçerli, diğer bir grup için geçersiz kabul

⁷ Suleymân b. el-Eş’as b. İshâk Ebû Dâvûd el-Ezdî es-Sicistânî, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd (Beyrut: el-Mektebetu’l-Asriyye, trs), “Diyât”, 2; Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî b. Sinân en-Nesâî, *Sunenu’n-Nesâî (es-Suğrâ)*, Thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde, 2. Baskı, (Haleb: Mektebu’l-Matbûâtü’l-İslâmiyye, 1986), “Tahrîmu’d-Dem”, 28.

⁸ Âkile: suçlunun da aralarında bulunduğu bir kütükte yazılı olanlardır. Bir birlik sancağı altında hareket eden, belli bir kütükte yazılı olan belirli maaş veya prim (atıyye) alan, muhârib sınıfından olan kimselerin hepsidir. Şâyet böyle bir kuruluş yoksa o zaman âkile suçlunun mensup olduğu aşiret veya kabiledir. Bu da yoksa hazine dir. İşte kasıtsız cinâyetlerde diyeti, kadınlar, çocuklar, deliler ve köleler hariç, suçlu da dâhil olmak üzere, âkileden her bir kişi üç veya dört dirhem vererek öderler. Üç yılda tasfiye edilen bu tazmînât şahıs başına üç veya dört dirhemi aşacak olursa, nesepçe en yakın kabilelere teslim edilir. Bu miktar aşılmaz. Beş yüz dirhemden az diyetleri de âkile değil, suçlu bizzat öder. Bk. Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, 136.

⁹ Kasâme: Herhangi bir köyde veya mahallede, büyük camii, cadde veya köprü gibi umumî bir yerde veya bir şahsın mülkünde, üzerinde öldürülme belirtileri bulunan kâtili meçhul bir cesed bulununca, maktulün yakınlarının davâ etmeleri üzerine, o yer hakkında elli kişiye “Billâhi biz onu öldürmedik ve onun kâtilini de bilmiyoruz” diye yemin ettirilir. Buna kasâme denir. Yeminden sonra cesedin bulunduğu mülk sahibinin âkilesi ve köy veya mahalle halkı ölünün diyetini, her birine üç yılda tasfiye edilmek üzere üç ve dörder dirhem düşmek üzere öderler. Umumî yerlerde bulunan cesetler için kasâme gerekmezse de diyeti hazine öder. Her halde İslâm’da hiçbir kimsenin kanı heder edilmez. Bu nedenle Hz. Peygamber (s.a.v) fâilî meçhul cinayetlerde kasâme yoluyla diyeti vazetmiştir. . Bkz. “Şahsilik ve Kasâme” bölümü için, Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, 139.

¹⁰ Bardakoğlu, “Ceza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 7: 475; Şafak, *Seküler Ceza Hukuku Kurumlarıyla Mukayeseli İslâm Ceza Hukuku*, 1: 417.

¹¹ Behnesî, *el-Ukûbe fi’l-Fıkhî’l-İslâmî*, 51; Şafak, *Mukayeseli İslâm Ceza Hukuku*, 1: 641; Yiğit, *İslâm Ceza Hukuku Hükümlerin Yürürlüğü*, 216.

edilemez. Bu ilke gereği, ülkede kanun önünde nisbî değil mutlak eşitlik ilkesi esas alınmalıdır. Aksi takdirde hukukun varlık sebebi olan adâletin sağlanması söz konusu olamaz. Bu ilke kişilere göre hukukun düzenlenmesi yerine, kişilerin kendilerini hukuka göre uyarlamaları sonucunu doğurur. Belirtilen bu ilkeye uyulmaması halinde, ülkenin hukuk düzeninde kaos yaşanır. Kollektif adalet yerine, şahsî ölçümler topluma hâkim duruma gelir ve toplumda kan davaları yaşanır.¹²

1.1.4. Suç-Ceza Dengesi İlkesi.

“İslâm ceza hukukunda suç ile karşılığında verilecek ceza arasında mâkul bir dengeğin varlığı dikkat çekmektedir. Cezalandırma asıl amaç değil zarûreten başvurulmuş bir yoldur. Bu sebeple cezalar ancak zaruret ölçüsünde belirlenmiştir. Kur’ân-ı Kerîm’deki, “Bir kötülüğün karşılığı ona denk bir kötülüktür.” (eş-Şûrâ, 42/40) hükmü, “Tecavüzlere sadece misliyle karşılık verilmesinin”¹³ ve dolayısıyla suç-ceza dengesinin tesisine işaret etmektedir. Suçun derecesini belli kılmada, mağdura verdiği zarar yanında suçun içtimaî bünyeye ve üçüncü şahıslara olan olumsuz etkisi, İslâmî değer hükümlerini ihlâl derecesi de göz önünde bulundurulur”¹⁴.

1.1.5. Adalet ve Hakkaniyet İlkesi.

“Kur’ân ve Sünnette belirlenen hadd ve kısâs cezaları, işlendiği sabit olan suçlar için verilmesi zorunlu olan, azaltma veya başka bir cezaya çevirme konusunda hâkime takdir hakkının verilmediği tek seçimli cezalardır. Çünkü bu cezaların haksız yere verilmesi, telâfisi imkânsız yaralar açacağından ilgili nasslar ve bu paralelde gelişen hukuk doktrini suçların oluşmasında, ispatında, cezayı düşüren sebepleri işletmede suçlu lehine titizlik göstermiş, şüphe ve tereddütten sanığın faydalanacağını genel bir ilke olarak benimsemiş, böylece cezalandırmada adaleti tesis etmiştir”¹⁵. Hz. Peygamber’in (s.a.v.), “Elinizden geldiği ölçüde, yapabildiğiniz sürece Müslümanlardan cezaları kaldırınız. Eğer onun için bir çıkar yol varsa hemen salıveriniz. Devlet başkanının affetmede hata etmesi, cezalandırmada hata etmesinden daha hayırlıdır.”¹⁶ meâlindeki hadisi sanık lehine titizlik gösterilmesi gerektiğine işaret etmektedir.¹⁷

¹² Behnesî, *es-Siyâsetu'l-Cinâiyye fi's-Şerîa'ti'l-İslâmiyye* (Beyrut: Dâru's-Şuruk, 1983), 282-283; Yiğit, *İslâm Ceza Hukuku Hükümlerin Yürürlüğü*, 216.

¹³ Bk. el-Bakara, 2/194.

¹⁴ Bardakoğlu, “Ceza”, *DİA*, 7: 475.

¹⁵ Bardakoğlu, “Ceza”, *DİA*, 7: 475-476.

¹⁶ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ Sevre İbn Mûsâ et-Tirmîzî, *Sunenu't-Tirmîzî*, Thk. Ahmed Muhammed Şakir v.dğr., 2. Baskı (Mısır: Mektebetu ve Matba'atu Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1975), “Hudûd”, 33.

¹⁷ Bardakoğlu, “Ceza”, *DİA*, 7: 476.

“Kanunu bilmemenin belli durumlarda mazeret sayılması, cezaî hüküm taşıyan nassların geçmişe şâmil olmaması, herkesin aslen suçsuzluğunun ilke olarak kabul edilip suç için belli ispat vasıta ve ölçüsünün istenmesi, ceza ağırlaştıkça ispat vasıtalarının da ağırlaşması, suçluya işkence edilmesinin yasaklanması cezalandırmada adaleti gerçekleştirmeye, haksızlığı ve hakkın suistimalini önlemeye yönelik ilkelerdir”.¹⁸ “Kanunu bilmemek mazeret sayılmaz, bir ülkede yaşayanlar, o ülke kanunlarını biliyor farzedilir, kanunları ihlâl edenler eşit olarak cezalandırılırlar”, biçiminde yerleşmiş klasik hukuk anlayışı, İslâm ceza hukukunda itibar görmemiştir. Cezalandırmada varsayımların değil, kesinlikle bilinenlerin (müteyakkan olanların) esas kabul edilmesi genel kuraldır”.¹⁹

1.1.6. Cezaların Keffâret Olması İlkesi.

“Cezalar, geçmişte işlenen kötülüğü ödetme gayesi güttüğü için esas itibariyle işlenen eyleme yönelik olmakla beraber suçluyu ıslah edici ve suçtan kaynaklanan zararı tamir ve telafi edici bir özellik içermektedir”.²⁰

‘Islah, suçlu için bir keffâret olmakta, onu psikolojik açıdan terbiye edip yeniden topluma kazandırmaktadır. Suçlu, çektiği dünyevî cezanın, ahiret hayatındaki azaba keffâret olacağına inandığından dolayı kendisine verilen cezaya gönül rızası ile boyun eğecektir. Ayrıca İslâm ceza hukuk sisteminde suçlu konumunda olan kişi cezasını çektikten sonra, suçunun günahından temizlendiğini ve toplumla olan hesabının görüldüğünü düşünerek psikolojik bir rahatlık hissedecek ve kendine olan ümidini kaybetmeyip bir daha suç işlemek için elinden gelen çabayı sarfedecektir. Diğer taraftan cezanın, suçluluğu ortadan kaldırdığına inanan bir toplumun diğer fertleride de, suçunun bedelini ödeyen faile, bu aşamadan sonra suçlu gözüyle bakmayacaklardır. Böylece İslâm ceza hukuku açısından toplumsal düzeyde cezalandırmanın önemli araçlarından biri olan “mağdurun ve kamu vicdanının tatmini” ilkesi kapsamında bir intibak temin edilecek ve bu ilke gerçekleşecektir’.²¹

1.1.7. Cezaların Dinîliği İlkesi.

İslâm hukuk kurallarına, gerek yönetenler gerekse yönetilenler saygı duyar. Zira her iki zümre de İslâm’ın Allah katından geldiğine, saygı duyulmasının gereğine ve zorunluluğuna inanmaktadır. Tek başına bu inanç, kişileri İslâm’ın kurallarına uymaya

¹⁸ Bardakoğlu, “Ceza”, *DİA*, 7: 476.

¹⁹ Akşit, *İslâm Ceza Hukuku Ve İnsani Esasları*, 120.

²⁰ Şamil Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller* (Ankara: y.y., 2014), 62.

²¹ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 1: 72-73; Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*, 62.

yönlendiricidir. İslâm dini kurallarına göre bu itaat, şahısları Allah'a yaklaştırmaktadır. İtaatsizlik ve isyan ise, hem bu dünyada cezayı, hem de ahirette, dünyadakinden daha şiddetli bir cezayı gerektiricidir. İslâm'ın ve bu hukukunun Allah katından oluşu, fertelerin kendisine saygı duyup itaat etmelerini sağlamıştır. Dünyadaki bütün hukuk sistemleri, kişilerden gördükleri saygı ve itaatle değerlendirmeye tabi tutulur.²²

İslâm hukukunun Allah katından gelişi, onun gerçekçi, olaylara ve mantık kurallarına uygunluk gösterişinden başka bir anlam taşımadığını gösterir. İslâm'ın Allah katından olduğuna inanan bir kimse, İslâm hukukunun da Allah katından olduğuna inanmalıdır. Zira ibâdet, malî, medenî, cezâî vb. gibi ilgili hükümleri bünyesinde toplayan İslâm hukukunun bizzat kendisi İslâm'ın hukukî, dünya ile ilgili kurallarını oluşturmaktadır. Allah katından oluşunun, Allah'a sağladığı herhangi bir faydası söz konusu değildir. Çünkü Allah'ın (c.c) yarattıklarına asla ihtiyacı yoktur. Buna karşılık sapıklıklara dalmış toplumlara doğru yolu gösterme, toplumlarda istikrarı sağlama, huzur, güvenlik, sevgi, kardeşlik, adalet ve eşitliğe dayalı iyi bir hayata yönelmelerine sebep olma bakımlarından insan topluluğuna birçok yararı bulunmaktadır.²³

1.2. İslâm Ceza Muhakemesi ve Temel İlkeleri.

“Hiç kuşkusuz hukukun önemli bir bölümünü oluşturan muhakeme hukuku, toplum hayatında yaşayan insanların birbirlerinden haklarını nasıl isteyeceklerini, bu hakları nasıl ispat edeceklerini ve haklarını nasıl ve ne şekilde sağlayacaklarını gösteren temel kural ve ilkeleri düzenler. Gerçekten taraflar dinlenmeksizin ve kendilerine savunma imkânı verilmeksizin, sağlam usuller altında deliller aranmaksızın, tüm davaların özellikle ceza davalarının herkesin gözü önünde aydınlatılmaksızın verilecek bir hükmün isabetine kimse inanmaz. Böyle bir mahkemenin hakla, adaletle ilgisi bir tesadüften ibaret olabilir. İşte muhakeme hukuku, adaletin tecellisine hizmet edecek temel kaideleri belirlediği için toplum nezdinde çok önemli bir görev icra eder”.²⁴

1.2.1. İslâm Ceza Muhakemesi.

“Ceza muhakemesi hukuku, kamu hukukunun bir dalı olan *muhakeme hukukunun* kapsamında yer almaktadır. İddia, yargı ve savunma gibi faaliyetler kamusal faaliyetlerdir. Muhakeme hukuku, devletin yargı gücünü temsil eden organlarının, uyuşmazlıkları çözerken izleyecekleri yöntemleri düzenleyen hukuk dalıdır. Başka bir ifadeyle, muhakeme hukuku,

²² Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 1: 73; Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fıiller*, 62.

²³ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 1: 74.

²⁴ Fahrettin Atar, *İslâm Yargılama Hukukunun Esasları*, 2. Baskı (İstanbul: İFAV Yayınları, 2017), 41.

hukuka aykırılıkların belirlenmesinde uyulacak kuralları gösteren hukuk dalıdır. Söz konusu belirleme, tüm muhakeme dallarında iddia, savunma ve yargılama biçimindeki ortak çalışmalar sonucunda gerçekleşir”.²⁵

Ceza muhakemesi hukuku, tüm hukuk kurallarında olduğu gibi, öncelikle toplumda düzenin sağlanmasına ve bireylerin ilişkilerinin düzenlenmesine katkı sağlar. Bu perspektiften ele alındığı zaman ceza muhakemesi hukuku, yasaklanan davranış ve eylemleri yapmaktan kaçınmayan ya da yapılması gerekenleri yapmayan şahıslara yasalarda öngörülen yaptırımların uygulanması işlevini görür. Bu hukuk dalı, muhakeme faaliyeti esnasında kişilerin hak ve özgürlüklerinin korunmasını, kuralları ihlal etmeyenlerin ceza almamasını, ihlal edenlerin ise hak ettiklerinden fazla ceza almamasını sağlayan bir işleve de sahiptir. Ceza muhakemesinde başvurulması söz konusu olan yakalama, tutuklama, arama, elkoyma gibi ihtiyatî tedbirlerin her biri aslında bir temel hakka müdahale oluşturur. Ceza muhakemesi hukuku bu temel haklara müdahelenin koşullarını ve sınırlarını belirler. Bu tedbirlere başvurma koşullarının ve sınırlarının ceza muhakemesi hukukunda belirlenmesi kişi hak ve özgürlükleri açısından bir güvence teşkil eder. Ceza muhakemesi hukuku, bu bakımdan kişi ve toplumu korumaya yönelik kural ve prensipleri belirler.²⁶

Ceza muhakemesinde gaye, şüpheli ve sanığın haklarına saygılı bir biçimde maddi gerçeğe ulaşmaktır. Geçmişte yaşanmış ve sona ermiş bir olayın ya da olaylar bütünü deliller aracılığıyla ortaya konulmuş haline, maddi gerçek denir. Şüpheli ve sanığın haklarına saygılı bir şekilde gerçeğin araştırılması aşaması, ceza muhakemesinde gelinen son evredir. Muhakemenin amacı, hukukî barışı sağlayacak bir hükme ulaşmaktır. Suçluların bulunup cezalandırılmasında toplum ve maslahatı için nice faydalar vardır. ancak bu faydalar gerçek suçluların cezalandırılması durumunda elde edilebilir. Şüpheli ve sanığın suçu işleyip işlemediği araştırılırken hak ve çıkarlarının da korunması gerekir. Günümüzde ceza muhakemesi yasalarının, hem şüpheli ve sanığın hem de muhakemede rol oynayan tüm diğer sùjelerin hak ve çıkarlarını birbirlerinki ile dengeli biçimde koruyacak temel kuralları kapsamaması amaçlanmaktadır. Gerçek her ne pahasına olursa olsun değil, hukuk kuralları içinde şüpheli ve sanığın insanlık onuru korunarak araştırılır. Muhakemenin, insan hak ve özgürlüklerini vurgulayan adil yargılanma hakkına uygun biçimde gerçekleşmesi gerekir.²⁷

²⁵ Atar, “Mürâfaa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 32: 38; Nur Centel - Hamide Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 11. Baskı (İstanbul: Beta Yayıncılık, 2014), 3; Nurullah Kunter - Feridun Yenisey, *Muhakeme Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 11. Baskı (İstanbul: Beta Yayıncılık, 2000), 7.

²⁶ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 5; Usâme Alî Mustafa, *Usûlu'l-Muhâkemâti's- Şer'iyeti'l-Cezâiyye* (Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 2005), 46.

²⁷ Kunter - Yenisey, *Muhakeme Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 23; Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 7; Usâme Alî Mustafa, *Usûlu'l-Muhâkemâti's- Şer'iyeti'l-Cezâiyye*, 53.

1.2.2. İslâm Ceza Muhakemesinin Temel İlkeleri.

“İslâm muhakeme hukukunun temel ilkeleri Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından teorik olarak ortaya konmuş, özellikle Medine döneminde yargı erkinin başı olması hasabiyle bizzat kendisi (s.a.v.) tarafından tatbik edilmiştir. Uygulamanın ilk örneklerinde muhakemenin, ceza muhakemesi ve hukuk muhakemesi şeklinde bir ayrıma tabi tutulmadığı, bir bütün olarak yürütüldüğü görülmektedir”.²⁸ “Bu sırada Hz. Peygamber’in uyguladığı muhakeme usulüne göre davayı ispat külfeti davacıya ait olacak, hâkimler davacının ortaya koyduğu delillere bağlı kalacaklardı. Tek taraflı olarak sırf iddia makamının beyanına dayalı hüküm bina edilmeyecek, davalıya müdafaa hakkı da tanınacaktı. Böylece Hz. Peygamber tarafından uygulanan muhakeme hukukunun temel ilkeleri daha sonra Hulefâ-yı Râşidin döneminde de geliştirilerek uygulanmıştır. Özellikle Hz. Ömer muhakeme hukukunun gelişip kurumsallaşmasında çok önemli bir etkinliğe sahiptir”.²⁹

“Avrupada, 18. yüzyıla kadar sanık ile suçlu birbirine karıştırılıyor, sanığın suçsuz olabileceği ihtimali amaca aykırı sayılıyordu. 18. yüzyılın ikinci yarısında, zamanın felsefi ve liberal cereyanının tesiri ile, sanığın korunması safhasına ulaşılmıştı. Böylece, devlet kudretinin kötüye kullanılmasını önleme ve bireyi koruma amacı güdülmüyordu. Hâkimlerin keyfiliğine ve sanıkları muhakkak suçlu görmek ve cezalandırmak eğilimlerine karşı bir tepki olan bu ikinci safhanın sembolü, “sanık, suçluluğu sabit oluncaya kadar masum sayılır” ilkesiydi. Bu ilke daha sonra insan hakları sözleşmesinde yerini almıştır”.³⁰

Gereksiz formalitelerden uzak, ceza davasının kısa zamanda fakat adaleti gerçekleştirecek bir biçimde sonuçlanmasını sağlayan nitelikleri taşıyan bir muhakeme usulü, iyi bir yargılama usulüdür. Çünkü en iyi ceza muhakemesi hukuku, hem fertelerin haklarını hem de toplum nizâmını korumaya yönelik olmalıdır. İslâm hukuku, koyduğu ilkelerle bunu sağlamıştır. Adaletin geciktirilmesi zulüm sayıldığı için ceza muhakemesinin bir gayesi de muhakemenin en kısa sürede ve en az masrafla gerçekleşmesidir. İslâm ceza muhakemesinde bu hususlar da sağlanmıştır.³¹ İslâm hukuku araştırmacıları İslâm ceza muhakemesinin temel ilkelerini belirlemeye çalışmışlardır. İslâm ceza muhakemesinin başlıca temel ilkeleri şunlardır:

²⁸ Celâl Erbay, *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları* (İstanbul: İFAV Yayınları, 1999), 29.

²⁹ Erbay, *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*, 29; Abdülaziz Bayındır, *İslâm Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)* (İstanbul: İslâmî İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1986), 123.

³⁰ Kunter - Yenisey, *Muhakeme Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 21; Bayındır, *İslâm Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*, 123; Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 6.

³¹ Bayındır, *İslâm Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*, 123; Atar, *İslâm Yargılama Hukukunun Esasları*, 41.

1.2.2.1. Sanığın Hak ve Hürriyetlerinin Korunması.

Vaz' edilen bu ilkelerle sanığın hak ve hürriyetleri tam olarak sağlanmıştır. Bu ilkeler şunlardır:

1.2.2.1.1. Berâet-i Zimmet Asıldır.

Mecelle'nin 8. maddesinde yer alan bu ilke, kişinin doğuştan herhangi bir borçla veya herhangi bir suçla ilişkisinin bulunmamasının asıl olduğu, bunun ana kural ve ilke olduğunu, bu olgunun mutlak bir realite olması hasabiyle ispata muhtaç olmadığını, bunun aksine bir iddia varsa onun ispata muhtaç olduğunu, ispat edilmediği sürece ceza hukuku açısından temel kural olan *suçsuzluk* un değişmeyeceğini ve dolayısıyla bireyin masumiyetinin korunacağını hükme bağlamıştır. Ceza hukuku açısından değerlendirilecek olursa kişinin, bir suç işleme hâinden varestes olması, ceza hukukuna özgü bir tabirle, berî olması asıldır. Hüküm, hiç şüphesiz, ceza muhakemesi hukuku alanında, bir kişinin, bir suç işlediği iddiasının ispatlanması noktasında da etkili olacaktır.³²

“Ceza muhekemesi hukukunda şayet bir kimsenin, aslolan suçsuzluk vasfının aksine bir iddia mevcut ise, yani şahsın suçlu olduğu iddia ediliyorsa, mutlaka bu iddia objektif delillerle ispat edilecektir. Hâkim delilleri değerlendirirken muhakemenin bir safhası mahiyetinde tanıkların ifadelerindeki doğruluğu açıklığa kavuşturmak için tanıklar hakkında tezkiye eylemini yürütecek ve maddî hakikate ulaştıktan sonra hüküm tesis edecektir. Muhakemenin her aşamasında aleniyet prensibinin de esas olduğunu belirtmekte fayda olacaktır”.³³

1.2.2.1.2. Şekk İle Yakîn Zâil Olmaz.

Ceza muhakemesi hukuku bireyin herhangi bir eyleminin suç olduğu şüphesi üzerine yapılan ve bu şüpheyi sona erdirinceye kadar devam eden ortak bir faaliyettir. Önceki ilkede de ifade edildiği gibi aslolan kişinin doğuştan suçsuz oluşuydu. Aksi sabit olana dek kişinin suçsuzluğu kesin bilgi hükmünde hukuken sabittir. Sabit olan bu kesin bilginin literatürdeki diğer bir ifade şekli “yakîn”dir. “Şekk” ise tezin konu itibariyle sanığın daha muhakemenin başlangıcında suçlu olup olmadığına dair söz konusu olan şüphe ve tereddüttür. Yani şu anda ortada kesinleşmiş bir sonuç bulunmamakta, sanık suçlu da olabilir, suçsuz da. Bu durumda

³² Alî Haydar Hoca Emin Efendizâde, *Dureru'l-Hukkâm fî Şerhi Mecelleli'l-Ahkâm*, trc. Çeviren Fehmî el-Huseynî, 4 Cilt. (b.y.: Dâru'l-Ceyl, 1991), 1: 25; Erbay, *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*, 52; Bayındır, *İslâm Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*, 124.

³³ Erbay, *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*, 32.

kesin bilgi seviyesine yükselmemiş, zan ve tereddütlerden ibaret şüphelerle, kesin bilgi ve “yakîn” ile sabit olan kişinin suçsuzluğu ortadan kaldırılamaz ve kişi suçlu sayılamaz.³⁴

“Mecelle’nin 4. maddesinde hükme bağlanan bu ilke, amaç bakımından ceza muhakemesinin safhalarından bir olan sanığın korunması safhasının başka bir ifade tarzını şekillendirmektedir. Bu ilkeye göre kesin bilgi ile sabit olduğu kabul edilen bir şahsın suçsuzluğunun hilâfına olan suçluluk iddiası ispat edilmedikçe, şüpheye dayalı olarak sanığa suçlu muamelesi yapılmayacak ve sanığın masumiyeti kanunen güvence altına alınacaktır”.³⁵

1.2.2.2. Toplum ve Nizamın Korunması.

İslâm ceza muhakemesi, bireyin çıkarlarını, hak ve hürriyetlerini koruma yanında aynı zamanda toplumun/kamunun çıkarlarını ve nizamını da korumaya yönelik tedbir ve kurallar ihtiva etmektedir.

“İslâm hukukunun ikinci teşriî kaynağı olan sünnetin talimatı doğrultusunda suç sabit olduğunda, suçun karşılıksız kalmaması ve mutlak surette suçluya ceza uygulanması hükme bağlanmıştır. Zira Hz. Peygamber (s.a.v), geçmiş toplumların hâkimiyetlerini kaybedip tarihe karışmalarına, içlerinde itibarlı ve varlıklı kişilerin suç işlemeleri durumunda onlara ceza uygulamamalarını ve işlendiği kesin ispatlanan suçun karşılıksız kalmasını göstermiştir”.³⁶

‘İslâm hukukunda devletin fonksiyonları sayılırken klasik taksimden farklı olarak yasama, yürütme ve yargı fonksiyonuna ek olarak bir-iki fonksiyon daha sayılır. Bunlardan biri de “murâkabe fonksiyonu”dur. Murâkabe fonksiyonunu şu şekilde ifade etmek mümkündür: Toplumda her bir ferdin hukuka uygunluğu temin ve ikâme etme, hukuka aykırılığı bertaraf etme sorumluluğu vardır. Toplumun çıkarları herkesi yakından ilgilendirecektir. Toplumda yaşayan herkes ortak menfaatlerin korunması ve geliştirilmesi adına birbirine yardımcı olacak; marufu, diğer bir ifadeyle hukuka uygunluğu birbirine tavsiye ve telkin edecek, toplumun menfaatini ihlâl edici eylemlerden de birbirini sakındıracaktır. Böylece her bir fert aile çevresini, yakınlarını, çalışma arkadaşlarını uyarmak ve onlara tavsiyelerde bulunmak suretiyle onların suç işlemesine engel olamay görev addedecektir’.³⁷

“Öyleki her bir yükümlü kamu hukukunu oluşturan emredici kuralların ihlâl edildiğine müşahede ederken durumu hemen mahkemeye intikal ettirecek, bir bakıma savcının fonksiyonunu icra ederek, iddia makamı sıfatıyla davayı takip edecek ve hiç kimse,

³⁴ Erbay, *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*, 32; Kunter - Yenisey, *Muhakeme Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 24; Bayındır, *İslâm Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*, 124.

³⁵ Erbay, *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*, 33.

³⁶ Erbay, *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*, 33.

³⁷ Erbay, *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*, 33-34; Bayındır, *İslâm Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*, 127.

nemelâzım deyip hadiselerin arkasını takipten vazgeçmeyecektir. Çünkü aksi takdirde zarar kendisine de dokunacaktır”.³⁸ ‘Nitekim İslâm muhakeme hukukunda şikâyete bağlı suçlarda davanın ikamesi ancak hakkı mutal olan şahsın başvurması ile mümkündür. Kamu hukukunun mutal olması halinde, bugünkü anlamda kamu davası açmakla görevli, İslâm adliye teşkilatında savcı denilen özel yetkili bir şahsa rastlanmamaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere vatandaşlık haklarını kullanmaya ehil olan her bir fert, karşılaştığı hukuka aykırı her hangi bir olayı hâkimin önüne götürmeye ve davayı sonuna kadar iddia makamı sıfatıyla takip etmeye salahiyetlidir. Böylece o fert bugünkü anlamda duyarlı, katılımcı toplumun oluşmasına katkıda bulunmuş olacak ve toplumun menfaatini zedeleyecek hiçbir eyleme seyirci kalmayacaktır’.³⁹

‘Davanın ikamesi ile hâkim önüne gelen suç konusu eylem, hakikatin araştırılmasıyla gün aydınlığı gibi meydana çıkarılmadıkça, ceza uygulamasına gidilmeyecektir. Hakikatin araştırılmasına büyük önem verilmiş ve bu hususta objektif ölçütler esas alınmıştır. Hiç kimsenin itibarı ve onuru, hâkim de olsa bir ferdin vicdanî kanaatine bırakılmamıştır. Öyleyse hakikatin ortaya çıkarılmasında objektif verilerin değerlendirilmesi safhasında şüphe tamamen kaldırılmadıkça, ikinci teşrîî kaynağın belirlemesi doğrultusunda bundan sanık yararlanacak ve ceza kendisinden düşürülecektir’.⁴⁰

‘Toplum menfaati açısından muhakeme hukukunda üzerinde durulması gereken diğer bir husus, muhakemenin çabukluğu ve ucuzluğudur. Hakikatin araştırılmasına olanca dikkat ve özen gösterilecek ancak bununla beraber dava bir an önce sonuçlandırılacaktır. Bu sebeple muhakeme sade ve basittir. Gecikmeye sebep olabilecek hususlar tamamen ortadan kaldırıldığından kısa zamanda sonuç alınabilecektir. Zira tahkikatı en seri bir şekilde yapılarak bir gün içerisinde hükme bağlanan birçok davalar bulunmaktadır’.⁴¹

1.2.3. İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunun Sistematiği.

‘İslâm ceza muhakemesinin kendine özgü bir sistemi vardır. Bu, batı merkezli muhakeme hukuku sistemlerinden hiçbirine benzememektedir. Mesela muhakeme, davacı davalı, şayet varsa bunların vekilleri ile hâkim arasında sözlü ve aleni olarak seyrederek. Her bir tarafın görevi ayrıdır, hiç biri diğerinin yapması gereken faaliyeti yapamaz’.⁴²

³⁸ Bayındır, *İslâm Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*, 128.

³⁹ Erbay, *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*, 34; Bayındır, *İslâm Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*, 128.

⁴⁰ Bayındır, *İslâm Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*, 128; Erbay, *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*, 34.

⁴¹ Bayındır, *İslâm Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*, 128; Erbay, *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*, 34-35.

⁴² Bayındır, *İslâm Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*, 131; Erbay, *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*, s. 35.

‘Hâkimin duruma el koyması, bir davanın açılmasına bağlıdır. Sövme, hakaret, öldürme, yaralama suçlarında olduğu gibi, daha çok şahsî dava/özel hukuk (hukuk-ı ibâd) mağduriyete sebep olan bir müessir fiil sonucu ise, bu durumda sadece mağdurun şahsî dava açmasıyla mümkündür. Faillerine hadd cezası uygulanan ve kamu hukukunu ihlâl ettiği kabul edilen hırsızlık ve zina iftirası (kazif) suçlarının da dava konusu olabilmesi, biraz önce bahsi geçen örneklerde olduğu gibi mağdurun şahsî dava açmasıyla mümkündür. Her ne kadar bu iki suç kamu hukukunu ihlâl ediyorsa da, aynı zamanda şahsın hukukunu ve menfaatini ihlâl olgusu göz önünde bulundurularak şahsî dava ile hâkimin önüne getirilmesi gereği kabul görmüştür’.⁴³

‘Eğer suç kamuya karşı işlenmişse, dava kendiliğinden var kabul edilir, hâkim re’sen davayı yürütür. Zaten daha önce de değinildiği gibi, *murâkabe fonksiyonu* nun gereği, vatandaşlık haklarından yararlanan bir şahıs kamu menfaatini ihlâl eden bir suçun işlenmesine muttali olduğunda, bu durumu mahkemeye intikal ettirmeye ve iddia makamını temsilen davayı yürütmeye yetkilidir’.⁴⁴

“Ceza muhakemesinde şahsî davaların açılmasında zaman aşımı söz konusu olmazken kamunun menfaatini ihlâl eden suça muttali olan şahsın durumu en geç bir ay içerisinde mahkemeye sevk edilmesi gerekmektedir. Şahsî dava açılması söz konusu olduğunda, davalının makam ve mevkiî önem arz etmezken, kamu davasının açılması söz konusu olduğunda ise, bazı kamu görevlilerinin (muvazzafların) dokunulmazlığı kabul edilmiştir. Buna göre öncelikle dokunulmazlığın kaldırılması şartı aranmıştır. Örneğin kamu hukuku sahasına giren suçlarda devlet başkanının dokunulmazlığı esas ceza kabul edilmiştir”.⁴⁵

“Ceza muhakemesi hukukunda da basit usûl-i muhakeme esastır. Yardımcı hâkim tarafından alenî olarak ilk soruşturma yapılır. Son soruşturma mahiyetinde hazırlanan dosya, yetkili hâkimin önüne gelir ve hâkim bu dosyayı inceler, tanıkları tekrar dinledikten sonra muhakemeyi sonuçlandırır. Şayet yardımcı hâkimin hüküm vermeye yetkisi bulunuyorsa, dinlediği tanıkların ifadelerine binaen o da hüküm verebilir”.⁴⁶

⁴³ Bayındır, *İslâm Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*, 131; Erbay, *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*, 35.

⁴⁴ Bayındır, *İslâm Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*, 131; Erbay, *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*, 35.

⁴⁵ Erbay, *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*, 36.

⁴⁶ Erbay, *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*, 36.

İKİNCİ BÖLÜM

2. Sanık ve Hükümleri

2.1. Sanık Kavramı.

Sanık kavramı ile ilgili olarak farklı şekillerde tanımlar yapılmıştır. Sanığın kuvvetli suç şüphesi üzerine hakkında başlatılan kovuşturma neticesinde yargılama/muhakeme sürecine dâhil olması ve hakkında açılan bir ceza davasının muhakeme safhasında, farklı teamüllere göre değerlendirilmesi veya farklı statüde adlandırılması bununla ilgili olduğundan dolayı bu tanımlar büyük önem arz etmektedir.

2.1.1. Tanımı.

Yapılan bir tanımda şu ifadeler yer almaktadır: “İlk dönem fıkıh kaynaklarında muhakemenin iki tarafından olan müddeî/davacı ve müddeâ aleyh/davalı kavramları yer almaktadır. Günümüz hukuk sisteminde bu durum iddia ve savunma makamı olarak tezahür etmektedir. Sanık sıfatında olan şahıs savunma makamında yerini almaktadır. Ceza muhakemesi kanununa göre şüphe kavramı, soruşturma aşamasında suç şüphesi altında bulunan kişiyi, sanık kavramı ise kovuşturmanın başlamasından hakkında verilecek hükmün kesinleşmesine kadar suç şüphesi altında bulunan kimseyi ifade etmektedir.”⁴⁷

Başka bir tanımda ise: “Sanık/Maznûn: Bir suçu işlediği zannedilen ve bu sebepten hakkında ceza davası açılan kimse, maznun, zanlı. Ya da bir suç işlediği şüphesiyle hâkimin ve onun emri altında bulunan kolluk güçleri (polis, jandarma) tarafından soruşturulan kişiye şüpheli denmekte olup, şayet bu kişi hakkında ceza davası açılır ise bu aşamadan itibaren şüpheli olan bu şahıs, mahkemede sanık sıfatıyla yargılanır.”⁴⁸ “Suçlu olduğu sanılan (kimse), maznun, zanlı.” şeklinde yer almaktadır.⁴⁹

⁴⁷ Nasi Aslan, “Kur’ân ve Sünnete Göre Sanık ve Mahkûm Hakları”, *Kur’ân ve Tefsir Araştırmaları (Tartışmalı İlmî Toplantı)*, 21-22 (Aralık 2013), 532.

⁴⁸ *Yeni Hukuk Lûgatı ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Site Yayınları/Site Kitapevi, 1964), 268; Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, Genişletilmiş 4. Baskı (Ankara: Yetkin Hukuk Yayınları, 1999), 782; Hüseyin Özcan, *Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü*, 7. Baskı (Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1993), 666; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), 494.

⁴⁹ Türk Dil Kurumu, *TDK Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005), 1968.

2.1.2. Sanıkla İlgili Kavramlar.

Bu başlıkta ceza muhakemesi hukukunda, muhakemeye katılan diğer kişilerin mahkeme önünde yapılan sorgu, yargılama safhası ve bu sorgu karşısında sanık gibi bu sürece dâhil olmasıyla şüpheli, tanık, tutuklu ve hükümlü olarak bu kişilerin hâkimin vereceği karar ile hangi kapsamda değerlendirilecekleri gibi sonuçlar doğuracağından, sanık ile ilgili kavramların tanımları yapılacaktır. Çünkü sanığın yargılandığı süre zarfında hakkında nihâî kararın ve hükmün verilmesinde bu kavramlar büyük önem arz etmektedir. Bir kişinin sanık sıfatında olması, onun aleyhinde veya lehinde birilerinin tanıklık yapmasına ve hakkında verilecek karar neticesinde suçlu olma ihtimaline binaen mahkûm ya da mevkûf olarak nitelenmesine ve yine bu kapsamda davanın kapanması gibi kritik sonuçlar doğuracağından bu kavramlar ile ilgili tanımlar yapmak gerekmektedir. Zira bu kavramlar ve bu kavramlara sahip olan kişiler yargılama sürecinin önemli unsurları olarak hukuk dilinde kabul edilmektedirler.

2.1.2.1. Şüpheli.

“Şüpheli, fail olma ihtimalinin bulunduğu düşünülen ve hakkında suçla arasındaki bağlantıyı gösteren basit dayanak noktaları bulunan kişi veya kişilerdir. Suçun o kişi tarafından işlendiğini düşündürecek somut olgu yoksa bu kişi şüpheli olarak görülmez”.⁵⁰

“Ceza muhakemesi hukukuna göre, şüpheli kavramı, soruşturma evresinde, suç şüphesi altında bulunan kişiyi, sanık kavramı ise kovuşturmanın başlamasından hükmün kesinleşmesine kadar suç şüphesi altında bulunan kişiyi ifade etmektedir. Ceza muhakemesi yasasına göre, şüpheli ve sanık ayrımı, suç şüphesi altında bulunan kişiye yönelik işlemlere göre değil, muhakemenin aşamalarına göre yapılmıştır”.⁵¹

Yapılan başka bir tanımda ise, “şüpheli: Ceza muhakemesi, bir kişinin suç haline getirilerek yasaklanmış olan bir hareketi yapıp yapmadığı konusundaki *basit başlangıç şüphesi* ile başlar. Bu şüphe kuvvetlenirse, muhakeme devam eder ve şüphenin yerine bellilik, kesinlik geldiğinde, sona erer. Bu bakımdan şüphenin varlığı veya yokluğu ile *kuvvet derecesi*, sanıklık statüsü bakımından büyük önem taşır”.⁵²

⁵⁰ Kunter - Yenisey, *Muhakeme Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 360; Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 142.

⁵¹ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 143.

⁵² Kunter - Yenisey, *Muhakeme Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 362.

2.1.2.2. Tanık/Şâhit.

“Tanıklık (şehâdet) eden kimse; mahkeme tarafından yargılamada ya da dava sürecinde bir olay hakkında görgüsüne veya bilgisine ve ifadelerine başvuru; bir olayın vuku bulduğunu (olduğunu) gören; olay veya işlem sırasında hazır bulunan.”⁵³ “Ceza ve diğer hukuk davalarında, bilgileri hakkında yargılama sürecinde beyanda bulunan üçüncü şahıslardır.”⁵⁴ Başka bir tanım da ise, “Tanık, kendisine karşı yürütülmeyen bir ceza soruşturmasında, olay hakkında beş duyusu ile edindiği algılamaları ifadesiyle açığa vuran kimsedir.”⁵⁵ Ceza muhakemesi hukukunda tanıklık, sadece muhakeme konusu fiile tanıklık anlamına gelmemektedir. Fiilin ve fiilin cezaî sonuçları üzerinde etkili olabilecek her olaya ilişkin tanıklık söz konusu olabilmektedir.⁵⁶

2.1.2.3. Tutuklu/Mevkûf.

Tutuklu kişiden maksadın, muhakemede mahkemenin çağrısına uymayan şüpheli ve sanık sıfatıyla yargılanmaya çağrılan kimselerin yükümlülükleri ile ilgili olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Yapılan tanımlarda “Yargılama sonucunda hâkimin verdiği tevkif kararına dayanılarak hürriyetinden mahrum edilmiş olan kimse/sanık”.⁵⁷ “Kanun yoluyla hürriyetlerinden alıkonularak bir yere kapatılan ya da tecrit altına alınan kimse”.⁵⁸ “Hakkında nihâî karar verilip, tutuklanarak tutukevine konulan kimse”.⁵⁹ “Suçlu olduğu konusunda henüz kesin hüküm bulunmayan, ancak suç işlediği şüphesi kuvvetli olan ve hâkimin kararıyla geçici olarak özgürlüğünün ortadan kaldırıldığı ya da ceza muhakemesinin muhtemel bir mahkûmiyetin ileride yerine getirileceği düşünülen kişi veya kişilere tutuklu/mevkuf denmektedir”⁶⁰ şeklinde ifade edilmiştir.

2.1.2.4. Mahkûm/Hükümlü.

“Mahkemece yapılan duruşma sonucu hakkında ortaya atılan suçlamaların veya suçu sabit görülen kimsenin hapis cezası, para cezası ya da sürgün veya emniyet gözetim cezası

⁵³ Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, 869; Türk Dil Kurumu, *TDK Türkçe Sözlük*, 1900.

⁵⁴ Özcan, *Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü*, 751.

⁵⁵ Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 231.

⁵⁶ Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 232.

⁵⁷ Özcan, *Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü*, 525.

⁵⁸ Türk Dil Kurumu, *TDK Türkçe Sözlük*, 2013.

⁵⁹ Yılmaz *Hukuk Sözlüğü*, 933.

⁶⁰ Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 344-345.

gibi cezalara çarptırılmış. Hakkında mahkemece verilmiş olan mahkûmiyet hükmü kesinleşmiş olan kimse”⁶¹, “Hüküm giymiş hükümlü”⁶² anlamlarına gelmektedir.

2.1.2.5. Müttehem.

2.1.2.5.1. Müttehem'in Kelime Anlamı.

“Müttehem” kavramı kök itibariyle “töhmet” kelimesinin de aslı olan “v-h-m” maddesinden türemiştir. Müttehem kelimesi, töhmet kelimesinden türediği için, kökteş olan kelimelerinin anlamına değinmekte fayda var. “Bir kimseyi töhmetli saymaya “ithâm” ve “ittihâm”, töhmetli olana ya da itham altında bırakılan kimseye de “Müttehem” denir.”⁶³

Müttehem kelimesi “itteheme” fiilinin ism-i mef'ûlü olup sözlükte, “zannedilen, kuruntu, hakkında şüphe düşülen veya kuşkulanan şey, vehim niteliğinde; ithâm edilen, suçlanan, töhmet altındaki; sanık/şüpheli görünen kimse” anlamlarına gelmektedir.⁶⁴

2.1.2.5.2. Müttehem'in Terim Anlamı.

İslâm ceza muhakemesi hukukunda sanık anlamında kullanılan “Müttehem” kelimesi, ilk dönem fıkıh kaynaklarında veya günümüzde yapılan İslâm ceza hukuku veya İslâm ceza muhakemesi hukuku alanında yapılan eserlerde şu ifade ile yer almaktadır: “Mahkemede yargılama makamları önünde, hakkında ortaya atılan ciddi suçlamalar ve bu suçlamaları destekleyici güçlü şüphelerin bulunmasıyla, bir ceza davasında hakkında hazırlanan iddianame üzerine, kendisinden bir hak talebinde bulunarak, İslâm ceza muhakemesine göre işlenmesi halinde hadd, kısas, ta'zîr cezalarını sonuçlandıracak, Yüce Allah'ın, yasak/haram kıldığı suçları işlediğine yönelik bir ithamla karşı karşıya kalan ve normal şartlarda da bu suçları işlendiğine dair hakkında delil elde edilemeyen kişi veya kişilere *Müttehem* denmektedir”.⁶⁵

⁶¹ Özcan, *Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü*, 988; Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, 552.

⁶² Türk Dil Kurumu, *TDK Türkçe Sözlük*, 1327.

⁶³ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 582.

⁶⁴ Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî el-Fârâbî, *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, Thk. Ahmed Abdulğafûr Attâr, 5 Cilt. 4. Baskı (Beyrut: Dâru'l-İlm, 1987), 5: 2054; Mecduddîn Ebû's-Seâdât el-Mubârek b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed İbn Abdilkerîm eş-Şeybânî İbnu'l-Esîr el-Cezerî, *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, Thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvâ-Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, 5 Cilt. (Beyrut: el-Mektebetu'l-İlmiyye, 1979), 1: 201; Ahmed b. Muhammed b. Alî el-Feyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr fî Ğarîbi's-Şerhi'l-Kebîr*, 2 Cilt. (Beyrut: el-Mektebetu'l-İlmiyye, ts), 1: 77.

⁶⁵ Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî el-Basrî el-Bağdâdî, *el-Ahkâmu's-Sultâniyye* (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, ts), 322-324; Muhammed b. el-Huseyn b. Muhammed b. Halef İbnu'l-Ferrâ el-Kâdî Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, *el-Ahkâmu's-Sultâniyye lil Ferrâ*, Tsh. ve Tlk. Muhammed Hâmid el-Fakî, 2. Baskı (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000), 257-259; İbrâhîm b. Alî b. Muhammed Burhânuddîn İbn Ferhûn el-Ya'merî, *Tebziratu'l-Hukkâm fî Usûli'l-Akdiyeti ve Menâhici'l-Ahkâm*, 2 Cilt. (b.y.: Mektebeti'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, 1986), 2: 156-157; Alî b. Halil Alâuddîn Ebû'l-Hasan el-Hanefî et-Tarablusî, *Mu'înu'l-Hukkâm fî mâ Yetereddedu beyne'l-Hasmeyni mine'l-Ahkâm*, 175-178; Ahmed b. Abdilhalîm Takiyuddîn Ebû'l-Abbâs İbn Teymiyye el-Harrânî, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, Thk. Abdurrahmân b. Muhammed

2.1.2.6. Müddeâ aleyh/Davali.

“Kendisinden hâkim huzurunda bir hak talep edilen veya herhangi bir ceza davasında savunma makamında bulunan kimse ya da zilyetlik gibi bir sebeple zahiren haklı konumda olan, dolayısıyla ispat yükü kendisine ait olamayan kimse”.⁶⁶

2.2. İslâm Ceza Muhakemesinde Şahısları İtham Altında Bırakmanın Hukuki Boyutu.

Bu konu, İslâm hukukuna göre insanları zann ve itham altında bırakmanın hukuki boyutundan söz etmektedir. Sırf başkalarının, mesnetsiz ve delilsiz yere hiçbir hukuki dayanağı olmadan ortaya attıkları itham ve zanlarına maruz bırakıldığında bu ithamlar karşısında kişilerin, İslâm yargı sistemine göre hangi pozisyonda yer aldıkları ile ilgili değerlendirilmesi yapılacaktır.

2.2.1. Delil Olmadan Ortaya Atılan İthamın Kabul Edilmemesinin Sebepleri.

İslâm ceza muhakemesi hukukunda, geçerli bir delil/kanıt olmadan kişilere yöneltilen itham/suçlamaların kabul edilmemesinin başlıca sebepleri şu şekliyle maddeler halinde sıralanabilir:

1. Bir hukuk kavramı olan “berâet-i zimmet asıldır”⁶⁷ temel ilke ve kuralı gereğince İslâm ceza muhakemesinde, kişinin suçsuzluğu ve borçsuzluğu esas teşkil etmektedir. Bu ilkeye göre bir kimse borcu veya suçu ispat edilinceye kadar her türlü ithamdan beri ve hukuk önünde suçsuz ve borçsuz olarak kabul edilmiştir. Sanık, hakkında ortaya atılan bir suçlamanın ya da bir suç işlediği tespit edilinceye kadar hukuk önünde suçsuz olarak kabul addedilmiştir. Ayrıca şekk, sanık olan şahsın maslahatı için, bir araştırma ve kovuşturma süreci meydana getirir. Çünkü burada asıl olan sanığın suç işlemiş olmaktan ve buna terettüp edecek cezadan beraatıdır. Bu sebeple, İslâm ceza muhakemesi hukukunda suçun meydana gelmesinde ve ispatlanmasında kesinliği gölgeleyen her şüphenin, sanığın lehine kullanılması ve hakkında birincil derecede şüphe hali dikkate alınarak hüküm verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Yine buna binaen durumu tesbit edilmemiş ise şekk, sanığın suçlu kılınması için

b. Kâsım, 35 Cilt. (Medîne: Mecma‘u'l-Melik Fehd, 1995), 35: 389-390; Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyüb b. Sa‘d Şemsuddîn İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hukmiyye*, (b.y.: Mektebetu Dâri'l-Beyân, ts), 88; Abdullâh b. Muhammed et-Tayyâr v. dğr., *el-Fikhu'l-Muyesser*, 13 Cilt. (Riyâd: Medâru'l-Vatan, 2011), 8: 102-103; Ulvî b. Abdilkâdir es-Sekkâf, *el-Muntehab min Kutubi Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye*, (Riyâd: Daru'l-Hudâ, 1998), 322.

⁶⁶ Erdoğan, *Fıkah ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 412.

⁶⁷ Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celâluddîn es-Suyûtî, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir* (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999), 53; Zeynuddîn b. İbrâhîm b. Muhammed İbn Nuceym el-Mısri el-Hanefî, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir 'alâ Mezhebi Ebî Hanîfe en-Nu'mân* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999), 50; Alî Haydar, *Dureru'l-Hukkâm*, 1: 25; Ahmed b.eş-Şeyh Muhammed ez-Zerkâ, *Şerhu'l-Kavâ'idî'l-Fikhiyye*, Tsh. ve Tlk. Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, 2. Baskı (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, ts.), 105; Abdulkerîm Zeydan, *el-Vecîz fî Şerhi'l-Kavâ'idî'l-Fikhiyye fî ş-Şeria'ti'l-İslâmiyye* (Dımaşk: Müessesetu'r-Risâle Nâşirun, 2014), 43.

doğru olarak görülmemiş ve sanığın suçsuz olduğunu, maslahatı gereğince ortaya koymak ilke olarak kabul edilmiştir.”⁶⁸

“İslâm ceza muhakemesi hukukunda, aynı şekilde bu ilke doğrultusunda toplum nezdinde itibarı ve kişilikleri ile tanınan şahıslara yönelik, onları yıpratmak amacıyla aslı olmayan yersiz ve tutarsız ithamlara itibar edilmez ve onlara karşı bir delil veya güçlü bir kanıt olmadığı sürece haklarında da yargılama süreci başlatılmaz. Daha önceden suçu sabit olup ceza veya hüküm giymiş, adli sicil kaydı bulunan kimselere karşı yapılan somut ithamlara itibar edilerek, failin suç teşkil eden bir hareketi yapıp yapmadığı konusunda şüpheli sıfatıyla hakkında soruşturma evresi başlatılabilir”.⁶⁹

2. Bir diğer husus, insanların özellikleri ve onları değerli kılan nitelikleridir. Şöyleki: Allah (c.c.), insanoğlunu her yönüyle mükemmel yaratmış ve birçok özelliklerle de onu donatmış ve diğer bütün mahlûkata ve/veya âlemlere üstün kılmıştır. Aynı şekilde İnsanoğlunu en değerli varlık kılan başlıca sebepler ise; teklifin (insanı Allah’a karşı sorumlu bir kul durumuna çıkaran) ana unsurunu teşkil eden akıl, konuşmak, iyiyi ve kötüyü tanınması, iyiliği emretmesi ve kötülükten de sakındırması ve en özelde ise bu dünya hayatında kendisi için olan menfaat ve maslahatı çok iyi bilmesinden kaynaklanmaktadır.⁷⁰

Bunun delili ise şu ayettir: “And olsun ki, biz Âdemoğullarını aziz, saygıdeğer kıldık; karada ve denizde onları taşıyacak araçlar (imâl etme yeteneğini) verdik; onları yararlı, temiz ve iyi nimetlerle rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık da kıldık.” (el-İsrâ, 17/70).

Bundan dolayı İslâm ceza muhakemesi hukukunda genel anlamda her insanın, özelde ise sanığın, saygınlığına, itibarına, şerefine ve prestijine olumsuz yönde etki edecek hiçbir haklı gerekçe olmadan, insan hayatının her evresinde sosyal yaşamını sarsacak, ona zarar verecek her türlü ithamda bulunmak, İslâm hukukunun insanî olan temel ilke ve kurallarınca kabul edilmemiştir. Çünkü bu gibi olumsuz tepkiler, doğrudan insanın sosyal hayatında ve iş dünyasında maddi ve manevi zararlar doğurmaktadır. Örneğin; hakkında haksız yere, hiçbir geçerli delil olmaksızın yersiz yapılan suçlamalar, iş adamı olan bir kimseyi sanık sıfatında bırakması, doğrudan iş hayatında olumsuz etki yaratacaktır. Ya da herhangi bir zanaat ile uğraşan bir kimsenin hakkında ortaya atılan asılsız suçlamalar o kişi hakkında mesleği ve işi

⁶⁸ Zeydan, *el-Vecîz fî Şerhi'l-Kavâ'idî'l-Fıkhiyye fî Ş-Şeria'ti'l-İslâmiyye*, 44; Atar, *İslam Yargılama Hukuku Esasları*, 42.

⁶⁹ Atar, *İslam Yargılama Hukuku Esasları*, 210.

⁷⁰ Fahrüddîn Ebû Abdillâh b. Ömer b. Huseyin er-Râzî et-Teymî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, 32 Cilt. 3.Baskı, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2000), 21: 374; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Ensârî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*. Thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrâhîm Utfeş. 20 Cilt. 2. Baskı (Kâhire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1964), 10: 294.

gereği sıkıntılı bir sürece düşürecek ve buda onu ve ailesini yıpratacaktır. Buna benzer birçok olayları da örnek kabilinden çoğaltmak mümkündür. İşte Kur'ân-ı Kerîm bu ayetiyle sosyolojik bir tespit bulunarak, konunun önemini açık bir şekilde aktarmaktadır.

3. Delil ve kanıt olmadan ithamın/suçlamanın kabul edilmemesinin sebeplerinden biriside rivayet edilen bir hadisten kaynaklanmaktadır. Hadisi şerifte şöyle buyrulmaktadır: “İki kadın bir ev içinde yahut bir hücrede deri işlemeleri dikerlerdi. Bunlardan birisi, avucuna bîz (alet) batırılmış bir şekilde dışarı çıktı ve öbür kadın aleyhinde davada bulundu. Kadınların bu davası İbn Abbâs'a arz olundu. İbn Abbâs: “Resûlullah (s.a.v): “Eğer insanlara sırf (delilsiz, şahitsiz) davalarından dolayı istedikleri şeyler verilecek olsaydı, kavmin malları ve kanları zayi olup giderdi.” buyurdu. Aleyhine dava edilen kadına, Allah adına yalan yere yemin etmenin fenalığını hatırlatınız ve şu âyeti de kendisine okuyunuz, dedi: “Doğrusu Allah'a verdikleri sözü ve ettikleri yeminleri az bir değer (önemsiz bir menfaat) karşılığında değiştirenler (var ya), işte onlar için Ahirette hiçbir nasip (yüz güldürücü, kalbe şifa verici bir ilgi) yoktur. Allah Kıyamet günü onlara konuşmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır...” (Âl-i İmrân, 3/77). İbn Abbâs'ın bu emri üzerine oradakiler davalı (sanık) kadına bunları hatırlattılar. Bunun üzerine davalı (sanık) kadın suçunu itiraf etti. İbn Abbâs davacı kadına da: “Peygamber (s.a.v): “Yemin davalıya (sanık) düşer.” buyurdu, dedi.”⁷¹

Bu hadîs-i şerif, İslâm dininin temel hükümlerinden kabul edilen çok önemli bir kural ve ilkeyi içermektedir. Bu kurala göre; bir insanın sırf (delilsiz, tanıksız ve kanıtsız) davasından dolayı iddiası üzere sözü kabul edilemez. Bilakis iddiasını ispat etmek için bir delile (tanık) ve kanıta ihtiyacı olacak ya da davalının (sanık) doğru söylediğine inanıp suçsuzluğunu kabul edecek. Şayet sanıktan aleyhinde yapılan iddiadan (suçlama) dolayı yemin etmesi istenirse bunu yapması onun için uygun olacaktır. Hz. Peygamber (s.a.v) bunun hikmetini bahsi geçen hadiste açıklamıştır ki; insanların sırf davalarından dolayı istedikleri şeyler verilecek olsaydı kavmin malları ve kanları öylece heder olup gidecekti. Davalı, bu sebeple malını ve canını asla koruyamaz ve kendisini de savunamazdı. Müddeî (davacı) ise bir kanıt ve/veya bir tanık getirerek hem malını hem de canını korumuş ve savunmuş olacaktı. Hikmet gereği Hz. Peygamber (s.a.v) “Yemin davalıya (sanık) düşer.” sözüyle adaleti sağlamış ve İslâm hukukunun en önemli ilklerinden biri olan bu kuralı ortaya çıkarmış, hiç

⁷¹ Muhammed b. İsmâîl Ebû Abdillâh el-Buhârî *Sahîhu'l-Buhârî*, Thk. Muhammed Zuheyr b. Nasır ve İçerisinde Şerh ve Tlk. Mustafa Dîb el-Buğâ, 9 Cilt. (b.y.: Dâru Tûkî'n-Necât, 2001), “Tefsîru'l-Kur'ân”, 65; Muslim Ebû'l-Huseyn b. el-Haccâc, *Sahîhu Muslim*, Thk. Muhammed Fuâd Abdulbâki, 5 Cilt. (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts), “el-Akdiye”, 45; Nesâî, *el-Muctebâ mine's-Sunen (es-Suğrâ)*, “Âdâbu'l-Kudât”, 36; Muhammed b. Yezîd İbn Mâce Ebû Abdillâh el-Kazvînî, *Sunenu İbni Mâce*, Thk. Muhammed Fuâd Abdulbâki, 2 Cilt. (b.y.: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, ts), “el-Ahkâm”, 7; Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' Ebû Bekr es-Sen'ânî, *el-Musannef*, Thk. Habîburrahmân el-'A'zamî, 11 Cilt. 2. Baskı (Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1983), 8: 273.

şüphesiz kanunî bir yasa vaz' etmiştir. Aynı şekilde hem hakkın tespiti ve temini, hem de haksız taleplere karşı kişinin hukuken korunması ve hakkının ihlâlinin önlenmesi de Hz. Peygamber'in bu hukuki ilkeyi uygulamasında aynı anlam kapsamında kastedilmektedir.⁷²

Nitekim bu hadisin gereğince, “tek taraflı bir iddia üzerine davanın hükme bağlanamayacağını, davalının (sanık) da kesinlikle savunmasının alınması gerektiğini ve savunmanın kutsal bir hak olduğu anlaşılmaktadır. Eğer hâkimler tek taraflı beyan ve iddialara dayanarak bir hak çıkarmış olsalardı, kan davaları ve hukuk davaları üzerinde doğru ve adil olmayan hükümler verilirdi. Hz. Peygamber'in bu sözüyle, adalet ve hakikatin ortaya çıkmasında savunmanın ne kadar önemli olduğuna işaret edilmiştir”.⁷³

Aynı şekilde bu hadîs-i şeriften: ‘İddia eden (davacı) kişi delil getiremediği takdirde davalının (sanık) yemin ederek kendini savunma hak ve yükümlülüğü vardır. Çünkü davalı inkâr eden konumunda olduğundan kendisinden yokluğun/olumsuzluğun ispatı istenmemiştir. Davalının yemin etmesi gerekirken bundan kaçınması (nükûl, kâf ile) aleyhinde delil olarak değerlendirilmiştir. Ancak Hanefî ve Hanbelîler davalının nükûlünü aleyhine hüküm için yeterli görürken Mâlikî ve Şâfiîler bu durumda yeminin davacıya tevcih edileceği görüşündedir. Hanefîler delil getirmenin davalıya, yeminin ise davacıya nakledilmesine sıcak bakmamışlar, hatta tarafların bu yönde anlaşmasını bile geçerli saymamışlardır. Hanefîler'in ileri sürdüğü, davacının bir şâhidi ve yeminiyle hüküm verilemeyeceği görüşünün bir gerekçesi de bu şekilde kabul edilmiştir. İslâm hukukçularının çoğunluğu ise, yemini bir nevi delil saydığından ispat ve yemin külfetlerinin yer değiştirmesine daha yumuşak bakmışlardır. Bu konuda İslâm yargılama hukukunun esasları gibi önemli hüküm ve disiplinler çıkarılmaktadır’.⁷⁴

2.2.2. Ceza Muhakemesinde Şahısları İtham Altında Bırakmanın Hükümü.

İslâm hukukuna göre her insan, “berâet-i zimmet asıldır” temel ilke ve kuralı gereği ki-buna “Masumiyet Karinesi” de denebilir- aleyhinde kesin deliller bulunmadıkça hakkında ortaya atılan bütün suçlamalardan beridir.⁷⁵

İnsanlar hakkında bâtil, asılsız ve şüpheli şeylerle ithamda bulunmak İslâm dininin şiddetle karşı çıktığı hususlardandır. Bununla ilgili olarak Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Ey iman edenler! Size bir fâsık bir haber getirirse, bilmeyerek bir topluluğa zarar verip

⁷² Muhyiddin Yahyâ b. Şeref Ebû Zekeriyâ en-Nevevî, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Muslim b. el-Haccâc*, 18 Cilt. 2. Baskı (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1972), 16: 118.

⁷³ Atar, *İslam Yargılama Hukuku Esasları*, 206.

⁷⁴ Cevdet Yavuz, “Dâva”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 9: 16.

⁷⁵ Alî Haydar Hoca Emin Efendizâde *Dureru'l-Hukkâm fî Şerhi Mecelleti'l-Ahkâm*. Trc. Çeviren Fehmî el-Huseynî. 4 Cilt. (b.y.: Dâru'l-Ceyl, 1991), 1: 25.

yaptığınıza pişman olmamak için o haberin doğruluğunu araştırın.” (el-Hucurât, 49/6). Yine başka bir ayeti kerimede, “Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın bir şeyin peşine düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp, bunların her biri ondan (ardına düştüğün şeyden) sorumludur.” (el-İsrâ, 17/36.) buyrulmaktadır.

Açık bir sebep, haklı bir gerekçe ve sağlam bir delil olmadıkça bir insanı töhmet altında bırakmak İslâm dini tarafından haram kılınmıştır. Aynı şekilde, bir kişinin başkası aleyhinde öldürmek, zina suçu ve hırsızlık suçları gibi cezaî müeyyideyi gerektirici ağır suçlamalar ile mahkemeye başvurup ve elinde de bunlarla ilgili güçlü deliller olmadan sadece sırf bir suçlamada bulunmak için ortaya attığı ve böyle bir duruma binaen de hâkimin yalnızca bu ithama bakarak kişi hakkında şüpheli sıfatıyla adli soruşturma evresini ya da kişileri sanık sıfatıyla yargı sürecine dâhil edip kovuşturma safhasını başlatıp haklarında dava açması gerekli görülmemiştir. Ancak davacı konumunda olan kişi elinde güçlü delil, bulgular ile mahkemeye başvurursa bu durumda şüpheli olduğu gerekçesiyle sanık hakkında adli soruşturma açılmasına izin verilir ve bununla ilgili kovuşturma süreci başlatılır. Fakat sanık hakkında herhangi bir ceza işlemi de uygulanmaz.⁷⁶

İslâm ceza muhakemesi hukukunda insanların sorgulanması hususunda, töhmet/zann altında bırakılması ve bununla ilgili olarak insanlar hakkında olumlu veya olumsuz yönde İslâm hukukçularının vermiş olduğu hükmün cevazı noktasında, ortaya çıkan tartışmaların temelini şu ayeti kerime oluşturmaktadır: “Ey imân edenler! Zann'ın çoğundan kaçının. Şüphesiz ki, zann'ın bir kısmı günahtır. Birbirinizin gizli hallerini araştırmayın. Birbirinizi gıyabında çekiştirmeyin.” (el- Hucurât, 49/12).

İlgili ayette geçen zann kelimesi, Müfessirler tarafından yapılan dilsel tahlil ve yorumlar sonucunda, töhmet anlamına geldiği açıkça vurgulanmaktadır. Toplumda ve kamuda ya da kamu vicdanında iyilikleri ile tanınmış, devletine ve milletine karşı erdemli duruşlarıyla ve bağlılığıyla bilinen, halk arasında hayır sahipleri olarak nam yapmış iyi, itibarlı insanlar hakkında kötü zann/töhmette bulunmamak, haklarında iyi düşünmek, İslâm dininde emredilmiş ilkelerdendir. Aynı şekilde sakınılması ve uzak durulması gereken kötü zann ve ithamları diğer durumlardan ayıran hususlar, şu şekilde özetlenmiştir: “Sağlam deliller, açık kanıt ve sebeplerin/bulguların hepsi ortaya çıkarılmadıkça veya mahkemeye sunulmadıkça,

⁷⁶ Ya‘kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa‘d Ebû Yûsuf el-Ensârî, *Kitâbu'l-Harâc*, Thk. Tâhâ Abdurraûf Sa‘d -Sa‘d Hasan Muhammed (b.y.: el-Mektebetu'l-Ezheriyye li't-Turâs, ts), 192.

kişiler hakkında kötü ithamda bulunmak, onları zann altında bırakarak sanık durumuna düşürmek haram addedilmiş ve bundan kaçınmak ise vacip/zorunlu olarak kabul edilmiştir”.⁷⁷

Yukarıda geçen ayeti kerime ile aynı anlama gelen bir hadisi şerifte Resûlullâh (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Sizleri zann’dan sakındırırım; zann’dan sakının! Çünkü zann ile söylenen söz, sözlerin en yalanıdır. Birbirinizin eksikliğini görmeye ve işitmeye çalışmayınız, husûsî ve mahrem hayatınızı da araştırmayınız. Almayacağınız bir malın, alıcıyı zarara sokmak için fiyatını artırmayınız. Birbirinize haset etmeyiniz, birbirinize buğz etmeyiniz/kin gütmeyiniz. Birbirinize arkanızı çevirip küsmeyiniz. Ey Allah'ın kulları, birbirinize kardeşler (mesabesinde) olunuz”.⁷⁸

Bu hadisin şerhlerine ve hakkında yapılan değerlendirmelere bakıldığında ortaya sonuç olarak şu ilkeler çıkmaktadır: “İnsanları sanık/zanlı sıfatına düşürecek hiçbir sebep ve kanıt olmadan zina ya da içki içmek gibi cezâî müeyyideleri gerektiren ciddi suçlar ile kişileri itham altında bırakmak veya haklarında sebepsiz yere sırf kötü zann’da bulunmak (sûî zann) suretiyle insanları töhmet altında bırakmak, İslâm dininde mutlak surette reddedilmiş ve etik olarak kabul görmemiştir, aksine insanlar hakkında sebepsiz yere kötü zann’da bulunmak haram olarak telakki edilmiştir”.⁷⁹

Yukarıda sunulan ayet-i kerimeler ve hadîs-i şerif değerlendirildiğinde sonuç olarak iki çeşit zann/töhmet ortaya çıkmaktadır: “Sebeplere, sağlam delillere, gerçek bulgu ve verilere dayanarak bir kimseye yönelik yapılan zann/itham. Diğeri ise hiçbir sebep olmaksızın haksız yere bir insanın aleyhinde onu yıpratmak, rencide edecek zann/itham”. İslâm hukuku birincisini caiz, ikincisini ise haram olarak hükme bağlamıştır.

Bir önceki konuda bahsi geçen hadîs, İslâm hukukunun yargılama esaslarını içerdiğinden bunun üzerinde durmak önem arz etmektedir. Çünkü burada İslâm hukukunda genel olarak dava, özel olarak da ceza davası nazariyesi gibi hukukun temel bölümlerinden biri yer almaktadır. Bundan dolayı ceza muhakemesi hukukunda davaya konu olan sanığın hükümlerini tesis etmede çok çnemli bir rol oynadığı için, dava nazariyesi üzerinde durmak ve bu başlığı açıklamak önem arz etmektedir. Bununla birlikte, ilgili konuda açıklaması yapılacak olan davanın, özellikle ceza davası olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

⁷⁷ Mahmûd b. Amr b. Ahmed Ebû'l-Kâsım ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Hakâiki Ğavâmidi't-Tenzîl*, 4 Cilt 3. Baskı (Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1937), 4: 371-372; Kurtûbî, *el-Câmi 'li Ahkâmi'l-Kur'an*, 16: 331.

⁷⁸ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, “Kitâbu'l-Edep”, 8; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre İbn Mûsâ et-Tirmzî *Sunenu't-Tirmizî*, Thk. ve Tlk. Ahmed Muhammed Şâkir v. dğr., 5 Cilt. 2. Baskı (Mısır: Şirketu Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1975), “el-Birr”, 56.

⁷⁹ Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm b. El-Hattâb Ebû Suleymân el-Hattâbî, *Me'âlimu's-Sunen Şerhu Suneni Ebî Dâvûd*, 4 Cilt. (Haleb: el-Matba'atu'l-İlmiyye, 1932), 4: 123; en-Nevevî, *el-Minhâc*, 16: 118; Ahmed b. Alî b. Hacer Ebû'l-Fadl İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, 13 Cilt. (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1960), 10: 481.

2.3. Dava Kavramı.

‘Bu başlık için muhakeme usulü de denmektedir. Zira muhakeme usulü, dava, müdafaâ’ ve kazâ’dan (yargılayıp hüküm verme) oluşan kolektif bir bütündür. Somut olayların ceza kanunları karşısındaki durumunu tespit etmek ve iddia makamlarının–burada sanık da davaya muhatap taraf olduğundan konu açısından daha önemli yer tutduğundan dolayı dava nazariyesi üzerinde durmak gerekli gözükmektedir- arasında vuku bulan ihtilafı çözüme kavuşturup hükme bağlamak üzere, mahkemeye intikal eden dava, belli aşamalardan sonra hükme bağlanır. Burada en önemli husus yargılama makamının, yargılamanın ilk aşamasında iddia ve karşı iddialara önce şüphe ile bakmasıdır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki öncelikli olarak tarafların şahsiyetine değil, iddialara ve karşı iddialara, mahkemenin şüphe ile bakması gerekmektedir. Çünkü iddiaların doğru olma ihtimali söz konusu olduğu gibi yanlış olma ihtimali de bulunmaktadır. Bu anlamda bakıldığında dava nazariyesini özellikle sanığın yargılama sürecine dâhil edildiği ceza davalarını bilmek İslâm ceza hukukunda ya da ceza muhakemesinde ehemmiyet arz etmektedir’.⁸⁰

2.3.1. Davanın Tanımı.

“Da‘vâ” (çoğulu deâvî, deâvâ) sözlükte, “dua, niyaz, talep, temenni, rağbet ve benzeri birçok anlamlara gelmektedir.”⁸¹ Bu anlamlar içerisinde terimsel anlamına da katkı sağlayacak manası ise şu ayetin “Onlar için ne isterlerse vardır.” (Yâsîn, 36/57) meâlinde talep ve temenni anlamı kastedilmektedir.

Sözlük anlamlarından biriside, “ze‘m (iddia) etmek ve yalan söylemek” manasındadır. Çünkü her insan ister gerçek söylesin ister yalan ifade de bulunsun, hakkın sadece kendisine ait olduğu iddiasında bulunmaktadır. Delili ise Mülk suresinde ki şu ayettir: “Ve (onlara) “İşte bu, sizin (çarçabuk istediğiniz ve aksini) iddia ettiğiniz şeydir” denilmiştir(denilecektir)” (el-Mulk, 67/27). Meâl olarak tefsir kitaplarında yapılan yorumlarda “İddia ettiğiniz şeydir” ayeti, yalanlamak ve za‘m (iddia) etmek manasında da geçmektedir.⁸²

⁸⁰ Uluslararası Hukukçular Birliği, *İslâm Ceza Hukuku*, Editörler, Abdurrahman Eren v. dğr., 2 Cilt. 2. Baskı (İstanbul: Lâle Yayıncılık, 2017), “İslâm Muhâkeme Hukuku İle İlgili Bazı Mulahazalar”, 1: 572.

⁸¹ Ahmed b. Muhammed b. Alî Şihâbuddîn İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetu'l-Muhtâc fî Şerhi'l-Minhâc* [eş-Şirvânî'nin hâşiyesi (*Hâşiyetu's-Şirvânî*) ve İbn Kâsım el-'Abbâdî'nin hâşiyesi (*Hâşiyetu'l-'Abbâdî*) ile birlikte], Tsh. Alî Udde, 10 Cilt. (Mısır: el-Mektebetu't-Ticâriyyetu'l-Kubrâ, 1983), 10: 285; el-Feyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr fî Ğaribi's-Şerhi'l-Kebîr*, 1: 194; Ebû'l-Fayd, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, 38: 52; Atar, *İslam Yargılama Hukuku Esasları*, 193.

⁸² İbrâhîm b. es-Sırrî b. Sehl Ebû İshâk ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbuhu*, Thk. Abdulcelîl Abduh eş-şelbî, 5 Cilt. (Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 1988), 5: 201; İz b. Abdisselâm, Ebû Muhammed İzzeddîn Abdulazîz b. Abdisselâm b. Ebî'l-Kâsım b. el-Hasen es-Sulemî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, Thk. Abdullâh b. İbrâhîm el-Vehbî, 3 Cilt. (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1996), 3: 343.

Ancak bu anlam, fukahâ'nın da söylediği gibi ifade açısından doğru olan davaya ters düşmektedir. Çünkü müddeî (davacı) lügatte, “başkasına karşı hak ispat etmeyi kasteden kimse olarak” tanımlanmaktadır. Dava, tümleç olan (geçişli) bir fiildir. Buna göre “müddeî”, dârib (vuran) ve kâtil (öldüren) gibi, dava eden kimsenin adıdır. Ancak “müddeî” ismi, dil örfünde elinde delili ve kanıtı olmayan kişileri kapsayan bir kelimedir. Hâkim davacıya delil getirmeden önce iddia eden (müddeî) adını verir. Delil getirdikten sonra ise “müddeî” iddia eden davacı adını değil, “muhikk” (hak sahibi) adını verir. Museylemetu'l-Kezzab'a “mudda'î'n-nubuvve” (peygamberlik iddiasında bulunan) kişi denilmiştir. Tam aksine Resûlullâh (s.a.v.) hakkında ise “Peygamberlik iddia ediyor” denilmemiş, denilemez. Çünkü O (s.a.v), peygamberliğini mucize ile ispat etmiştir. Mucizede ise yalan iddiası söz konusu değildir. Ancak “mudda'î'n-nubuvve” kavramı yalan iddiası içerdiğinden bu ifade ile kullanılmıştır. Çünkü güttüğü dava sırf yalandan ibarettir. Demek ki örfte, delili olmayan kimseye “müddeî (iddiacı)” denmektedir.⁸³

Fıkıh terimi olarak ise da'vâ, -ki burada kastedilen ceza davasıdır- husumet durumunda bir hakkın elde edilebilmesi için yargı organlarına veya başka bir kimseden hâkim huzurunda hakkını istemesini ifade etmektedir.⁸⁴

2.3.2. Davanın Hukukî Dayanakları.

“Davaların meşruiyeti, Kur'ân, Sünnet ve icmâ ile sabittir. Davaların meşru olmasının hikmeti ise, toplumun nizam ve intizamını sağlamak, insanların haklarını korumak, insanlar arasında meydana gelip suç teşkil eden fiilleri, tecavüzleri ortadan kaldırmaktır. Çünkü insanlar değişik mizaç, karakter, ihtiras ve eğilimlerde yaratılmış olduklarından aralarında zaman zaman çıkar çatışmaları, anlaşmazlıklar, haksızlıklar, birbirlerinin haklarına tecavüz durumları meydana gelebilmektedir. Anlaşmazlıkların çözümlenmesi, tecavüzlerin ortadan kaldırılması, suç teşkil eden fiilleri işleyenlerin cezalandırılması, toplu yaşam için bir zorunluluktur. Aksi halde toplum fesad ve fitneye sürüklenip kamu düzeni bozulur. Allah c.c. ise fitne ve toplum düzeninin bozulmasını istemez. Husumetlerin ortadan kaldırılmasının ve

⁸³ Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Ebû Bekr es-Serahsî, *el-Mebsût*, 30 Cilt. (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1993), 17: 29; Alî b. Muhammed b. Ahmed Ebû'l-Kâsım İbnu's-Simnânî er-Rahbî, *Ravdatu'l-Kudât ve Tarîku'n-Necât*, Thk. Salâhuddîn en-Nâhî, 4 Cilt. (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1984), 1: 163.

⁸⁴ Osmân b. Alî Fahrüddîn Zeyla'î, *Tebyînu'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik (eş-Şelebî'nin Haşiyesi ile Birlikte)*, 6 Cilt. (Kâhire: el-Matba'atu'l-Kubrâ el-Emîriyye, 1895), 4: 290; Muhammed b. Feramur b. Ali Muhyiddin Husrevi Mollâ Hüsrev, *Dureru'l-Hukkâm Şerhu Ğureru'l-Ahkâm*, 2 Cilt. (b.y.: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye), 2: 329; Zeynuddîn b. İbrâhîm b. Muhammed İbn Nuceym el-Mısrî el-Hanefî, *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik* [İbn Âbidîn'in hâşiyesi (*Minhatu'l-Hâlik*) ve et-Tûrî'nin tekmilesi ile birlikte], 8 Cilt. (b.y.: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts), 2: 191; Muvafakuddîn Abdullâh Ebû Muhammed İbn Kudâme, *el-Muğni*, 10 Cilt. (Kâhire: Mektebetu'l-Kâhire, ts), 10: 242; Mansûr b. Yûnus b. Salâhuddîn el-Buhûtî el-Hanbelî, *Şerhu Munteha'l-İrâdât* (b.y.: Âlemu'l-Kutub, 1993), 3: 514; Suleymân b. Muhammed b. Ömer Buceyramî, *Hâşiyetu'l-Buceyramî 'alâ'l-Hatîb/Tuhfetu'l-Habîb 'alâ Şerhi'l-Hatîb*, 4 Cilt. (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1995), 4: 412.

hakkı elde etmenin en başta gelen yolu ise davadır, yani anlaşmazlığa sebep olan olayın yargı mercileri aracılığı ile usulüne uygun bir biçimde çözümlenmesidir.”⁸⁵

“Özetle denebilir ki, toplumda meydana gelen her çeşit davaya usulüne uygun bir biçimde bakıp onları çözmek hâkimlerin görevidir, toplumun düzeni, esenliği ve selameti bunun böyle olmasını gerektirir. Dolayısıyla İslâm hukukunda kişinin, yargı mercilerine başvurmadan kendi kendine hakkını almaya kalkışması (ihkâk-ı hak) –çok istisnâî bazı durumlar dışında- yasaktır. Çünkü kendiliğinden hakkını almak isteyen kişinin genellikle ölçüyü kaçıracığı ve toplumda karışıklıklara ve kaosa sebep olacağı da açıktır.”⁸⁶

2.3.3. Davanın Sıhhat Şartları.

Bu başlıkla kastedilen, “sıhhat şartlarıyla açılan bir ceza davasının mahkemece dinlenebilmesi ve hâkimin esas hakkında inceleme yapabilmesi için daha ziyade davanın tarafları ve dava konusu hakda bulunması gereken şartlar kastedilmektedir”.⁸⁷

2.3.3.1. Davanın (Ceza Davası) Unsur ve Şartları.

İslâm hukuk doktrinde davanın (ceza davası) unsurları olarak taraflar (davacı ve davalı/sanık), dava konusu hak (muddeâ bih), bu hakkın istenmesini içeren irade beyanı ve bu isteği neticelendiren mahkeme/yargı mercii gösterilebilir.⁸⁸ “Davanın (ceza davası) şartları ise açılan davanın mahkemece dinlenebilmesi ve hâkimin esas hakkında inceleme yapabilmesi için bu unsurları taşıması gerekli şartlardır.”⁸⁹

2.3.3.2. Davanın Tarafları.

İmâm Serahsî (ö.483/1090), yukarıda bahsi geçen hadîs ile ilgili olarak bu konu bağlamında önemli değerlendirmelerde bulunmaktadır. Kendisi şöyle demektedir: “Bilinmelidir ki yüce Allah insanları farklı karakterlerde yaratmıştır. Herkesin bilgisi farklıdır. Arzu ve gayretleri farklı olduğu için aralarında anlaşmazlıklar meydana gelir. Anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmanın yolu onu sona erdirmektir. Çünkü anlaşmazlığı uzatmak bozgunculuğa neden olur. Allâh Teâla ise bozgunculuğu sevmez. Hâkimlerin anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmalarının yolunu, Resûlullah (s.a.v.), “Delil getirme yükümlülüğü davacıya, yemin etme yükümlülüğü ise davalıya (sanık) aittir” buyruğu ile açıklanmıştır. Bu hadis her ne kadar haber-i vâhidlerden ise de İslâm hukukçuları bunu kabul

⁸⁵ Atar, *İslam Yargılama Hukuku Esasları*, 194.

⁸⁶ Atar, *İslam Yargılama Hukuku Esasları*, 194.

⁸⁷ Atar, *İslam Yargılama Hukuku Esasları*, 194.

⁸⁸ Abdulvâhid b. İsmâil Ebu'l-Muhâsin er-Rûyânî, *Bahru'l-Mezheb*, Thk. Târîk Fethî es-Seyyid, 14 Cilt. (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2009), 14: 395; Alî Mustafa, *Usûlu'l-Muhâkemâti's-Şer'iyyeti'l-Cezâiyye*, 237.

⁸⁹ Yavuz, “Dâva”, *DİA*, 9: 12; Atar, *İslam Yargılama Hukuku Esasları*, 194.

etmişler ve bununla uygulama yapmışlardır. Böylece bu hadis mütevâtir mertebesine ulaşmıştır. Aynı şekilde bu hadis davacı ve davalının ayrı kimseler olacağını da açıklamaktadır. Çünkü Hz. Peygamber davalı ve davacıyı birbirinden ayırmıştır. Sonuç olarak bu, davacıyla davalının ayrılığını açık bir şekilde ifade etmektedir.”⁹⁰

İslâm ceza muhakemesi hukukunda genel anlamda ister ceza davası olsun ister başka bir dava olsun, herhangi bir davada, davacı (müddeî) ve davalı/sanık (muddeâ aley) olmak üzere iki taraf ve bu iki taraf arasında ortaya çıkan dava konusu hakk olan “muddeâ bih” veya “muddeâ” bulunmaktadır.

Davacı (müddeî), bir şeyi dava eden, bir hak talebi iddiasında bulunan veya bir şeyin kendisine ait olduğunu hâkim önünde hasım sıfatıyla talep eden kimseye denir.⁹¹

Davalı/sanık (muddeâ aley), kendisinden hâkim önünde bir hak talep edilen şahsa denir.⁹²

İslâm hukukçuları, yukarıda da belirtildiği üzere bir davada hangi tarafın davacı, hangi tarafın davalı olduğunu belirlemeye yarayan bazı kıstaslar getirmeye çalışmışlardır. Buna göre davacı, davayı bıraktığında davayı devama zorlanamayan, davalı ise tam aksine böyle bir durumda davayı devama zorlanabilen taraftır. Bir diğer kıstasa göre ise davacı zahirin (olayın dış görünüşü, mevcut fiili durum) aksini ileri süren, davalı ise zahire tutunan taraf olarak ifade edilmektedir.⁹³

“Müddeâ bih veya müdeâ, dava olunan şeye yani dava konusu hakka denir”.⁹⁴ Şunu belirtemekte fayda var; bu kavram ceza davaları ve diğer davalarda farklılık arz etmektedir.

2.3.3.3. Taraflara İlişkin Şartlar.

İslâm bilginleri ve fukaha mahkemede açılan ceza davasında davacı (müddeî) ve davalı/sanık (muddeâ aley) taraf olabilmek için bazı şartlar öne sürmüşlerdir. Buna göre ceza davasında tarafların şartları şöylece açıklanmıştır:

1. Bu şartlardan ilki *teklif* olarak yer almaktadır. Bundan kasıt ceza davalarında davacı ve davalının/sanık âkil ve bâliğ olmaları şarttır. Mecnûnun ve sabi-i mümeyyizin davaları

⁹⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 17: 28.

⁹¹ Muhammed Na'im Yâsin, *Nazariyyetu'd-Da'vâ beyne's-Şerîa'ti'l-İslâmiyye ve Kânûni'l-Murâfaâ'ti'l-Medeniyye ve't-Ticâriyye*, (Riyâd: Dâru Âlemi'l-Kutub, 2003), 176; Alî Mustafa, *Usûlu'l-Muhâkemâti's-Şer'iyyeti'l-Cezâiyye*, 238.

⁹² Yâsin, *Nazariyyetu'd-Da'vâ beyne's-Şerîa'ti'l-İslâmiyye ve Kânûni'l-Murâfaâ'ti'l-Medeniyye ve't-Ticâriyye*, 176; Alî Mustafa, *Usûlu'l-Muhâkemâti's-Şer'iyyeti'l-Cezâiyye*, 238.

⁹³ Zeyla'î, *Tebyînu'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, 4: 291; Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr 'ale'd-Durri'l-Muhtâr*, 6 Cilt. (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992), 5: 542.

⁹⁴ Atar, *İslam Yargılama Hukuku Esasları*, 193.

sahih değildir. Ancak böyle bir durumda velileri ve vasîleri, muddeî ve muddeâ aley olarak onların yerine davaya taraf olabilirler.⁹⁵

2. Ceza davalarında davalının (sanık) kimliğinin bilinmesi yani bilinir kişi olması dava şartlarındandır. Bu nedenle sadece gerçek kişiler şüpheli veya sanık sıfatını alabilir. Çünkü ceza davaları suçu işleyene ve suça teşebbüs edene karşı açılır. Sanığın kimliği belli değilse dava açılmaz.⁹⁶

“Şüpheli veya sanık, ceza hukuku açısından, suç işlediği kanıtlandığı takdirde cezalandırılacak olan kişi; ceza muhakemesi hukuku açısından ise bireysel savunma makamıdır. Şüpheli ve sanık, savunma makamını işgal eden süje sıfatıyla, muhakemenin akışı sırasında bazı hak ve yükümlülükler sahiptir.”⁹⁷

3. İslâm dinin getirdiği ahkâm ve hukuklara karşı tarafların yükümlü (mültezim) olması gerekmektedir. Burada kastedilen Müslüman olmak değil, İslâm topraklarında, İslâm egemenliği altında ve İslâm kanunlarını benimseyip bu düzene göre yaşayan herkes bu kapsamda yükümlü olarak değerlendirilir.⁹⁸

4. Bir ceza davasında davalının (sanık) duruşmada ve muhakeme safhasında hazır bulunması, ceza davasının şartlarındandır. Çünkü dava ve deliller ancak duruşmada hazır bulunan hasmın yüzüne karşı dinlenir. Davalı bizzat mahkemeye gelmekten ya da yerine vekil göndermekten kaçınırsa, bu takdirde zorla getirilir. Bu da mümkün olmazsa yerine vekil-i müsahhar tayin edilerek davalının gıyabında muhakeme devam ettirilir ve hüküm tesis edilir.⁹⁹

5. ‘Davada sıfat (husumet). Bir davada taraf olarak gösterilen kimseler taraf ehliyetine ve dava ehliyetine sahip olabilirler. Bunların bu ehliyetlerin yanı sıra ayrıca açılan davada davacı veya davalı olmak sıfatlarına sahip bulunmaları da şartlardan birisidir. Yani açılan davada davacı olarak gösterilen kişi o davada davacı sıfatını taşıyorsa veya davalı olarak gösterilen kişi o davada davalı sıfatını taşıyorsa, o dava mahkemece dinlenmez. Ancak

⁹⁵ Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes‘ûd el-Kâsânî, *Bedâi‘u’s-Sanâi‘ fî Tertîbi’s-Şerâi‘*, 7 Cilt. 2. Baskı (b.y.: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1986), 6: 222; Zekeriyâ b. Muhammed Ebû Yahyâ Ensârî, *Esne’l-Metâlib fî Şerhi Ravdi’t-Tâlib*, 4 Cilt. (b.y.: Dâru’l-Kutubi’l-İslâmiyye, ts), 4: 96; *Mecelletu’l-Ahkâmi’l-Adliyye*, Thk. Necîb Hevâveynî, 321; Mollâ Husrev, *Dureru’l-Hukkâm Şerhu Ğureru’l-Ahkâm*, 2: 330.

⁹⁶ Ensârî, *Esne’l-Metâlib fî Şerhi Ravdi’t-Tâlib*, 4: 96; İbn Hacer, *Tuhfetu’l-Muhtâc fî Şerhi’l-Minhâc*, 9 s. 48; *Mecelle*, 321; Buhûtî, *Keşşâfu’l-Kinâ‘ ‘an Metni’l-İknâ‘*, 6 Cilt. (b.y.: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, ts), 6: 67; Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 145.

⁹⁷ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 145.

⁹⁸ Ensârî, *Esne’l-Metâlib*, 4: 96; İbn Hacer, *Tuhfetu’l-Muhtâc fî Şerhi’l-Minhâc*, 9: 49; Muhammed b. Ahmed el-Hatîb Şemsuddîn eş-Şirbînî, *Muğni’l-Muhtâc ilâ Me’rifeti Meâni Elfâzi’l-Minhâc*, 6 Cilt. (b.y.: Dâru Kutubi’l-İlmiyye, 1994), 6: 310.

⁹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 17: 30; Zeylâ‘î, *Tebyînu’l-Hakâik Şerhu Kenzi’d-Dekâik*, 4: 291; İbn Nuceym, *el-Bahru’r-Râik*, 7: 192; Kâsânî, *Bedâi‘u’s-Sanâi‘*, 6: 223; Ensârî, *Esne’l-Metâlib*, 4: 316; *Mecelle*, 321; Bayındır, *İslâm Muhakeme Hukuku*, 102.

davacı ve davalı, açılan davayla ilişkilerinin bulunması şartıyla biri diğ erinin hasmı olarak kabul edilir'.¹⁰⁰

6. 'Bir başka şart ise, davaya hâkim huzurunda bakılmasıdır. Muhakemenin duruş ma evresinde olan ceza davası, ancak hâkimin hazır bulunduğu bir oturumda gerçekleşebilir. Bu davada yer alan tanıklarda, sadece hâkim tarafından dinlenebilirler. Şayet ceza davasına bakmak ve tanıkları dinlemek üzere görevlendirilmiş nâibler o konuda hâkimin bütün yetkilerini kullanabilirler'.¹⁰¹

2.3.4. Dava Konusuna Ait Şartlar.

Dava konusu hakk'a (muddeâ bih) ait sıhhat şartlarının başlıcaları ş unlardır:

1. Dava konusunun belli (muayyen) ve bilinir (mâlum) olması davanın sıhhat şartlarından olarak görülmüştür. Ceza davalarında nev'inin ve failinin belirtilmesi hukuk açısından gerekli addedilmiştir. Örneğin öldürme suçu iş lenmesi halinde kasden, hatâen, tesebbüben gibi öldürmenin çeş idini, öldüren kişinin de tek başına veya birden fazla kişiyle birlikte öldürdüğ ünün belirtilmesi gerekmektedir.¹⁰²

2. Dava konusunun aklen ve âdeten mümkün ve muhtemel olması, hukuken tanınmış olması, ispat edildiğ inde ilgili şahsı belli bir yükümlülük altına sokacak mahiyette bir hak olması da dava konusuna ait şartlardan birisidir.¹⁰³ Örneğin bir şahsı başka birisini yaralarsa, olaydan sonra yaralanan kişinin almış olduğu yara tamamıyla tedavi edilir ve ileştikten sonra bir müddet yaş ar ve daha sonra vefat ederse, ölen kişinin varisleri de babalarının bu ölümünden önceki yaralanmadan dolayı olduğ unu öne sürer ve bu sebeple yaralayan kişiyi sorumlu tutarlar ise bu davaları mahkeme tarafından dinlenmez ve davaları kabul edilmez.¹⁰⁴

3. Ceza davalarının sıhhat şartlarından bir diğ eri de davacının iddiaları arasında birbiriyle ç eliş kinin (tenâkuz) bulunmamasıdır.¹⁰⁵ Mesela ilk önce öldürmenin bir kişi tarafından gerçekleştirildiğ i, daha sonra öldürmenin birden fazla kişi tarafından gerçekleştirildiğ inin iddia edilmesi üzere ikinci dava mahkeme tarafından dinlenmez. Ç ünkü

¹⁰⁰ Atar, *İslam Yargılama Hukuku Esasları*, 196; Yavuz, "Dava", *DİA*, 9: 13.

¹⁰¹ Bayındır, *İslâm Muhakeme Hukuku*, 102.

¹⁰² Kâsânî, *Bedâi 'u's-Sanâi'*, 6: 222; Zeylâ'î, *Tebyînu'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, 4: 291; İbn Nuceym, *el-Bahru'r-Râik*, 7: 191; *Mecelle*, md. 1619; Ensârî, *Esne'l-Metâlib*, 4: 390; İbn Hacer, *Tuhfetu'l-Muhtâc*, 10: 294; Alî b. Abdisselâm b. Alî Ebu'l-Hasan et-Tusûlî, *Elbehece fî Şerhi't-Tuhfe*, Thk. Muhammed Abdulkâdir Şâhîn, 2 Cilt. (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998), 1: 51; Buceyramî, *Hâşiyetu'l-Buceyramî 'ale'l-Hafîb*, 4: 162.

¹⁰³ Kâsânî, *Bedâi 'u's-Sanâi'*, 4: 224; Ensârî, *Esne'l-Metâlib*, 4: 96; Atar, *İslam Yargılama Hukuku Esasları*, 198; Buhûfî, *Şerhu Munteha'l-İrâdât*, 3: 514; *Mecelle*, md. 1629; İbn Ferhûn, *Tebş iratu'l-Hukkâm*, 1: 148; Alî Haydâr, *Dureru'l-Hukkâm fî Şerhi Mecelleti'l-Ahkâm*, 4: 208.

¹⁰⁴ Alî Haydâr, *Dureru'l-Hukkâm fî Şerhi Mecelleti'l-Ahkâm*, 1: 74.

¹⁰⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 9: 191-192; Kâsânî, *Bedâi 'u's-Sanâi'*, 6: 223; Alî Haydâr, *Dureru'l-Hukkâm fî Şerhi Mecelleti'l-Ahkâm*, 4: 178-261; Atar, *İslam Yargılama Hukuku Esasları*, 199.

birinci dava ikinci davayı yalanlamaktadır. Böylece öne sürülen bu ikinci iddialara kuşku ile bakılmaktadır.¹⁰⁶

4. Bir ceza davasında dava konusu hakkında daha önceden bir hâkim tarafından kesin bir hüküm verilmemiş olması gerekmektedir. Hâkim bir davayı karara/hükme bağladıktan sonra, delillerde herhangi bir değişiklik, hükme etki edecek bir fazlalık ya da eksiklik ortaya çıkmamış ise ve hâkim yanıldığına da kânî bulunmuyorsa onun bakış açısından dava hakkında verilen hüküm kesinleşmiştir ve aynı ihtilaf yeni bir dava konusu yapılamaz; yapılırsa mahkeme böyle bir davayı re'sen reddeder.¹⁰⁷

Sonuç olarak özellikle İslâm ceza muhakemesi hukukunda bir davanın/ceza davasının hukukî bir boyut kazanabilmesi için, dava nazariyesinin temelini oluşturan yukarıda bahsi geçen hadisten de anlaşıldığı üzere, mahkeme tarafından açılan bir ceza davasının iki şekilde olduğu anlaşılmaktadır. Bir dava sahih ve batıl olmak üzere iki kısma ayrıldığı gibi ceza davası da ikiye ayrılmaktadır. Mahkemece açılan bir ceza davası, konusu ve tarafları itibarı ile sıhhat şartlarını tümüyle taşıyorsa, bu davaya sahih dava denmektedir. Bu açılıma göre sahih dava, hukuken aranan şartları taşıyan davadır. Sahih davayı hâkimin kabul edip tarafları dinlemesi ve davayı sonuçlandırması gerekir. Bâtıl dava ise, düzeltilmesi imkânı olmayacak şekilde temelde bozuk olan davadır. Temel şartlarında eksiklik bulunan, husumeti yanlış tevcih eden, âdeten-şer'an mümkün olmayan bir hakkın talebini konu alan davalar bu şekildedir. Bâtıl dava ise, hukukî varlık kazanmadığından hükümsüzdür, mahkeme tarafından da dinlenmez.¹⁰⁸

2.3.5. Tö Ahmet Davaları.

Arapça bir kelime olan “tö Ahmet” sözlükte, “suçlama, zan, kuşku duymak, tevehhüm olunan haslet, bir kimseyi tö Ahmetli sayma ve onun hakkında kötü zanda bulunmak”, anlamlarına gelmektedir.¹⁰⁹

¹⁰⁶ İbn Hacer, *Tuhfetu'l-Muhtâc*, 9: 49; Buceyramî, *Hâşiyetu'l-Buceyramî 'ale'l-Hatîb*, 4: 193.

¹⁰⁷ Alî Mustafa, *Usûlu'l-Muhâkemâti's-Sher'iyyeti'l-Cezâiyye*, 244; Atar, *İslam Yargılama Hukuku Esasları*, 198.

¹⁰⁸ Ahmed b. İdrîs b. Abdîrahmân Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn Karâfî el-Mâlikî, *el-Furûk: Envâru'l-Burûk fî Envâi'l-Furûk*, 4 Cilt. (b.y.: Âlemu'l-Kutub, ts), 4: 114; Alî Haydar, *Dureru'l-Hukkâm fî Şerhi Mecelleti'l-Ahkâm*, 4: 292; İbn Ferhûn, *Tebîratu'l-Hukkâm*, 1: 145.

¹⁰⁹ Ebû Hilâl el-Hasan b. Abdillâh b. Sehl b. Saîd b. Yahyâ b. Mehrân el-Askerî, *el-Furuku'l-Luğaviyye*, Thk. Muhammed İbrâhîm Selîm (Mısır: Dâru'l-İlim ve's-Sekâfe, ts), 99; Ebû'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Alî İbn Manzûr el-Ensârî el-İfrîkî, *Lisânu'l-Arab*, 35 Cilt. 3. Baskı (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1993), 12: 644; Ahmed b. Muhammed b. Alî el-Feyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr fî Ğarîbi's-Sherhi'l-Kebîr*, 2 Cilt. (Beyrut: el-Mektebetu'l-İlmiyye, ts), 2: 674; Muhammed b. Muhammed b. Abdîrezzâk Ebû'l-Fayd el-Huseynî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, 40 Cilt. (b.y.: Dâru'l-Hidâye, ts), 34: 64; Sadî Ebû Habîb, *el-Kâmûsu'l-Fikhî*, 2. Baskı (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1988), 391; Muhammed Ravvâs - Hâmid Sâdik Kuneybî Kal'acî, *Mu'cemu Luğati'l-Fukahâ*, 2. Baskı (b.y.: Dâru'n-Nefâis, 1988), 149; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 582.

Töhmet kelimesi terimde ise, “bir kimsenin, yargı önünde zan ve şüpheye dayalı olarak birisine suç isnat etmesini/suç işlediğini iddia etmesini ifade etmektedir. Bu şekilde yapılan suçlama işi, suçlayan ile suçlanan kişi âdeta hukuk davalarında olduğu gibi ceza davasında da dava, davacı ve davalı (sanık) durumunda kabul edilmektedir”.¹¹⁰

İslâm ceza muhakemesi ve ceza hukuku terminolojisinde “töhmet davaları” ile ilgili olarak şöyle bir tanım yer almaktadır: “Öldürme, yol kesme, hırsızlık yapmak ya da bunlara benzeyen; failin, haram kılınmış/yasak olan suçları işlemesiyle cezayı ve/veya cezaî müeyyidesini gerektiren, vurmak, kırmak ve bu gibi saldırganlık teşkil eden ve normal yaşam içerisinde, genel zaman ve durumlarda şerî bir delilin ortaya çıkarmanın mümkün olmadığı, herhangi bir kanıt ile ispatlanamayacak gizli olarak işlenen, insan hayatına kasteden suçlar ve bu fiillere binaen, bir hak talebi iddiası üzerine mahkemede açılan cinayet ve ceza davalarıdır”.¹¹¹

Bu başlık ile ilgili tanımı kapsamında sonuç olarak birkaç madde halinde şunları sıralamak mümkün gözükmektedir:

- Töhmet davalarında kişiler hakkında yapılan suçlamalar, İslâm dininde haram kılınmış fiillerden ve suçlardan olması gerekmektedir.

- Bu suçlamaların somut verilere dayanarak, mahkemeye intikal eden bir ceza davası olması ve yargılama sürecinde sunulan bir iddianname üzerine sanıktan bir hak talebi iddiasına binaen başkası aleyhine ceza davası olarak açılması gerekmektedir.

- Suçların tespiti halinde, bu suçlara karşılık olarak cezayı ve/veya cezaî müeyyideyi sonuçlandıracak diğer davalar gibi temel ilkeler olması, töhmet davalarının kaçınılmaz kurallarından olduğu da yapılan bu tariften anlaşılmaktadır.

Bu kavramsal tanımlar ve ilgili başlıklar açıklandıktan sonra İslâm ceza muhakemesi hukukunda sanık ile ilgili hükümler, ayrıntılı bir şekilde sunulmaya çalışılacaktır.

2.4. Sanığın Hükümleri.

Bu kısımda ceza muhakemesi hukukunda sanığın kovuşturma evresinde, muhakeme safhasında iken birden fazla kişi olması konusu, kendisine yöneltilen suçlamanın (itham/töhmet) kuvvetlilik dereceleri, şüphe konusu bağlamındaki hükümleri ve bununla ilgili

¹¹⁰ Atar, *İslam Yargılama Hukuku Esasları*, 208.

¹¹¹ İbn Teymiyye, *Mecmû' u'l-Fetâvâ*, 35: 389-390-396; İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hukmiyye*, 82-88; Ra'fet Osmân, *en-Nizâmu'l-Kadâi fi'l-Fıkhî'l-İslâmî*, 280; Sekkâf, *el-Muntehab min Kutubi Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye*, 322; Tayyâr v. dğr., *el-Fıkhü'l-Müeyesser*, 8: 103.

olarak muhakeme sürecinde lehte ve aleyte hakkında verilen mahkeme kararlarına binaen alınması gereken uygulamalar/tedbirler değerlendirilecektir.

2.4.1. Sanığın Birden Fazla Kişi Olması Meselesi.

Suç bir kişi tarafından işlenebileceği gibi, birden fazla veya bir grup tarafından da işlenebilir. Burada suçun konjonktürlerine ve durumlarına bakarak fâilin (sanık) bir veya birden fazla kişi olduğuna işaret eden deliller nazarında ya da ithamın sebeplerinin araştırılarak şüpheli veya sanıkların sayılarını ortaya koymak için bu başlık değerlendirmeye tabi tutulmuş ve hukukî sonuçları da bu minvalde açıklanmaya özen gösterilmiştir.

İslâm ceza muhakemesi hukukunda, suçtan sadece onu işleyen ya da suçu işlediği şüphe edilen sanık sıfatında bulunan kişi mesuldür. Her ne kadar yakın dost veya akraba olursa olsun bir kimse başkasının suçundan dolayı sorumlu değildir.¹¹² “Suçlu başkasının değil, ancak kendi suçunun –cezasını- yüklenir.” (el-Fâtır, 35/18) ayeti bu prensibin açık ve kuvvetli bir ifadesidir. Ancak bu kuralın, İslâm ceza muhakemesi hukukunda özel bir yeri olan “kasâme”¹¹³ davası gibi istisnaî bir durumu bulunmaktadır.

İslâm ceza muhakemesi hukukunda, “kasâme” davası hakkında ortaya atılan ithamın (suçlamanın) bir kişiye yöneltilmesinin, ki –bu durumda sanık sadece bir kişi olur sayı çoğaltılamaz- caiz olup olmadığı ya da “kasâme” olayında birden fazla kişiyi töhmet altında bırakmanın hukukî boyutu ile ilgili ve bu sebeple ceza davalarında sanıkların sayılarının da birden çok olabilecekleri veya birden fazla olamayacakları yönünde İslâm hukukçuları arasında görüş ayrılığı yaşanmıştır.

İslâm ceza muhakemesi hukukunda, bir ceza davasında kişilerin sanık sıfatıyla yargılama sürecine dâhil olması ve bununla ilgili sanıkların sayılarının birden fazla kişi olması hususunda tartışmaların ortaya çıkması, *kasâme* davalarında ki sanığın birden fazla kişi olması yönünde ki tartışmalarla aynı yönde şekillenmiştir. Bununla ilgili olarak İslâm hukukçuları bir ceza davasında, sanığın birden fazla kişi olması hakkındaki görüşlerini *kasâme* davalarında sanığın sayılarının birden fazla olabileceği yönünde verilen fikhî hükümlere kıyas ederek bununla ilgili görüşlerini bu yönde şekillendirmişlerdir. İslâm hukukçularının bu hususta öne sürdükleri görüşler iki farklı şekilde tezahür etmiştir.

¹¹² Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 7: 157; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 3 Cilt. (İstanbul: İz Yayıncılık, 2013), 1: 227.

¹¹³ Bk. s. 4.

Birinci grupta yer alan cumhurun görüşü:

Haneffî, Mâlikî ve Şâfiîlere göre, kasâmede, sanık sıfatında olan kişi ister tek kişi olsun ister birden fazla kişi olsun, içerisinde güçlü bir töhmet bulunduğundan dolayı, kasden adam öldürmek ya da kasta benzer veya hatâen adam öldürmek gibi suçlamaların yer aldığı böyle bir davanın bilinir olması gerekmektedir. Dava da deliller bir kişiyi gösteriyorsa itham da bir kişiye yönelik yapılır ve sanık davada münferid olarak zann altında bırakılır ve buna göre muhakeme edilir. Ancak aksine, davada deliller birden fazla kişiyi veya bir grup insanı gösteriyorsa ve bu grup insanda öldürmek eylemini bir arada yapabilecek bir cemaat evya bir grup konumunda iseler, bu halde *kasâme* davasında sanık sıfatıyla birçok kişi töhmet altında bırakılabilir ve bu davada toplu olarak muhakeme edilebilirler. Sonuç olarak sanıklar bu durumda İslâm ceza muhakemesinde de bir ceza davasında birden fazla kişi olabilirler. Şayet ortada bir maktul varsa, bunun faili de meçhul ise ve şüpheli görünen bir grubun bu cinayeti işlemiş olabileceğine dair ortada deliller de bulunmazsa, bu durumda delil yetersizliğinden dolayı dava mahkeme tarafından dinlenmez, dava böylece düşmüş ve kapanmış olur. Sanık sayılarının birden fazla kişi olması demek, hükmün hepsini kapsayacağı manasına gelmemektedir. Mâlikî mezhebinde *kasâme* olayında ceza sadece bir kişi hakkında uygulanır.¹¹⁴

İkinci grupta yer alan Hanbelîler'in görüşü:

Hanbelî fukahâsına göre, kasâme olayında bir dava yalnızca bir sanık hakkında açılabilir. Böyle bir davada birden fazla kişi töhmet altında bırakılarak dava bu minval üzere açılırsa, diğer davalarda olduğu gibi, bir olayla ilgili birçok kişi hakkında dava açılmış olduğundan ki- dava yalnızca bir kişi hakkında açılır, mahkemede sadece bir kişi sanık sıfatıyla yargılanır ve yalnızca bir kişiye suçlu görüldüğü takdirde ceza uygulanır- böyle bir dava açılmaz ve mahkemece dinlenmez. İslâm ceza muhakemesi hukukunda Hanbelî hukukçularının kasâme davasında, adam öldürmek suçlamasıyla karşı karşıya kalan sanıkların birden fazla olması hususu ile ilgili verdikleri hüküm, bu durumun caiz olmaması yönünde

¹¹⁴ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî*, Thk. Alî Muhammed Mu'avvid - Âdil Ahmed Abdulmevcûd, 19 Cilt. (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999), 13: 13; İbn Hacer, *Tuhfetu'l-Muhtâc*, 9: 47; Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, 7: 291; Abdurrahmân b. Muhammed b. Suleymân Şeyhzâde (Dâmâd Efendi), *Mecma'u'l-Enhur fî Şerhi'l-Multeka'l-Ebhur*, 2 Cilt. (b.y.: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts), 2: 678-679; Alî b. Ahmed Mukrim Ebû'l-Hasen es-Sa'îdî el-Adevî, *Hâşiyetu'l-Adevî 'alâ Kifâyeti't-Tâlibi'r-Rabbânî*, Thk. Yûsuf Muhammed el-Bukâî, 2 Cilt. (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1994), 2: 289; Muhammed b. Ahmed Ebû Abdillâh 'Uleyş, *Minehu'l-Celîl Şerhu Muhtasari Halîl*, 9 Cilt. (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1989), 9: 25.

şekillenmiştir. Buna göre Hanbelî mezhebinde *kasâme* davalarında ve her hangi bir ceza davasında verilecek cezanın sadece bir kişi hakkında uygulanması yönündedir.¹¹⁵

2.4.2. Sanığın Kısımları.

İslâm ceza muhakemesinde soruşturma evresinin başlatılabilmesi için öncelikle bu evreyi başlatacak şüpheyi/töhmetyi ortaya koyan delillerin araştırılması gerekmektedir. Bu şüphe ya da töhmet zayıf ve kuvvetli vasfını kazandıkça, kişilerin de bunlara göre şüpheli veya sanık sıfatında muhakeme olmasına sebebiyet vereceğinden dolayı bu konu, sanığın hükümleri konusunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Çünkü şahısların iyi veya kötü halleri göz önüne alınarak, şüphenin/töhmetyin de makul, yeterli ve kuvvetli olması durumu da bir arada değerlendirilerek muhakemenin sağlıklı yürümesi, ancak bu dengeleme ile mümkün olmakta ve sanığın hükümleri buna göre tesis edilebilmektedir. Bundan dolayı bu konu büyük önem arz etmektedir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, burada aktarılabilecek bilgiler sadece sanığın niteliği bakımından ele alınacak ve hükümleri ile bilgiler açıklanmayacaktır. Hükümleri ile ilgili bilgiler, “Sanığın Hükümleri” başlıklı konuda ayrıntılı bir şekilde aktarılacaktır.

Bu konu hakkında derin bir araştırma ve inceleme sonucunda, İslâm bilginlerinin çoğunluğunun sanığı, niteliğine göre üç kısımda değerlendirmeye aldıkları ortaya çıkarılmıştır. Bu üç kısım, klasik ve çağdaş dönem fıkıh eserlerinin derlenmesi sonucunda elde edilen verileri ve bilgileri şöylece sistematize etmek mümkündür.

2.4.2.1. İyi Halli (Ehl-i Salâh) Sanıklar.

Toplum ve hukuk nezdinde itibarı, takvâ ve salâhıyla (dürüst, erdemli ve hayır sahibi) tanınmış, töhmet ve fucûr (ahlaksız işlerle uğraşan) ehlinden olmadığı herkesçe bilinmiş olan, ancak sırf başkaları tarafından ortaya atılmış makul, yetersiz ve kuvvetli olmayan bir töhmet/zann altında bırakılan ve sanık sıfatıyla muhakeme safhasına dâhil olan kimseler bu kısımda yer almaktadırlar.¹¹⁶

¹¹⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8: 496; Abdusselâm b. Abdillâh Mecduddîn Ebu'l-Berekât İbn Teymiyye, *el-Harrânî, el-Muharrar fî'l-Fıkhî 'alâ Mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 2 Cilt. (Riyâd: Mektebetu'l-Me'ârif, 1984), 2: 151; 'Alâuddîn Alî b. Suleymân b. Ahmed Ebû'l-Hasen Merdâvî, *el-İnsâf fî Ma'rifeti'r-Râcih mine'l-Hilâf*, 12 Cilt. (b.y.: Dâru't-Turâsî'l-Arabî, ts), 10: 145; Abdurrahmân b. Muhammed b. Kâsım el-Âsımî el-Hanbelî en-Necdî, *Hâşiyetu'r-Ravda'l-Murabba' Şerhu Zâdi'l-Mustakna'*, 7 Cilt. (b.y.: y.y., 1977), 7: 297; Muhammed b. Ahmed Ebû'l-Velîd İbn Ruşd el-Hafîd el-Kurtûbî, *Bidâyetu'l-Muctehid ve Nihâyetu'l-Muktesid*, 4 Cilt. (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2005), 4: 214.

¹¹⁶ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, 34: 234; İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hukmiyye*, 88-89; İbn Ferhûn, *Tebsiratu'l-Hukkâm*, 2: 156-157; Tarâblusî, *Mu'înu'l-Hukkâm*, 178; Muhammed b. İbrâhîm b. Abdillâh et-Tuveycirî, *Mevsû'a'tu'l-Fıkhî'l-İslâmî*, 5 Cilt. (b.y.: Beytu'l-Efkârî'd-Duveliyye, 2009), 5: 230; Ra'fet Osmân, *en-Nizâmu'l-Kadâi fî'l-Fıkhî'l-İslâmî*, 281-282.

2.4.2.2. *Kötü Halli (Ehl-i Fucûr) Sanıklar.*

Ehl-i fucûr, şer (bela ve kötülük) ve udvân (saldırganlık, düşmanlık vb.) gibi, zina, hırsızlık, adam öldürmek, tecavüz, gasp vb. ağır suçları işlemeye meyilli olup, potansiyel bir suçlu gibi gözükten aynı şekilde bu karaktere sahip olan, daha önceden de hakkında adlî sicil kaydı bulunan ve töhmet ehli olan ve tekrardan haklarında soruşturma açılıp kovuşturma evresine giren ve sanık sıfatıyla muhakeme olan şahıslar bu kısımda yer almaktadırlar.¹¹⁷

2.4.2.3. *Durumu Bilinmeyen (Mechûlu'l-Hâl) Sanıklar.*

Takvası, itibarı ve düzgün kişiliği gibi salâh ehlinden veya şer ve udvân gibi kötü niteliğe sahip ehl-i fucûr kişilerden olduğu bilinmeyen (mechûlu'l-hâl) ancak haklarındaki suçlamalara binaen ilgili şahıslar hakkında kovuşturma evresi başlatılıp muhakeme olan sanıklar da bu kısımda yer almaktadırlar.¹¹⁸

İslâm ceza muhakemesi hukukunda İslâm bilginlerinin çoğunluğu, fâilin durumuna göre sanıkları bu şekilde sınıflandırmış ve bu taksime göre de hükümleri buna göre şekillendirip neticeye bağlamışlardır.

Ceza muhakemesinde sanığı, yapılan bu taksimata göre tanımak, aynı şekilde töhmetin/suçlamanın de hukuken kabul edilmesi ve buna göre sanığa karşı olumlu veya olumsuz açıdan kararların alınması ya da hakkında hukuken kararlaştırılmış ihtiyatî tedbirlerin verilmesi gibi hükümlerin şekillenmesi, muhakemenin sonucu bağlamında verilecek hükümler, yukarıda serd edildiği gibi sanığın durumuna göre farklılık arz ettiğinden, İslâm ceza muhakemesi hukukunda çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Bundan dolayı İslâm hukukçularının çoğunluğu, sanık hakkında sağlıklı bir karar verilebilmesi için hâkimin, sanık hakkında derin bir inceleme yapması (günümüzde buna güvenlik soruşturması denmektedir) ister gizli olsun ister açık bir şekilde olsun durumlarını bir an evvel tespit etmesini zorunlu bir görev olarak görmüşlerdir.¹¹⁹

2.5. Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanık Tarafında Töhmetsin Dereceleri.

Ceza muhakemesi hukukunda sanık tarafından bakıldığında, töhmetin derecesi ile ilgili yapılan araştırmalar neticesinde birçok yerde İslâm bilginlerinin (Fukaha) kullanmış

¹¹⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, 34: 234; İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hukmiyye*, 88-89; İbn Ferhûn, *Tebziratu'l-Hukkâm*, 2: 156-157; Tarâblusî, *Mu'înu'l-Hukkâm*, 178; Tuveycirî, *Mevsû'a'tu'l-Fıkhi'l-İslâmî*, 5: 230; Ra'fet Osmân, *en-Nizâmu'l-Kadâi fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, 281-282.

¹¹⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, 34: 234; İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hukmiyye*, 88-89; İbn Ferhûn, *Tebziratu'l-Hukkâm*, 2: 156-157; Tarâblusî, *Mu'înu'l-Hukkâm*, 178; Tuveycirî, *Mevsû'a'tu'l-Fıkhi'l-İslâmî*, 5: 230; Ra'fet Osmân, *en-Nizâmu'l-Kadâi fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, 281-282.

¹¹⁹ İbn Ferhûn, *Tebziratu'l-Hukkâm*, 2: 149; Tarâblusî, *Mu'înu'l-Hukkâm*, 166-175; Muhammed b. Alî b. Muhammed Ebû Abdillâh Şemsuddîn İbnu'l-Ezrak el-Asbahî el-Ġarnâtî, *Bedâi'u's-Sulk fi Tabâi'u'l-Mulk*, Thk. Alî Sâmi en-Neşşâr, 2 Cilt. (Irak: Vizâretu'l-İ'lâm, ts), 2: 139.

olduğu “kuvvetli töhmet/güçlü karine (thmeten kaviyyeten)” ve “zayıf töhmet/zayıf karine (thmeten da‘ifeten)” ifadelerine sıkça rastlanılmıştır. Bu ifadelerin ve/veya kavramların, kişiler arasında çıkan anlaşmazlıkları ve sorunları çözüme kavuşturmanın ya da suç işleyenlerin durumlarını ortaya çıkarmak, güvenlik soruşturmalarını neticeye ulaştırmak adına özellikle suçlu olduklarına işaret edecek kesin kanıt ve delillerin olmadığı durumlarda çok önemli rollere sahip oldukları da bu minvalde tespit edilmiştir.

Bir davaya bakan hâkimler, açık kanıt ve delillere veya davanın seyrine yön verecek karinelere bakarak, yapılan araştırma ve tetkikler neticesinde sanıklar hakkında hüküm tesis edecek ve davayı niht karara bağlayacaklardır. İşte bu sebeple sanık sıfatıyla yargılanan bir kimsenin davanın seyrinde hüküm giymesi veya beraat etmesi gibi sonuçlar, sanık tarafında töhmetin, kuvvetli veya zayıf olması ile ilgili olduğundan ya da kendisine suç isnat edilen kişinin suçu işleyip işlemediğinin nasıl tespit edileceği, suçun takip ve kovuşturulması neticesinde cezanın nasıl yerine getirileceği ile ilgili olarak bir bütünlük içinde mütalaa edildiğinde, aralarında organik bir bağ olduğu anlaşılmaktadır. Bu şekilde değerlendirildiğinde töhmetin kuvvetlik, zayıflık ve ikisi arasında bulunan orta seviyedeki töhmetin ve bunları kategorize eden karineleri, mahkemenin sanık hakkında vereceği kararı etkileyeceğinden dolayı konuyla doğrudan bağlantılı olduğu için, söz konusu başlıklar aktarılmaya çalışılacaktır.

Bu zaviyeden bakıldığında töhmet, fili açısından üç kısıma ayrılmaktadır:

2.5.1. Kuvvetli Töhmet/Güçlü Karine (Töhmeten Kaviyyeten).

İslâm ceza muhakemesi hukukun da töhmeti kuvvetli durumuna getiren müessir etkene “kuvvetli töhmet (thmeten kaviyyeten)” denmektedir. Bu töhmet kısmında kişiye yöneltilen ithamın yönü güçlü, sanığın kendisi tarafında olan savunma durumu ise, zayıf gözükmektedir. Yani sanığın bu suçlama karşısında kendini mahkemede savunması zor, suçlu olma ihtimali daha ağır gözükmektedir. Mesela, töhmet/suçlama, zina suçu işlendiğine dair yapılırsa ve sanık da kadınlara olan zaaf ve düşkünlüğü, çekiciliği ve cazibeliği ile tanınan ya da daha önceden zina suçu işlediği ile tanınmış biri ise, işte bu durumda bu kişi hakkında ortaya atılan töhmet, kuvvetli olmaktadır. Aynı şekilde hırsızlık suçlamasında ortaya atılan töhmet ve bu töhmete maruz kalan sanık, şayet duvarlara çok iyi tırmanışları ile tanınan, sokak ve pazarda sinsice dolaşıp evleri, dkknları gözetleyen veya hırsızlarla beraber takılan yahut suç örgütleri vb. Çete gibi yapılarla gezen biri ise, hakkında ileri sürülen bu töhmet yine kuvvetli bir durum haline gelmektedir. Verilen bu iki örnekte de töhmet kuvvetli olduğundan, sanığa yöneltilen itham yönü daha güçlü, sanık tarafı ise yani sanığın kendini savunması, daha

zayıf durumu düşmekte ve burada suçlu olma ihtimali de artmış olmaktadır. Çünkü buradaki karine, sanığın hırsız veya zâni olmasını göstermekte güçlü bir kanıt olarak kabul edilmektedir.¹²⁰

2.5.2. Zayıf Töhmets/Zayıf Karine (Töhmetsen Da'ifeten).

Töhmetsin bu kısmı, iddia makamı olan davacı tarafını zayıf kılan, sanık sıfatıyla yargılanan kimsenin tarafını ise destekleyen, kuvvetli kılan ve sanığın lehine olan ya da mahkemede kendini savunabilecek duruma getiren töhmets anlamına gelmektedir. Örneğin bir sanık hakkında zina suçlamasıyla töhmets altında bırakılması durumunda mahkemede hakkında ceza davası açılan bir kimse sanık sıfatında kalırsa ve bu sanık ta halk arasında kişiliği, istikrarlı, vakur duruşu ve kendini muhafaza eden iffetli birisi ise ve aynı şekilde kadınlara karşı zaafı ve düşkünlüğü ile tanınan bir kimse de değilse, bu davada ortaya atılan töhmets zayıf töhmets olarak kabul edilmektedir. Aynı şekilde bu türden sayılan töhmets itibarsız ve sanık hakkında hükümsüz olarak kabul edilmektedir.¹²¹

İbn Kayyim el-Cevziyye (ö.751/1350), bu gibi töhmetslere şöylece bir örnek vermektedir: “Normal şartlarda sarıksız dolaşmayan ve halk arasında da bu tarzıyla bilinen bir kimse, başında sarığı olduğu halde ve bir elinde de sarık koşarken, aynı zamanda sarıksız olan başka biriside onun peşinden hızlıca koşmakta ise, böyle bir durumda biz, delil açısından sarığı tutan ele bakmadan, sarığın diğer adama ait olduğu hükmüne kani olur ve bu karinelere dayanarak hüküm vermek için de bunu hukuken bir zorunluluk olarak görürüz. Çünkü bu karineler ile elde edilen bilgi sırf elin kendisinden peyda olan zandan oldukça daha güçlüdür. İşte kendisinden daha kuvvetli olan bir delille çatıştığından elin buradaki pozisyonu zayıf bir karine konumuna düşmektedir. Yani elinde sarık bulunan kişinin bu tavırları ve peşinden koşutan adamın durumu göz önüne alındığında, bu durum sarığı elinde tutan adamı zayıf kılmakta ve bunu şüpheli durumuna düşürmektedir. Takip eden taraf ise, daha güçlü bir pozisyonda bulunmaktadır.¹²²

2.5.3. Kuvvetli ve Zayıf Olmayan Töhmets (Töhmetsen Vaseten).

İslâm ceza muhakemesi hukukunda İslâm hukukçularının yaptığı kuvvetli ve zayıf töhmets taksimi, yukarıda anlatılan sanıkların da kısımlarını ortaya çıkarmakta ve sanıkların yargılamadaki hükümlerinin de nasıl olacağını göstermektedir. Bundan dolayı töhmetsin

¹²⁰ Ömer b. Muhammed b. 'Avd el-Hanefî es-Sennâmî, *Nisâbu'l-İhtisâb*, (b.y.: y.y., ts), 114; Mâverdî, *el-Ahkâmu's-Sultâniyye*, 323; Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, *el-Ahkâmu's-Sultâniyye*, 258; İbn Ferhûn, *Tebziratu'l-Hukkâm*, 2: 149; Tarâblusî, *Mu'înu'l-Hukkâm*, 175; İbnu'l-Ezrak, *Bedâi'u's-Sulk fî Tabâi'u'l-Mulk*, 2: 139.

¹²¹ Mâverdî, *el-Ahkâmu's-Sultâniyye*, 323; Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, *el-Ahkâmu's-Sultâniyye*, 258; İbn Ferhûn, **a.g.e.**, c. 2, s. 149; Tarâblusî, *Mu'înu'l-Hukkâm*, 175; İbnu'l-Ezrak, *Bedâi'u's-Sulk fî Tabâi'u'l-Mulk*, 2: 139.

¹²² İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hukmiyye*, 99.

kuvvetli ve zayıflığı gibi karineler, sanıkların kısımları ile doğrudan ilintili olmaktadır. Kuvvetli ve zayıf töhmet içeren karineler İslâm hukuk sisteminde yer alan ilgili eserlerde isim ve kavram olarak yer almakta ancak *orta seviyedeki töhmet/orta derecedeki karine* şeklinde yer alan başlık ise, bizzat kavramsal olarak değil de verilen örnekler üzerinden ve aklî taksim gereği zorunlu olarak ortaya çıkmakta ve sonuç olarak bu konudaki yerini almaktadır.

Bundan dolayı sanığın kısımlarını; töhmetin kuvvetli ya da zayıflığı karinesi üzerinden değerlendirmeye tabi tutan İslâm hukukçuları, bunların dışında verdikleri örnekler incelendiğinde, sonuç olarak durumu veya kimliği belli olmayan (meçhulü'l-hâl) ve bu şekilde muhakeme olan sanıklar da ortaya çıkmaktadır. Oysa bu sanık kısmı klasik fıkıh eserlerinde kavram olarak değil de sadece örnek kabilinden gösterilmektedir. Bu sebeple herhangi bir töhmet altında bırakılan bir kimseyi, karinelerin kuvvetli ya da zayıflığı üzerinden değil de kimliği belirsiz olan bir şahsı işaret ettiği zaman, bu durum üçüncü bir töhmet veya karineye götürmekte ve bu isim dolaylı yapılan bir taksim sonucunda *orta seviyedeki töhmet/orta derecedeki karine* olarak kavramsal yerini almaktadır.

2.5.4. Kişilerin Durumları ve Niteliklerinin Töhmet ile İlgili Olması Hakkında Bir Değerlendirme.

Daha önceden de değinildiği gibi İslâm hukukçularının, şahıslara karşı ithamda bulunmak veya kişileri itham altında bırakmamak gibi bir konu hakkında verilecek fikhî hükmün cevazı noktasında ve bunun neticesinde sanığa karşı alınan tedbirlerin keyfiyetine, sanıkların niteliklerine göre hüküm tesis etmek adına ve bu işlemi yaparken bunu da töhmetin kuvvetliliği ve zayıflığı ile bir arada değerlendirdikleri ve bu şekilde davayı sonuçlandırdıkları açıklanmıştı. Şimdi ise konuya, bir insanın muhakeme olurken yargı önünde eşit olması ile ilgili ve insanlar arasında hiçbir ayırım yapmayarak hâkimin önünde şeffaf bir şekilde adil yargılanması hususunda olaya farklı bir zaviyeden bakıldığında, insanların durumunu tespit etmekte özellikle de günümüzde bir hayli zor olduğu dikkatleri kendine çekmektedir. İnsanlar hakkında olumlu, iyimser düşünüldüğü vakit bir araştırma neticesinde tam aksi bir kişiliğe sahip olduklarına da şahitlik edilmektedir.

Bazen davalarda hasımlar (davacı ve davalı/sanık), mahkemede hâkim karşısında nitelikleri, karakterleri ve mizaçlarınca kendilerini ifade etmeleri değişkenlik arz etmekte ve buda sonuç itibarıyla kimi zaman haklı olan sanığı haksız durumuna, haksız durumda olan davacıyı ise haklı pozisyona getirebilmektedir. Çünkü bilindiği üzere İslâm ceza muhakemesi hukukunda hatta pozitif hukukta bile yargılama safhasında bir olayda veya bir davada muhakemede, hasımların niteliklerine değil de kimin haklı veya haksız olduğunu gösteren zahiri delil ve karinelere bakarak haklarında hüküm verilmektedir. Töhmetin kuvvetli ve zayıf

olduğunu gösteren karinelere bu anlamda çok önemli birer etken olarak değerlendirilmektedir.

Hız. Peygamber (s.a.v.), mahkeme/yargılama için huzuruna iki hasım (davacı ve sanık) geldiği zaman insanların hal ve niteliklerine bakarak değil, ellerindeki kanıt ve delillerin zahirine ve kuvvetli ya da zayıf olup olmadıklarına bakarak haklarında hüküm vermekteydi. Nitekim bir hadiste Allah Resûlü (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: “Şüphesiz ben de ancak bir insanım. Sizler bana davalarınızı arz ediyorsunuz. Belki bazınız hüccetini diğerinden daha düzgün ifade etmiş olabilir. Ben de ondan işitmekte olduğuma göre hükmederim. Binâenaleyh ben her kimin kardeşinin hakkı olan bir şeyi onun lehine hükmetmiş isem, sakın onu almasın. Ben ona ancak ateşten bir parça hükmedip kesmekteyimdir.”¹²³

İslâm dini ahlaki, İslâm hukuku ise hukukî olarak, kişilerin sırf bir zandan dolayı, kuruntularına kapılarak kişileri itham altında bırakmayı, insanların onurunu inciltecek ve onları itibarsızlaştıracak eylem ve söylemleri uygun bulmamış, dinen ise caiz olarak görmemiştir. Hasımların mahkeme tarafından dinlenmesi için her bir tarafın elindeki kanıtlara ve delillere itibar etmiştir.¹²⁴ Yüce Allah ayette “De ki: “Eğer sözünüzde doğru iseniz kesin kanıtınızı getirin!” (el-Bakara, 2/111) diye buyurmaktadır. Yahudiler sadece yahudilerin, Hıristiyanlar da sadece hıristiyanların cennete gireceklerini ileri sürdüler. Fakat Kur’ân, “Eğer sözünüzde doğru iseniz kesin kanıtınızı getirin!” (el-Bakara, 2/111) şeklindeki evrensel çağrısıyla bu iddiaların delilsiz ve temelsiz olduğuna işaret etmiştir.

“Kesin kanıt” diye tercüme edilen burhan kelimesi, bilimsel ve felsefi bir terim olarak, “doğruluğunda asla kuşku bulunmayan ve kesin bilgi sağlayan delil, hüccet” anlamında kullanılmaktadır.¹²⁵ Bu, bir hukuk ilkesi olarak davacı ve sanığın kesin kanıt ve delillere dayanmadan mesnetsiz bir şekilde açtıkları davalar, hukuk önünde batıl ve yalan

¹²³ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, “el-Hiyel”, 9, “Ahkâm”, 20; Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Davûd*, “Akdiye”, 7; Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, “Ahkâm”, 11; İbn Mâce, *Sunenu İbni Mâce*, “Ahkâm”, 5; Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, Thk. Muhammed Mustafa el-'A'zamî, 8 Cilt. (Abû Zabî: Muessesetu Zâyid b. Sultan, 2004), “Akdiye”, 2662; Ahmed b. Muhammed Ebû Abdillâh İbn Hanbel, *el-Musned*, Thk. Şu'ayb el-Arnâvût - Âdil Murşid, 45 Cilt. (b.y.: Muessesetu'r-Risâle, 2001), 14:123.

¹²⁴ Alî b. Ahmed b. Saîd Ebû Muhammed İbn Hazm el-Endulûsî, *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, Thk. Ahmed Muhammed Şâkir, 8 Cilt. (Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, ts), 1: 76.

¹²⁵ Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 2: 74; Nâsiruddîn Abdullah b. Ömer b. Muhammed b. Alî Ebû Sa'îd el-Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Thk. Muhammed Abdurrahman el-Meraşelî, 5 Cilt. (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts), 1: 101; el-Huseyn b. Muhammed Ebû'l-Kâsım er-Râğıb el-Esfehânî, *Tefsîru'r-Râğıb el-Esfehânî*, Thk. Muhammed Abdulazîz Besyûnî (Tanta Üniversitesi: Kulliyetu'l-Âdâb, 1999), 293; Muhammed Sıddîk Hân b. Hasan b. Alî b. Lutfillâh Ebû't-Tayyîb el-Kinnûcî el-Huseynî el-Buhârî, *Fethu'l-Beyân fî Mekâsidi'l-Kur'ân*, Tkm. ve Dnş. Abdullâh b. İbrâhîm el-Ensârî, 25 Cilt. (Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, 1992), 1: 253; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 62; *Dini Kavramlar Sözlüğü*, (Ankara: DİB Yayınları, 2015).

olarak kabul edildiğini ve Yüce Allah'ın hasımları delillerini getirmekle zorunlu kıldığını göstermektedir.¹²⁶

Bu değerlendirme sonucunda, bir olayda veya bir davada karinelere, kesin kanıt ve bulgulardan sonuçlanan töhmetin, kuvvetli ve zayıf olması hasebiyle, davanın seyri ve bu davaya taraf olanlar ile ilgili şöyle bir analizde bulunmak mümkün gözükmemektedir. Bir insan toplumda salahiyeti, itibarı, güvenilirliği, çalışkanlığı, yardımseverliği ile bilinen iyi bir vatandaş olabilir. Ancak hakkında ortaya atılan ciddi manada suç işlediğine dair sağlam ve güçlü delil ve kanıtlar bulunuyorsa bu kişi hakkında delil yeterliliğinden dolayı kovuşturma açılarak sanık sıfatıyla sorguya alınabilir ve durumu ile ilgili tahkikat ve inceleme başlatılması ile ilgili mahkeme tarafından karar verilebilir. Tam aksine böyle bir kişiliğe sahip insanların da mesnetsiz iddialar ve suçlamalardan dolayı sırf bu töhmetten/şüpheden dolayı haklarında kovuşturma süreci başlatılmaz ve bu kişiler sanık sıfatı ile muhakeme evresine alınarak hakkında işlem yapılamaz. Yani bu gibi durumlarda töhmetin derecesine ve insanların iyi veya kötü hallerine bakılarak ikisi bir arada değerlendirilerek hukukî bir denge kurulması büyük önem arz etmektedir.

Ya da bir kişi halk nezdinde şerli, kötü bir insan olarak tanınabilir. Ancak adalet ilkesi gereğince bu insan hakkında suç işlediğine dair ortaya atılan asılsız ve mesnetsiz bir töhmet varsa ve kesin kanıtlar bu töhmetin çok zayıf ya da asılsız olduğunu gösteriyorsa, bu töhmet zayıf olduğundan, bu kişi hakkında soruşturma ve inceleme başlatılmaz. Fakat böyle bir karaktere sahip olan kişilere yöneltilen ithamların en ufak bir doğruluk şüphesi oluşacaksa, mahkeme tarafından daha önceki hallerinden dolayı haklarında soruşturma açılıp şüpheli sıfatıyla işlem yapılması yönünde mahkeme tarafından karar da alınabilir.

2.6. Sanık Hakkında Suçun İspat Yolları.

Bir hukuk ilkesi çerçevesinde yerini bulan “berâet-i zimmet asıldır”¹²⁷ ilkesi, insanî ve evrensel değerler bazında bir prensip olup, bununla sanığın suçsuzluğu esas olarak kabul edilmiş, suç arızî ve istisnâî bir durum olarak görülmüştür. Aynı şekilde suçluluğu kesin olarak tesbit edilmemiş bir kimsenin de cezalandırılması kararına gidilmemiştir. Çünkü bir kimse hakkında hüküm vermek, şüphe ile başlayıp kesinliğe doğru giden bir zaman dilimini takip eder. Hasımların mahkeme ve yargılama süreçleri ilerledikçe güçlenen bu ilk şüpheler, daha güçlü şüphe/zann haline dönüşmeye başlar. Böylece kişiler hakkında yapılan suç isnadı bu zann ile başlar ve bu zanna dayanılarak sanığa suç isnat edilir. Ancak sanığa suç isnat

¹²⁶ İbn Hazm, *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm*, 1: 76.

¹²⁷ Suyûtî, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, 53; Tâcuddîn Abdulvehhâb b. Takiyyiddîn es-Subkî, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, 2 Cilt. (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1991), 1: 457.

etmek, suçun sübut bulduğu ve sanığın kendisine isnât edilen suçtu işlediği anlamına da gelmemektedir.

Sanık hakkında kesin yargıya varabilmek ve suçtu sanığa isnat edebilmek için, davaya konu teşkil eden somut olayların bütün gerçekliği ve şeffaflığı ile mahkemece ortaya konulması, kısaca ifade etmek gerekirse suçun sübutunun kesin olarak kanıtlanmasının yargı makamlarınca istenmesidir ve yargılama sürecinin sağlıklı yürümesi için de zorunludur. Bu açıdan değerlendirildiğinde sanık hakkında suçun ispat yolları büyük önem arz etmektedir.

2.6.1. Karineler.

İslâm hukukunda karine (delil ve kanıt): “Bir şeyin varlığına delalet eden belirti, emare, işaret, nişane ya da kastedilen manayı tayin için veya şüphe esnasında taraflardan en doğru olanı tercih etmek için ileri sürülen emareler, delillerdir”¹²⁸

İslâm hukuk sistemi, geldiği ilk günden itibaren suçun ispat edilmesinde karineleri kabul etmiş ve hukuken de bunu muteber saymıştır. Hukukî hükümlerin çoğunluğu da karine esasına dayanır ve buna göre hukuk içerisinde çözüme kavuşturulur. Hiç şüphe yok ki, İslâm bilginlerinin (Müctehidler) de suçun ispat araçlarından biri olarak karinelere başvurmasında, kendilerince farklı bakış açılarının ve icihadlarının olması kaçınılmazdır. Aynı şekilde bu araçlarla fer-i hükümleri ortaya çıkarırken elde bulunan verilere ve karinelere dayanarak öne sürdükleri kendi fikhî görüşlerini bunlara göre şekillendirmişlerdir.¹²⁹

Fer-î hükümlerin çıkarılmasında (istinbât) karinelere ve kesin kanıtlara başvurmadan kendi fikhî görüşlerini öne süren hiçbir hukuk mezhebi bulanmamaktadır. Nitekim pek çok temel hüküm, ilke ve kurallar da İslâm hukukunda her zaman karine esasına dayanarak çıkarılmıştır.¹³⁰ Mesela Hz. Peygamber (s.a.v) “Çocuk, yatakta beraberce yatan kişiye aittir.”¹³¹ buyurmuştur. Çünkü ortada olan kocalık ilişkisinin bulunması ile hanımının dünyaya getirdiği çocuk, kocasına ait olduğunun bir göstergesidir. Doğal olarak bu bir karine ve delil teşkil etmektedir.

¹²⁸ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 292; *el-Mevsûa 'tu'l-Fıkhıyyetu'l-Kuveytiyye*, 45 Cilt. (Kuveyt: Vizâretu'l-Evkâf ve's-Şuûnu'l-İslâmiyye, 2006), 4: 302.

¹²⁹ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 2: 339-340.

¹³⁰ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 2: 339-340.

¹³¹ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, “Ferâiz”, 27, “Hudûd”, 24; Muslim, *Sahîhu Muslim*, “Radâ’”, 1457; Abdurrezzâk b. Hemâm b. Nâfi‘ Ebû Bekr es-San‘ânî, el-Humeyrî, *el-Musannef*, Thk. Habîburrahmân el-‘A‘zamî, 11 Cilt. 2. Baskı (Hindistan: el-Meclisu'l-İlmî, 1983), “Talâk”, 126; Abdullâh b. Muhammed b. İbrâhîm b. Osmân Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef fi'l-Ehâdisi ve'l-Âsâr*, Thk. Kemâl Yûsuf el-Hût, 8 Cilt. (Riyâd: Mektebetu'r-Ruşd, ts), “Nikâh”, 268; Abdullâh b. Abdirrahmân b. Fadl Ebû Muhammed ed-Dârimî, *Sunenu'd-Dârimî*, Thk. Huseyn Selîm Esed ed-Dârânî, 4 Cilt. (el-Memleketu'l-Arabiyyetu's-Suûdiyye: Dâru'l-Muğni, 2000), “Nikâh”, 4; Suleymân b. Ahmed b. Eyyûb b. Mutîr Ebû'l-Kâsım eş-Şâmî et-Tabarânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, Thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefi, 25 Cilt. 2. Baskı (Kâhire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts), 11: 183.

Kasâme olayı da konu ile ilgili olarak karine esasına dayanan bir husustur. Böyle bir olayda ister kuvvetli bir şüphe bulunsun isterse bulunmasın ceset bir mahalde, bir yerde bulununca bu, o mahalde bulunan halkı ve sahipleri aleyhine bir karine olmaktadır. Kuvvetli şüpheyi (Zann-ı gâlib) şart koşmayan hukukçulara göre, öldürülen kişinin cesedinin sanıkların mülkünde bulunması yeminleşmenin yapılmasına temel oluşturmaktadır. Çünkü cesedin o yerde bulunması, öldürmenin o mahal sakinleri tarafından işlenmiş olabileceğine bir karinedir. Kuvvetli şüpheyi şart koşan hukukçulara göre ise, kasâmenin temelini zann-ı galip oluşturmakta ve buda sanığın katil olduğuna işaret eden bir karine olarak gözükmektedir. Örneğin bir şahsın, cesedi yakından görmesi, üzerinde kan izinin bulunması bir lekelenmedir ve kuvvetli, güçlü bir şüphedir. İşte böyle bir durum o kişinin katil olduğuna işaret eden bir karinedir. Yeminden kaçınma ve yeminden çekinme de suçun isbatında bir karinedir. Çünkü yeminden kaçınmak isnat edilen suçtan (lekelenmeden) kişinin kaçındığını ve dolayısıyla isnadın doğruluğunu gösteren bir karine olmaktadır.¹³²

Kadının hamile kalışı da zina suçunun ispatında bir karinedir. Çünkü hamilelik zina sayılan bir cinsel ilişkinin sonucunda meydana gelmiştir.¹³³

İçki içme fiilinin ispatında da sanığın ağzından içki kokusunun gelmesi bir karinedir. Çünkü içki içmek suçunun ispatında, o kişinin içki içtiğini ortaya koyan emare ve bunu bir karine durumuna getiren müessir etken ağzından yayılan içki kokusudur ya da o kişinin kusması vb. gibi içki içmenin neticesinde oluşan her hangi bir durumdur.¹³⁴

Hırsızlık suçunda da suçun isbatına, aramalar ve takipler neticesinde çalıntı malın, sanığın evinde veya elinde bulunması karinesi yardımcı olmakta ve hırsızın kim olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Yine bura da o kişinin malı çalıp hırsızlık suçunu işlediğini gösteren işaret, o malı kendi mülkünde bulundurması karinesidir ve bu karine neticesinde suç ispatlanmaktadır.¹³⁵

¹³² İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf Ebû İshâk eş-Şîrâzî, *el-Muhezzeb fî Fıkhi'l-İmâm eş-Şâfiî*, 3 Cilt. (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts), 3: 429-430-431; Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf b. Muhammed Ebû'l-Me'âlî İmâmu'l-Harameyn el-Cuveynî, *Nihâyetu'l-Metlab fî Dirâyeti'l-Mezheb*, Thk. Abdülazîm Mahmûd ed-Dîb, 20 Cilt. (b.y.: Dâru'l-Minhâc, 2007), 17: 19-21-22-23; Ensârî, *Esne'l-Metâlib*, 4: 98-99-100; İbn Hacer, *Tuhfetü'l-Muhtâc*, 9: 50-57-58; Muhammed b. Ebî'l-Abbâs Ahmed b. Hamza b. Şihâbiddîn Şemsuddîn er-Ramlî, *Nihâyetu'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc* (eş-Şebrâmellîsi ve el-Mağribî er-Reşîdî'nin haşiyeleriyle), 8 cilt. (Beyrût: Dâru'l-Fıkr, 1984), 7: 389-390; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8: 491-492-496; Üdeh, *et-Teşrû'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 2: 339.

¹³³ Üdeh, *et-Teşrû'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 2: 339.

¹³⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hukmiyye*, 6.

¹³⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hukmiyye*, 6, Üdeh, *et-Teşrû'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 2: 339.

2.6.1.1. Töhmetyin/Suçlamanyın Ortaya Atılmasının Sebebi.

İnsanlara herhangi bir suç isnadı ile itham ve töhmet altında bırakmanın temelinde yatan sebep karinedir (kanıt ve delil). Çünkü karine bir şahsa ya sorgulama izni vermek, onun hakkında soruşturma safhasını başlatmak ve onu şüpheli sıfatında kılmak adına önemli bir etken olmaktadır. Ya da karine, bir kimseyi kovuşturma evresine dâhil ederek onu sanık sıfatında bırakan en önemli etkenlerden birisidir. Çünkü karinelere binaen şüpheli veya sanık sıfatında bırakılan şahıslar hakkında muhakeme sürecinde bazı yasal ve kanunî yaptırımlar almaya karar vermek ve bunun da yargı makamlarına yetki vermeyi tanımaktadır. Yine aynı şekilde bir insanın suçlu ya da suçsuz olduğuna karar vermek eldeki delillere dayanarak ve karinelere göre hükme bağlanacağından ithamı ortaya çıkarmada etken olan karine, bir suçun ispatında kişiler hakkında nasıl bir muameleye tabi tutulacakları ve yargı önünde hangi sıfatla hakkında işlem yapılacağı gibi konuları içerdiğinden çok önemli bir rol oynamaktadır.

Şer-i yargısal hükümler, karinelerin kısımları açısından değerlendirildiğinde ve bu haysiyetle ele alındığında “kâtıa (kesin)” ve “gayrı kâtıa” olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Konunun daha iyi anlaşılması açısından ve ceza davalarında muhakeme neticesinde nihâî kararı çok yakından ilgilendirdiğinden dolayı “kâtıa” kısmını ele alıp değerlendirmek büyük önem arz etmektedir.

Bunların kısaca tanımlarını yapmak gerekirse: “Karine-i Kâtıa: “Kesin bilgi mertebesine ulaşan çok güçlü bir karine demektir.”¹³⁶ Yalnız burada dikkat edilmesi gereken husus, *karine-i kâtıa* yüzde yüz kesin bir bilgi verisi değil (yakîn) buna yakın bir veri olarak algılanmalıdır. Çünkü gelecek konuda da anlatılacağı üzere bu bilgi çeşidi, davaların konusu açısından mezhepler tarafından farklı görüşler halinde serd edilmiştir. Bunun dışında kalan ve bu nalamı ifade etmeyen “zannî ve ağlabî” olan bilgilere ise “gayr-ı katıa” denmektedir.¹³⁷

Konunun içeriği töhmet ve karine olduğundan şu hatırlatmayı yapmakta fayda var. Ceza davası içerikli olan töhmet; hadd, kısâs ve ta‘zîr gibi cezaları kapsamakta idi. Konuyla yakından bağlantılı olduğu için, şimdi de ceza içeren töhmete maruz kalan sanıklar hakkında lehte veya aleyhte müessir etken olan karineleri açıklamak icab etmektedir.

2.6.1.1.1. Cinayet Vakalarındaki Kesin Karineler (Karine-i Kâtıa).

2.6.1.1.1.1. Hadd Davalarında Kesin Karineler.

İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre, karineleri esas kabul ederek hadd cezalarını gerektiren suçları ispatlama işleminde delil olarak kabul etmek, İslâm ceza hukuku ve

¹³⁶ *Mecelle*, md. 1741; Kal’acî, *Mu‘cemu Luğati’l-Fukahâ*, 362.

¹³⁷ Kal’acî, *Mu‘cemu Luğati’l-Fukahâ*, 362.

muhakemesi hukuku açısından uygun görülmemiştir. Onlara göre, Allah'ın hakları olan haddleri ispat etmek yalnızca şehâdet (tanıklık) ya da ikrar (kişinin itirafı) ile mümkündür. Bunun gerekçesi ise, karineyi kişiler hakkında hüküm vermek açısından kesinlik ifade etmeyen, sadece muhtemel bir şüphe olarak görmeleri ve hadd cezalarının uygulanmasında yalnızca kesin verilerin ve gerçek kanıtların verilerine dayanarak infaz edilebileceği ilkesine dayanarak ve bu görüşü benimsediklerinden dolayı hadd cezası davalarında karineleri kabul etmemektedirler.¹³⁸

İslâm bilginlerinin bu konuda dayandıkları delil ise şu hadistir: “Gücünüz yettiğince şüpheli durumlarda cezaları kaldırmaya çalışın.”¹³⁹ Yukarıda açıklaması yapıldığı gibi bu hadisten de anlaşıldığı üzere İslâm hukukçuları bu gibi davalarda delillerin kesin olan hiçbir şüpheye mahal vermeyen ikrâr ve şehâdet gibi şüphe içermeyen delilleri kabul etmekte ve hadd cezalarının da bu delillere binaen uygulamasını İslâm ceza muhakemesi hukukunda temel ilke olduğunu ispat etmişlerdir.¹⁴⁰

2.6.1.1.1.2. Kısâs ve Ta'zîr Davalarında Kesin Karineler.

İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre, kısâs ve ta'zîri gerektiren ceza davalarında kesin karinelere itibar etmek caiz olarak görülmüştür. Mesela bir adam, bir şahıs veya şahıslar tarafından harabe, terkedilmiş bir yerden veya herhangi bir evden elinde kana bulanmış bir bıçakla etrafına ürpererek ve kuşku içerisinde bakarak kaçarken görülmüş ve bunu gören şahıs veya şahıslar bu durumdan şüphelenerek hemen harabeye girmiş ve aniden orada tek başına, kanlar içerisinde kesilmiş ağır yaralı vaziyette yatan bir insanın olduğuna tanıklık etmişlerdir. Şimdi burada katil zanlısının kimliğini tesbit etmek en temel iş olmalı ve bu olayda tüm bu emareler de katil zanlısının kaçan adam olduğunu göstermektedir. İşte böyle bir cinayet

¹³⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 9: 52-171; Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, 7: 33-34; Mollâ Husrev, *Dureru'l-Hukkâm Şerhu Ğureri'l-Ahkâm*, 2: 64; Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. el-Kâsım Ebû'l-Hasan İbnu'l-Muhâmîlî ed-Dabbî eş-Şâfiî, *el-Lubâb fi'l-Fıkhü's-Şâfiî*, Thk. Abdulkerîm Sınyetân el-Ömerî (Medine: Dâru'l-Buhârî, 1996), 383; Abdulvâhid b. İsmâîl Ebu'l-Muhâsin er-Rûyânî, *Bahru'l-Mezheb*, Thk. Târik Fethî es-Seyyid, 14 Cilt. (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2009), 13: 31; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9: 46; Nevevî, *el-Minhâc*, 11: 192; İbn Dakîkî'l-İd, *İhkâmu'l-Ahkâm Şerhu 'Umdeti'l-Ahkâm*, 2 Cilt. (b.y.: Matba'atu's-Sunneti'l-Muhammediyye, ts), 2: 238.

¹³⁹ Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, “Hudûd”, 2; Alî b. Ömer b. Ahmed b. Mehdî Ebû'l-Hasen ed-Dârakutnî, *Sunenu'd-Dârakutnî*, Thk. Şu'ayb el-Arnâvût, Hasan Abdulmunîm şelbî v. dğr., 5 Cilt. (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2004), “Hudûd”, 3097; Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. Hamdeveyh Ebû Abdillâh el-Hâkim en-Nisâbüri, *el-Mustedrek 'ale's-Sahîhayn*, Thk. Mustafa Abdulkâdir A'tâ, 4 Cilt. (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990), “Hudûd”, 6; Ahmed b. el-Husyen b. Alî b. Mûsâ Ebû Bekr el-Beyhakî el-Horâsânî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, Thk. Muhammed Abdulkâdir A'tâ, 10 Cilt. 3. Baskı (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), “Cerâh”, 10.

¹⁴⁰ Mansûr Muhammed Mansûr el-Hafnâvî, *eş-Şubuhât ve Eseruhâ fi'l-Ukûbeti'l-Cinâiyye fi'l-Fıkhî'l-İslâmî*, (b.y.: Matba'atu'l-Emâne, 1986), 464.

vakasında İslâm hukukçuları, kesin karinelere itibar edip davayı kısâs cezasına bağlamak için buna cevaz vermektedirler.¹⁴¹

“İslâm halifeleri, yöneticileri, kadıları ve hâkimlerinin pek çoğu İslâm hükümlerinin gönderilişi zamanında, hukukî ve cezaî davaların isbatında İslâm dininin ve/veya İslâm hukukunun, karineleri muteber saydığını, davanın isbatında delil olarak kabul ettiğini görmüşler ve bunları aynen tatbik etmişlerdir. Hz. Peygamber (s.a.v.) ve sahabelerden, ilk dönem Müslümanlarından bu konu ile ilgili aktarılan pek çok rivâyet (âsâr) ve tarihi veriler bulunmaktadır”.¹⁴²

“İslâm’ın ilk zamanlarında kazâî kararların verilmesinde, birçok hukukî hüküm ve delillerin dayandırılmasında karinelere yararlanılmıştır. Bununla birlikte İslâm hukukçularının pek çoğu ilgili hususta, nassda bir açıklık bulunmayan, önemli ceza davalarında karineleri delil olarak kabul etmemişlerdir. Ancak özel bir hükmün bulunduğu yerlerde karineleri ceza davasının isbatında delil saymışlardır. Örneğin yeminleşme, bu özel durumlardan birisidir. Muhtemelen, böyle düşünen hukukçuların bu konudaki mazeretleri şu olsa gerek; pek çok durumda karineler kesin değildir ve birden çok ihtimal taşır ve bir suçun isbatında sağlam bir delilmiş gibi ona dayanılırsa o zaman sanki şüpheli bir delile dayanılmış olunur ki, önceden güvenilirliği ispatlanmamış böyle bir karineye bağlanıp kalmak imkânsızdır, yerinde değildir”.¹⁴³

2.6.1.1.3. Cinayet Vakalarındaki Kesin Olmayan Karineler (Karine-i Gayrı Kâtia).

Bir davaya konu olan olaylardan, hasımların tasarruflarından ve davanın seyrinden vuku bulan karineler ya da zannî ve ağlabâî olup örfeye dayalı olarak addedilen karineler, “kesin olmayan karineler/karine-i gayrı kâtia” olarak tanımlanmaktadır. Kesin olmayan karineler, davada göz önünde bulundurulup öncelikli bir delil olarak kabul edilebilir. Ancak davanın isbatında delil olarak kabulü uygun değildir. Yargı mercii olan mahkeme, ilk etapta tüm delilleri diğer davalarda olduğu gibi bunları da dava ve yargılama sürecinde değerlendirmeye tabi tutar. Fakat kesin olmayan karinelere binaen sanık aleyhine nihai kararı veremez. Bu süreç içerisinde taraflardan birinin iddiası, kendi yeminiyle beraber olmak üzere diğer tarafın iddiasının aksine daha güçlü bir delil sunmadığı sürece kesin olmayan karineler mahkemede ve yargı makamınca yönü ağır basan delil olarak kabul edilir. Yani haddlerde ve kısâs gibi

¹⁴¹ İbn Ferhûn, *Tebîrâtü'l-Hukkâm*, 2: 125; ‘Avad Abdullâh Ebû Bekr, *Nizâmu'l-İsbât fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, (Mecelletü'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye bi'l-Medîneti'l-Munevvere, ts), 126; Ra'fet Osmân, *en-Nizâmu'l-Kadâi fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, 449; Hafnâvî, *eş-Şubuhât ve Eseruhâ fi'l-Ukûbeti'l-Cinâiyye fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, 465-466.

¹⁴² Şafak, *Mukayeseli İslâm Ceza Hukuku*, 2: 395.

¹⁴³ Şafak, *Mukayeseli İslâm Ceza Hukuku*, 2: 395.

ceza davalarında, hatta malî haklarda bile bu kısımda bulunan deliller, sanık hakkında nihâî karar bakımından etkili değildir.¹⁴⁴

İmâm Şâfiî'ye (ö.204/820) göre, öldürme, dövme, sövme gibi insan haklarını ilgilendiren suçlarla ilintili olan davalarda verilecek ceza ister kısâs, ister diyet isterse ta'zîr cezaları cinsinden olsun, davacıya iade olunan yemin, davacı tarafından yerine getirilirse dava hakkında karar verilmiş ve hükme bağlanmış olur. Kamu işleri ile ilgili ta'zîr suçlarında da durum aynen böyledir. Devlet mallarına zarar verme, şehir içme suyu şebekelerini sabote etme, ifsada uğratma vs. gibi suçlar bu kategoride değerlendirilir. Ancak hadd cezasını gerektiren suçlarda vaziyet böyle değildir. Orada istisnâî durum ve hükümler bulunmazsa o zaman kural gereği, sırf iade edilen yeminin davacı tarafından yerine getirilmesiyle davalı (sanık) hakkında karar verilemez.¹⁴⁵

Hanefî bilgîlerinin hepsinin de ittifakına göre, hadd cezasını gerektiren suçlar ve bu gibi davalarda davacının yemin etmesi istenmez. Yani davalı (sanık) yemin etmediği zaman, yemin davacıya iade olunmaz. Böyle olan ve bu gibi yerlerde Ebû Hanîfe'nin (ö.150/767) “yeminden kaçınmak (nukûl), bir hakkın kötüye kullanılışı, demektir.” düşüncesine göre kişinin yeminden kaçınması, hiçbir şekilde hüküm ifade etmez. Ebû Yûsuf (ö.175/791) ve İmâm Muhammed'in (ö.189/805) “yeminden kaçınma bir çeşit ikrardır” düşüncelerine göre ise, burada yapılan ikrar durumu bir şüphe taşımaktadır. Şahsın yeminden kaçınmayla bir açıklama veya kendi hakkında da bir sükût anlamına gelmektedir. Daha önceden de bahsi geçtiği gibi, şüphenin bulunduğu yerlerde de hadd cezaları tatbik edilemez. Yeminleşmede de hadd cezasını gerektiren herhangi bir suç anlamı bulunmaktadır.¹⁴⁶

Kısâs gerektiren suçlarda ise, üç büyük Hanefî hukukçusunun her birine göre, davalının (sanık) yemin etmesi teklif edilir. Ancak sanık yeminden kaçındığı zaman Ebû Hanîfe'nin içtihadına göre, yine de kısâs cezası gerekir. Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'e göre, sanığın yeminden kaçınması durumunda kısâs cezası yerine getirilmez bunun yerine tazminat olarak ön görülen yarım diyet ödemesi gerekir. Çünkü Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'e göre, burada sanık tarafından yapılan ikrar, içinde şüphe bulunan bir ikrar olarak görülmekte yani kişinin sükût etmesi, ikrardan sayılması durumu şüpheli bir ikrar olmaktadır.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 10 Cilt. (Dımaşk: Dâru'l-Fıkr, ts), 7: 5830-5804; Zerkâ, *Şerhu'l-Kavâ'idî'l-Fıkhiyye*, 2: 934-938.

¹⁴⁵ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukâreenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 2: 341-342.

¹⁴⁶ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukâreenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 2: 342.

¹⁴⁷ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukâreenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 2: 342.

Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'in görüşlerine göre, ta'zîr suçlarında sanığın yeminden kaçınması ve bunu reddetmesi durumları birer ikrar sayıldığından, sanık hakkında karar ve hüküm verilir. Çünkü ta'zîr suçlarında yapılan bu ikrar hali, şüphe taşımaz ve ondan da dönmek doğru değildir. Ebû Hanîfe'nin içtihadına uygun olarak da bu gibi suçlarda verilecek ceza mâlî bir ceza ise, yeminden kaçınmak veya yeminden vazgeçmek durumlarında dava karara bağlanır ve sanık hakkında hüküm verilmiş olur. Çünkü mâlî mahkûmiyet, malda bir israf ve harcama demektir. Bu da kişinin tamamen kendisini ilgilendiren bir durumdur. Ancak isnat edilen ta'zîr suçu hapis cezasını gerektiriyorsa, bir başka deyişle bedenî bir cezayı gerektiren bir suç ise o zaman sırf yeminden kaçınmak veya yeminden geri dönmek ile sanık hakkında karar vermek doğru olmamaktadır.¹⁴⁸

Hanbelî mezhebinde bu konu ile ilgili iki farklı görüş bulunmaktadır. Bir görüşe göre, yeminden kaçınma veya yeminden dönme durumlarında ancak mâlî yükümlülüğün söz konusu olduğu davalarda nihâî karar verilebilir. Fakat dava konusu mal değilse ya da işlenen fiile binaen verilecek ceza mâlî bir ceza değilse işte o zaman yeminden kaçınmak veya yeminden dönmek ile bu türden olan davalar hakkında hüküm ve karar verilemez. Bu görüşün neticesi olarak, yeminden kaçınmak veya yeminden dönmek durumunda hadd ve mâlî yükümlülüğü gerektirmeyen ta'zîr suçlarında karar verilemez. Verilecek ceza mâlî ise, o zaman kısas veya diyet cezasını gerektirici suçlarda, yeminden kaçınma veya yeminden dönme ile karar verilebilir. İkinci görüşe göre ise, kısas suçlarında verilecek ceza ölüm cezası dışında bir kısas cezası ise işte o zaman yeminden kaçınmak veya yeminden dönmek durumunda sanık hakkında hüküm ve karar verilebilir.¹⁴⁹

2.6.2. Yeminden Kaçınma (Nükûl).

İslâm hukukçuları yeminden kaçınmayı, -"nükûl ani'l-yemîn: davalı(sanık) veya davacının kendisine yöneltilen yemine yanaşmaması, yemin etmekten kaçınması veya yeminden dönmesi olayına denmektedir. Yemin etmekten kaçınan kimseye İslâm hukukunda "nâkil" denir".¹⁵⁰- ispat yollarından bir yol olarak kabul edilmesi yönünde farklı görüşlere sahiptirler. Kimilerine göre, davacı delilini ortaya koyamazsa ve davalı (sanık) da ikrarda bulunmazsa o zaman sanığın yapacağı yeminle iddia ve isnadı çürütmesi gerekir. Şayet bu yemini yapmaz ise veya yapar da daha sonra vazgeçerse o zaman iddia makamı (davacı) lehine karar verilmiş olur. Ebû Hanîfe'nin ve Hanbelî mezhebinin meşhur görüşü bu şekildedir. Bunun dışında kalan İslâm hukukçularına göre ise, sanığın sırf yeminden

¹⁴⁸ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 2: 342-343.

¹⁴⁹ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 2: 343.

¹⁵⁰ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 459.

kaçınması dava konusunun isbatında yeterli değildir. Böyle bir durumda davacıya yemin etmesi teklif edilir ve o da yemin ederse işte o zaman dava konusunda davacı lehine karar verilir. Mâlikî ve Şâfîî mezheplerinin görüşleri bu yöndedir. Ahmed b. Hanbel (ö.241/855) de bu görüşü savunmaktadır.¹⁵¹

Yeminden kaçınma ve kendisinden istenen yemini davacının yerine getirmesi sonucu davayı karara bağlamak ve sanık hakkında hüküm tesis etmek mümkün olmasına rağmen aynı şekilde ceza davalarında uygulanması ile ilgili konuda da İslâm hukukçuları arasında farklı görüşler bulunmaktadır. İmâm Mâlik'e (ö.179/795) göre bu kural hadd, kısâs veya ta'zir cezalarını gerektiren davaların hiçbirinde uygulanamaz. Verilecek ceza müeyyide ister bedensel isterse mal ile ilgili olsun bu durum fark etmez. Buna binaen davayı ispat etmeye yarayacak bir delil ikame edilmez ise sanık da yeminden kaçınırsa davacıya yemin etmesi istenmez. Çünkü onun yemin etmesinin, davanın isbat edilmesinde hiç bir etkisi yoktur.¹⁵²

2.6.3. Suçların İsbatında İkrar Delili.

İkrar sözlükte, “bir şeyi ikrar edenin onu ispatı ve itirafıdır.”¹⁵³ Hukuk terminolojisinde ise, “bir kimsenin kendisiyle ilgili olup, başkasına ait bulunan bir hakkı haber vermesidir. Aleyhinde hukukî neticeler doğuran maddi veya hukukî bir olayın doğruluğunu tasdik etmesidir. İkrar bir olaya taalluk eder ve bu olayın başka delillerle ispatına ihtiyaç duymadan doğru sayılmasını icap ettirir.”¹⁵⁴ İkrarın İslâm hukuku açısından geçerliliği Kitap, Sünnet ve İcmâ kaynaklarına dayanmaktadır.

İkrarın kitaptaki delili: “Allah, (geçmiş) peygamberler (in) den — and olsun ki size Kitap ve hikmet verdim. Sonra da size nezdinizdeki (o Kitap ve hikmeti) tasdik eden bir peygamber gelmiştir (gelecektir). Ona kat'iyen iman ve ona her halde yardım edeceksiniz diye — (ahd ve) mîsâk aldığı zaman dedi ki “İkrar ettiniz ve uhdenize bu ağır yükümü (vecibemi) alıp kabul eylediniz mi”? Onlar (cevaben): İkrar ettik” dediler. (Allah) dedi ki: “öyleyse (birbirinize ve ümmetlerinize karşı) şâhid olun, ben de sizinle beraber (bu ikrarınıza) şahitlik edenlerdenim.” (Âlî İmrân, 3/81), “Ey iman edenler, adaleti titizlikle ayakta tutan hâkimler ve Allah için şâhitlik eden insanlar olun. (O hükmünüz veya şahitliğiniz) velev ki kendinizin veya ana ve babalarınızın ve yakın hısımlarınızın aleyhinde olsun, (isterse onlar) zengin veya fakir bulunsun. Çünkü Allah ikisine de sizden daha yakındır ve hallerini sizden iyi bilicidir.” (en-Nisâ, 4/135), “Kâtip, Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin,

¹⁵¹ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'i*, 2: 339; 'Avad, *Nizâmu'l-İsbât fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, 74; İbn Ferhûn, *Tebşîratu'l-Hukkâm*, 1: 225.

¹⁵² Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'i*, 2: 341.

¹⁵³ Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, 250.

¹⁵⁴ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 242.

yazsın. Üzerinde hak olan borçlu da yazdırsın borcunu ikrar etsin. Rabbi olan Allah'tan korksun, ondan (borcundan) hiç bir şeyi eksik bırakmasın. Eğer üstünde hak bulunan (borcu) bir beyinsiz veya bir zayıf olur yahut da bizzat yazdırmaya ve ikrara gücü yetmezse velisi dosdoğru yazdırsın, ikrar etsin.” (el-Bakara, 2/282)¹⁵⁵ bu ve buna benzer başka ayetlerdir.

İkrarın sünnetten delili ise: Eslemlî biri olan Mâiz b. Mâlik, Resûlullâh'a (as) gelerek zina suçu işlediğini itiraf ederek ikrarda bulunmuş, Resûlullâh (as) da ikrarda bulunan Mâiz'i recm cezası ile cezalandırmıştır.¹⁵⁶ Ğâmidiyeli bir bayan da aynı şekilde Hz. Peygamber'e (as) gelerek zina suçu işlediğini itirafta bulunmuş bunun üzerine Hz. Peygamber (as) ona da hadd cezası infazın uygulanmasını emretmiştir.¹⁵⁷ Bir işçinin işlediği cinsel saldırı (tecavüz) olayı ile ilgili nihai karar sonucunda Hz. Peygamber (a.s) şöyle fermanında buyurmuştur: “Ey Uneys! Şu kadına git, ona deki; şayet irtikâp ettiğini söylediği zina suçunu itiraf edip ikrarda bulunursa kendisini recm cezası infazıyla cezalandır.”¹⁵⁸

İkrarın icmâ bağlamında delili ise, ikrar, ikrarda bulunan şahıs tarafından kendi hakkında vermiş olduğu bir haber olduğundan ve bunun da yalan olmaya açık bir tarafı ya da herhangi bir kuşkuya mahal vermediğinden dolayı İslâm ümmeti ikrarın geçerliliği hakkında icmâ'da bulunmuşlardır. Çünkü akli başında olan bir insan hiçbir zaman kendi aleyhinde ve kendisine zarar verecek bir yalanı söylemez. Bu sebeptendir ki ikrar, İslâm hukuk terminolojisinde şahitlikten daha güçlü bir delildir. Kişinin yapmış olduğu ikrar o kişi hakkında bir delil sayılır ve bu ikrarıyla aynı kişi hakkında mâlî bir yaptırım olduğu gibi hakkında kısâs, hadd ve ta'zîr cezaları infazı da tatbik edilir.¹⁵⁹

İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre, ikrar sadece ikrarda bulunan kişi hakkında geçerli bir hüccet/delil teşkil etmektedir. Başkaları hakkında bağlayıcılığı söz konusu değildir. Örneğin Mehmet Aliyi öldürdüğünü itiraf eder ikrarda bulunursa Veli de bu öldürme suçunda Mehmet'e iştirak etse, Mehmet'in bu ikrarı, sadece kendisi hakkında bağlayıcı olur ve hüküm ancak bununla ilgili karara bağlanır. Böyle bir olayda Veli, suçunu inkâr ettiği müddetçe ve kendi suçunu itiraf etmeyip ikrarda bulunmazsa başkasının ikrarı onu bağlamaz, ancak kendi ikrarı ile sorumlu tutulur.¹⁶⁰ Bu kurala kaynak olan bir hadiste: Bir adam Resûlullâh'a (s.a.v)

¹⁵⁵ “Her ne kadar bu ayet bir borç ilişkisi içerisindeki kişileri muhatap edinmiş ise de, ikrar, bir mahkûmiyet için önemli olabilecek olayların kabul ve itirafına yönelik olduğunda ihlâl edici fiilin isnadına mesnet teşkil edebilecektir”.

¹⁵⁶ Muslim, *Sahîhu Muslim*, “Hudûd”, 1691; Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Davûd*, “Hudûd”, 24; Tirmizi, *Sunenu't-Tirmizî*, “Hudûd”, 5; İbn Mâce, *Sunenu İbni Mâce*, “Hudûd”, 9; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef fi'l-Ehâdisi ve'l-Âsâr*, 5: 537; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kübrâ*, 6: 137.

¹⁵⁷ Muslim, *Sahîhu Muslim*, “Hudûd”, 5; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kübrâ*, 8: 399.

¹⁵⁸ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, “Şurût”, 9; Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, “Hudûd”, 5; Nesâî, *el-Muctebâ mine's-Sunen (es-Suğrâ)*, “Âdâbu'l-Kudât”, 22; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kübrâ*, 8: 371.

¹⁵⁹ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 2: 304.

¹⁶⁰ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 2: 304.

gelir ve Ona ismini verdiği bir kadınla zina suçu işlediğini itiraf ederek ikrarda bulunur. Bunun üzerine Resûlullâh (s.a.v), o kadına birisini gönderir ve bu konuyu kendisine sordurur. Fakat kadın, kendisine isnad edilen zina suçunu inkâr eder ve hakkında ki bu iddiayı kabul etmez. Bu inkâr üzerine Resûlullâh (a.s) kadına hadd cezasını uygulamaz, ceza infazını sadece ikrarda bulunan adam hakkında tatbik eder.¹⁶¹ Ancak bazı durumlarda ikrar başkaları hakkında da bağlayıcı olabilmektedir. Mesela, başkası hakkında ikrarda bulunulduğu vakit şayet o anda yapılan bu ikrar ile ilgili mevcut bir kısım karineler ve kanıtlar ile ispatlanabiliyorsa bu durumda ikrar başkaları hakkında da bağlayıcı olur.¹⁶²

İslâm ceza muhakemesi hukukuna göre ikrarda, suçlu konumunda olan kişinin işlediği suçu açık, kesin bir şekilde ayrıntılı olarak söylemesi şarttır. -“Hatta bunu günümüz hukuk sisteminde olduğu gibi, suçlu konumunda olan şahsın, olay yeri inceleme ekiplerince soruşturmayı yürüten yetkili savcı önderliğinde olay mahallinde tatbikat yapılarak detaylı bir şekilde incelemelerde bulunulup sanık veya suçlu sıfatıyla yargılanan ve haklarında yürütülen soruşturmadaki şahısların olayı harfi harfine ayrıntılarıyla anlatmaları gerekmektedir.”-Birçok şekilde yorumlanabilen, mücmel, kapalı, kısa ikrarlarla suç ispat edilemez. Mesela, cezâî sorumluluk ehliyetine sahip olmayan bir kimse, bir kişiyi öldürdüğünü ikrar ederse bu kimsenin ikrarı ilk anda hukuken geçerli kabul edilmez. Fakat sanık öldürme eylemini nasıl gerçekleştirdiğini ve bu suçu işlerken kullandığı aletler, karineler ile ispatlanırsa bu durumda ikrar geçerli sayılır.¹⁶³ İkrarın bu denli ayrıntılı şekilde yapılmasının şart olmasında temel kabul edilen asıl delil, Resûlullâh’ın (as) sünnetidir. Yukarıda bahsi geçen Mâiz hadisesi bunun temelini oluşturmaktadır. Mâiz Resûlullâh’a (as) gelerek zina suçu işlediğini itiraf ederek ikrarda bulunmuş ve bunu da birkaç kere tekrar ederek söylemiştir. Resûlullâh (as), onun, deli yahut sarhoş olup olmadığını sormuş, ağzını bir başkasına koklatmıştı. Gerçekten zina suçunun işlenip işlenmediğini yorum ve açıklığa kavuşturma hususunda Mâiz’e telkinde bulunarak şöyle demişti: “Acaba gerçekten sen, o suçu işledin mi, yoksa bir dalgınlık mı var sende?” başka bir rivayette ise “Sen o zina suçunu gerçekten işledin mi?”, O da “Evet”, Hz. Peygamber (as) “Cidden o suçu doğrudan işledin mi?”, “Evet”, “Cidden cinsel ilişkide bulundun mu?” “Evet”¹⁶⁴ diye sorulara cevap vermiştir.

¹⁶¹ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Davûd*, “Hudûd”, 24-31; el-Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kübrâ*, 8: 398.

¹⁶² Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 2: 304.

¹⁶³ İbn Ferhûn, *Tebîrâtu'l-Hukkâm*, 1: 329; Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 2: 304.

¹⁶⁴ Muslim, *Sahîhu Muslim*, “Hudûd”, 1691; Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Davûd*, “Hudûd”, 24.

Bir şahsın yaptığı İkrarın ayrıntılı bir şekilde ifade edilmesinin şart olduğu gibi, doğru olarak yapılması da şarttır. Bu takdirde yalnız hür, akıllı kimseden yapılan ikrar geçerli olarak kabul edilir.¹⁶⁵

Sanık kendi hakkında Allâh (Kamu) hakkının söz konusu olduğu yerlerde bir ikrarda bulunursa ve daha sonra bu ikrardan dönmesi halinde, -ki böyle bir durumda hadd cezaları infazı düşürüldüğünden- sanığın bu ikrarından dönmesi kabul edilir. İslâm hukukçularının çoğunluğu bu görüşü savunmaktadır. Ancak sadece kul hakkının söz konusu olduğu yerlerde ya da şüphenin Allâh hakkını düşürmede etkili olmadığı zekât veya keffâret gibi yerlerde bir kimsenin yaptığı ikrarından ve itirafından dönmesi kabul edilemez. İslâm hukukçuları bu hukuki ilke üzerinde görüş birliği içerisinde dirler.¹⁶⁶

2.6.4. Şâhitlik, Suça Tanıklık (Şehâdet).

İslâm ceza muhakemesi hukukunda, suçların ispatlanması ile ilgili hususta normal olan yol şehâdet (tanıklık) olarak kabul edilmiştir. Çünkü suçların ekseriyeti tanıklık yoluyla, pek az kısmı da başka yöntem ve yollarla ispatlanmaktadır. Bu sebeptendir ki, suçların kanıtlanması hususunda yol ve metod olarak İslâm ceza muhakemesi hukukunda şâhitliğin oldukça önemli bir yeri vardır. Şâhitlikte temel kural; Kur'ân ve Sünnettir.¹⁶⁷ Nitekim âyetlerde "...Erkeklerinizden iki de şâhid yapın. Eğer iki erkek bulunmazsa o halde razı ve doğruluğuna emin olacağımız şâhitlerden bir erkekle iki kadın yeter." (el-Bakara, 2/282), "...ve içinizden iki kişiyi de şâhit yapın..." (et-Talak, 65/2), "...Alışveriş ettiğiniz vakitte şâhit tutun..." (el-Bakara, 2/282) diye buyrulmuştur. Bu hususta Sünnetten bir kısım deliller ise; bir rivayette: Hadramutlu bir adamla Kindeli bir adam beraber, Resûlullâh'a gelirler. Hadramutlu şöyle der, "Ey Allâh'ın elçisi bu Kindeli kişi benim arazimi haksız yere işgal etti." bunun üzerine Kindeli adam da "O arazi bana aittir, benim zimmetimdedir, benim mülkümdür. Onun bu topraklar üzerinde hiçbir hakkı yoktur." diye itirazda bulunarak cevap verir. Bu olay üzerine Resûlullâh (as) Hadramutlu kişiye "Delilin veya elinde bir kanıtın var mı?" diye sorar, o da "Hayır." der. Bunun üzerine Allâh Resûlü, Kindeli'ye, "Öyleyse sana yemin etmek gerekir." buyurur.¹⁶⁸ Başka bir rivayette ise, İbn Muhaysa el-Esgâr, Hayber kapısı önünde öldürülmüş olarak bulunur. Hayberli birisi de bu durumu Resûlullâh'a gelip anlatır. O da "Kimin öldürdüğüne dair iki şâhit getirin, size onun boynunu teslim edeyim."¹⁶⁹ buyurur.

¹⁶⁵ Üdeh, *et-Teşrü'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'i*, 2: 305.

¹⁶⁶ *el-Mevsû'a'tu'l-Fikhiyyetu'l-Kuveytiyye*, 36: 71.

¹⁶⁷ Üdeh, *et-Teşrü'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'i*, 2: 314.

¹⁶⁸ Muslim, *Sahîhu Muslim*, "İmân", 137-138; Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Davûd*, "Eymân", 2; Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, "Ahkâm", 12.

¹⁶⁹ Nesâî, *el-Muctebâ mine's-Sunen (es-Suğrâ)*, "Kâsâme", 4.

İslâm hukukçuları, bedenî kısâs cezası gerektiren öldürme ve yaralama ağır suçların isbatında ya da sopa (celd), hapis ve buna benzer bedenî ta'zîrî mahiyette olan bir kısım cezaları gerektiren suçların ispatını birbirinden ayırt ettikleri gibi diyet veya tazminat mahiyetinde olan bir cezaî müeyyideyi gerektiren suçların kanıtlanmasını da aynı şekilde ayırt etmiş ve bunları kategorize etmişlerdir. Bedene yönelik ve bunun üzerinde uygulanan cezalar ya kısâs cezası infaz edilmek suretiyle ya da ta'zîr türünden başka cezalar ile uygulanır.¹⁷⁰

Kısâs cezasının infazını gerektirici suçların ispat edilmesinde İslâm hukukçuları/Fukahâ tanıklıkta, âdil olan iki erkek tanığın olmasını şart koşarlar. Ancak İslâm hukukçuları, bu gibi suçların ispat edilmesinde bir erkek ile iki kadının tanıklığını ya da bir erkek şâhit ile mağdurun yapacağı yemini kabul etmezler. Mesela, kısas cezasının infazı, işlenen bir suça karşılık kanın dökülmesi, akıtılması demektir. Hadd cezalarının infazının tatbik edilmesini gerektiren suçlarda olduğu gibi bu türden olan suçlarda da iki şâhidin bulunması, âdil olan iki tanığın suçu ispatı şart koşulmuştur. İslâm hukukçularının büyük bir çoğunluğunun görüşü bu yönde şekillenmiştir. Kısâs cezasının uygulanmasını gerektirici suçlarda iki tanıkla ispat edilmesi gerektiği konularda iki şâhitten birisinin mağdur şahıs olması doğru ve geçerli değildir. Şayet böyle bir durumda meydana sadece bir şâhit ve mağdur varsa, şâhitlerin sayısı tam olmadığından böyle bir ispat da hukuken doğru sayılmaz. Çünkü bu gibi durumlarda mağdur şahıs şâhit değil, davacı olan taraf konumundadır. Onun sözleri ancak bir karinedir ve onun bu yönde vermiş olduğu ifadesi bir tanığın yaptığı tanıklığın yerini tutamaz.¹⁷¹

İslâm ceza muhakemesi hukukunda bir suç, salt şâhitlikle ispatlanmış olmaz ve bunun yanında yapılan tanıklık sonucunda ortada şüphenin varlığı söz konusu ise, bu şüphenin ortadan kalkması ve şüphenin giderilmesi hukuki olarak zorunlu kabul edilmiştir. Buna binaen şâhitlik, bir suçu kesin olarak ispatlayıcı olmalıdır. Şayet böyle vasfı taşımyorsa bu durumda yapılan tanıklık kesin bilgiye yakın olması, kesine yakın bir durum ifade etmediği sürece de yapılan bu tanıklık geçersiz, bâtıldır. Örneğin bir kimse, kalabalık bir grubun bir kişiyi dövdüğünü görür ve bu olay esnasında mağdur şahsın kolu kesilir de o kişi (tanık), mağdurun kolunun kimin kestiğini bilmez ise bu durumda kol kesme herhangi bir kişi aleyhine ispat edilmiş olmaz. Fakat bu kalabalık grup aleyhine hepsine kişiyi dövme fiili ve suçu ispatlanmış olur. Çünkü burada bir tek şahidin olaya tanıklığı kesin olarak dövme fiiline

¹⁷⁰ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 2: 315.

¹⁷¹ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 2: 315-316.

yönelik olmuş, el kesilmesi olayı ise başka tanıkların tanıklığı üzerine gerçekleşmiştir. Ancak o zaman kesin bilgi gerçekleşebilir.¹⁷²

2.7. Şüpheden Sanığın Yararlanması İlkesi.

Bir ceza muhakemesi hukuku terimi olan “şüpheden sanığın yararlanması” veya İslâm ceza muhakemesi hukuku terminolojisindeki diğer bir ifadeyle “şüphelerle hadlerin düşürülmesi” ilkesi, sanık lehine hukukî bir güvence altına alınması bağlamında İslâm hukuk disiplininin temel insanî İlkeleri arasında yer alan merkezi bir kuraldır. Bunun hukukî zemini oldukça sağlam ve geniş uygulama alanına sahip bir prensiptir.

“Ceza muhakemesi usulünde mahkeme sanığı, ancak onun suçluluğundan emin olması halinde mahkûm edebilir. Mahkeme, sanığı suçu işleyip işlemediği konusundaki kuşkusunu yenemezse, sanığı beraat ettirmelidir. İşte buna, “şüpheden sanığın yararlanması” ilkesi denir. Bu ilke, ceza muhakemesinde ispat yükümlülüğünün bulunmamasının da temelini oluşturmaktadır. Suç isnat edilen kişi, hiçbir zaman kendisini bu isnattan kurtarma yükümlülüğü altında değildir. Bunu ispat edememesi, onun aleyhine sonuç doğurmaz. İsnadın doğruluğu, şüpheyi yer bırakmayacak biçimde ispat edilemediğinde, şüphe, sanığın lehine etki yapmakta ve sanık beraat ettirilmektedir”.¹⁷³

İslâm hukukunda suçlar, takdir edilecek ceza bakımından hadd, kısâs ve ta‘zîr şeklinde üçlü bir taksimata göre yapıldığı daha önceki konularda açıklanmıştı. İslâm hukukçuları, şüphe kavramını hadd ve kısâs cezalarının düşürülmesinde kabul ederlerken, miktarlarının ve ölçülerinin doğrudan nassla belirlenmemiş olması, bu ölçünün müçtehitlerin içtihatlarına ve yargı merciine bırakılmış olması hasebiyle şüpheyi, ta‘zîr cezalarında icra edilmesi noktasında uygun görmemişlerdir. Bilakis örnek vermek gerekirse, hırsızlık suçunu işlediği varsayılan veya tahmin edilen bir zanlının/sanığın henüz suçu mahkeme tarafından ispat edilmeden, böyle bir itham ve şüpheyi istinaden gözaltında tutulabileceği, dolayısıyla bir takım emâre, karine ve şüphelere istinaden sanığın ta‘zîr cezası ile cezalandırılabilmesi kanaatine varmışlardır.¹⁷⁴

Bu ilkenin/temel kuralın aslı Hz. Peygamber’in (s.a.v) “Şüphe mevcutken hadd cezalarını uygulamayınız”¹⁷⁵ sözüne dayanmaktadır. İslâm ümmetinin kabul edip bu konu hakkında çeşitli ülkelerin İslâm hukukçularının (fukahâu’l-emsâr) üzerinde ittifak (icmâ)

¹⁷² Üdeh, *et-Teşrîu’l-Cinâiyyu’l-İslâmî Mukârenen bi’l-Kânûni’l-Vad’i*, 2: 316.

¹⁷³ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 710.

¹⁷⁴ Üdeh, *et-Teşrîu’l-Cinâiyyu’l-İslâmî Mukârenen bi’l-Kânûni’l-Vad’i*, 1: 207; et-Tarablûsî, *Mu’înu’l-Hukkâm*, 23; Behnesî, *Mevkıfu’ş-Şerî‘a min Nazariyyeti’d-Difâ‘i’l-İctimâ‘iyye*, 3. Baskı (Beyrut: Dâru’ş-Şurûk, 1984), 131-132.

¹⁷⁵ Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, “Hudûd”, 2; Dârakutnî, *Sunenu’d-Dârakutnî*, 4: 62; Hâkim, *el-Mustedrek ‘ale’s-Sahîhayn*, 4: 426.

ettiği bu hadis, İslâm hukuk terminolojisinde genel bir kural olarak kabul edilmiştir.¹⁷⁶ Mesela Hz. Peygamber'in (s.a.v) vefatından sonra sahabe (r.a) de bu kural ile amel etmişlerdir. Halife Ömer'den (r.a) bununla ilgili bir rivayet te vârid olmuştur; “şüpheyile hadd cezasını vermemek bence şüpheyile hadd cezasını vermekten daha uygundur.”¹⁷⁷

Zâhirî mezhebine bağlı olan hukukçular dışında, diğer tüm mezheplerin hukukçuları şüpheyile, hadd cezalarının düşeceği hususunda görüş birliği içindedirler. Zâhirî hukukçuları, haddlerin şüpheyile düşürülmesini kabul etmezler. Şüpheyi gerekçe göstererek bir haddin sübutu mümkün olmadığı gibi, işlenen bir suçun cezasının da şüpheyeye dayandırılarak düşürülmesi de kendilerince söz konusu olamaz. Yine bu hukukçulara göre, şüpheyeye dayanak olarak haddlerin düşürülmesi ile ilgili hususta Resûlullâh (s.a.v) ve ashabından rivayet olunan hadisler asılsızdır. Bu konuda kıyas, icmâ, sahabe ve tabiûn sözlerinden temel alınacak bir delil de bulunmamaktadır.¹⁷⁸

Fakat İslâm hukukçularının savunduğu görüşlerin temelini oluşturan, Hz. Peygamber ve ashabından bizlere ulaşan birçok hadis ve âsâr bu ilkenin doğruluğunu güçlendirmektedir.¹⁷⁹ Nitekim aşağıdaki hadisler ve eserler bu kabildendir:

Mâiz b. Mâlik el-Eslemî, Resulullah'a gelip zina yaptığına dair itirafta bulununca, O, “Belki sen sadece öpmüşsündür, belki dokunmuşsundur, belki de sıkılmışsındır.”¹⁸⁰ Mâiz'in zina suçunu itiraf edip ikrarından sonra bile tüm bunların kendisine söylenmesi “Evet” demesini telkin etmektedir. Yine başka bir ceza davasında olduğu gibi, Resulullah'a (s.a.v), hırsızlık yaptığını itiraf eden biri getirilince, O (a.s), hırsıza hitaben “Çaldın mı? Çaldığını zannetmiyorum.”¹⁸¹ demiştir. Başka bir olayda Ğamidiyeli bir kadın da aynen işlediği suçu itiraf etmiş ve bunun üzerine Hz. Peygamber, ona da aynı türden benzer sorular sormuştur.¹⁸²

Hadd suçları kapsamında olan bu cezalarda temel delil, Allah'a ve O'nun elçisine, kitabıyla ahiret gününe olan iman gücüyle kişinin yaptığı itiraf ve ikrarlarıdır. Resûlullâh (a.s) da, suçunu itiraf eden kişinin ikrarından dönmesi için telkinde bulunuyordu. Şayet ikrardan dönmenin hadd cezasının verilmemesinde bir etkisi olmasaydı, itiraf ta bulunan şahsa itirafından dönmesi için bir işaretle bulunulmazdı. İkrardan rücu etmenin, haddleri düşürme konusuna değinecek olunursa, şu analiz de bulunmak doğru olsa gerek; meselede ispat aracı olarak tek bir kanıt, zanlı ve sanık sıfatında olan kişinin ikrarıdır. İkrardan ve itirafından

¹⁷⁶ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 1: 208.

¹⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannefî'l-Ehâdisi ve'l-Âsâr*, 5: 511.

¹⁷⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, 12 Cilt. (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts), 12: 60-61; Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 1: 208.

¹⁷⁹ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 1: 208.

¹⁸⁰ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, “Hudûd”, 29; Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, “Hudûd”, 24.

¹⁸¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannefî'l-Ehâdisi ve'l-Âsâr*, 5: 519.

¹⁸² Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 1: 208.

dönmek ise, kişinin ikrarının doğru olmadığına kuşku uyandırmakta olup ve bu da sonuç itibariyle bir şüphe doğurmaktadır. Bundan dolayı da hadd cezalarının infaz edilmesi konusu, bu ilke doğrultusunda ele alındığında şüphelye tatbik edilemeyeceği açıktır.¹⁸³

Binaenaleyh söz konusu bu prensip, İslâm ceza muhakemesi hukukunda cezalandırmanın amaç değil, istisnaî ve arızî bir çözüm olduğunun somut göstergesidir. Şüphenin İslâm ceza hukuku veya İslâm ceza muhakemesi açısından değerlendirildiğinde, sanıkları muhakemede farklı bir niteliğe, statüye indirgelediği veya sanıklık sıfatından düşürdüğü hatta mahkeme tarafından hakkında beraat kararı verilmesi gibi önemli kararlar alındığından dolayı bu konu büyük önem arz ettiğinden, şüphenin sanık ile ilgili olan hususlarına değinmek gerekmektedir.

2.7.1. Şüphenin Tanımı.

Sözlükte şüphe, “bir şeyi diğer bir şeyle karıştırmak, benzer ve denk olmak gibi” anlamlara gelmektedir.¹⁸⁴

Terimsel manada şüphe, “sabit olmadığı halde sabite benzeyen veya hakikat olmadığı halde hakikate/gerçeğe benzeyen durum, helal mi, haram mı olduğu tam olarak anlaşılamayan, helal ile haram, hata ile isabet arası bir hal”¹⁸⁵ “Hükmü veya hakikati olmadığı halde şekil itibariyle mubah kılıcı bir şeyin var olması”¹⁸⁶ gibi şekillerde tanımlar yapılmıştır. Şüpheye dair şu örnekler verilebilir:

1. Müşterek olan bir malın çalınmasındaki “mülkiyet şüphesi” bu örnek kabildendir. Bir kimse, başka birisiyle kendisi arasında ortak olan bir malı çalarsa o kişiye bu şüpheden dolayı hırsızlık cezası uygulanmaz. Çünkü hırsızlık ya da çalmak eylemi, başkasının malını gizlice almak demektir. Oysa bu şahıs, tam anlamıyla başkasına ait olan bir malı değil, kendi malının da arasında olduğu başkasına ait bir malı almıştır. Böylece bu şüpheden dolayı hadd cezası uygulanamaz.¹⁸⁷

2. Babanın, oğluna ait olan bir malı çalınmasındaki “mülkiyet şüphesi” de bu kabildendir. Mesela baba, oğluna ait olan bir malı, oğlundan habersiz gizlice alırsa bu eylem,

¹⁸³ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'i*, 1: 208.

¹⁸⁴ Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir Zeynuddîn Ebû Abdillâh er-Râzî el-Hanefî, *Muhtârû's-Sihâh*, Thk. Yûsuf eş-Şeyh Muhammed (Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, 1999), 161.

¹⁸⁵ Alî b. Muhammed b. Alî el-Curcânî, *Kitâbu't-Ta'rifât*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1983), 124; Kâsım b. Abdillâh b. Emîr Alî el-Kûnevî er-Rûmî el Hanefî, *Enîsu'l-Fukahâ fî Ta'rifâti'l-Elfâzi'l-Mutedevvileti beyne'l-Fukahâ*, Thk. Yahyâ Hasan Murâd (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004), 189; Sa'dî Ebû Habîb, *el-Kâmûsu'l-Fikhî*, 189; Kal'acî, *Mu'cemu Luğati'l-Fukahâ*, 257; Muhammed Amîm el-İhsan el-Muceddidî el-Berketî, *et-Ta'rifâtu'l-Fikhiyye* (Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 119.

¹⁸⁶ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'i*, 1: 209.

¹⁸⁷ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'i*, 1: 209; Behnesî, *Mevkîfu'ş-Şerî'a min Nazariyyeti'd-Difâ'i'l-İctimâ'iyye*, 132.

hırsızlığın tanımına uygun olmasıyla birlikte ve o şahsa el kesme cezası uygulanması gerektiği halde; ancak hadd cezasının tatbiki, oğlunun malının babanın mülkiyetinde olabilmesi şüphesine dayanarak bırakılmakta, uygulanmamaktadır.¹⁸⁸ Böyle olan şüphenin temeli, “Sen ve malın babanıdır.”¹⁸⁹ hadisidir.

3. Kocanın, eşi ile livatada bulunması ile ilgili olan “mülk şüphesi” de şüpheye verilen örnek kabilindedir. Mesela bir adam, eşinin arka tarafından (dübüründen) cinsi münasebette bulunması haram kılınmıştır, yasaktır. İslâm hukukçuları bu şekilde yapılan bir ilişkiyi zina olarak kabul etmişlerdir. Ancak kocaya, bu fiilinden dolayı hadd cezası tatbik edilemeyeceğini savunmuşlardır. Çünkü onlara göre, nikâh akdiyle her iki taraf olan karı koca birbirilerinden faydalanma hakkına sahip olmuşlardır. Bu hak, İslâm hukukunda kadının vücudunun tümünden faydalanmaya imkân vermiştir. Kocanın, karısına sahip olması durumu, onunla livatada bulunması ile ilgili konuda bir şüphe meydana getirmiştir. Böyle bir şüphenin var olması da, hadd cezasını düşürmeye sebebiyet vermiş ve bu cazanın uygulanmasını ortadan kaldırmıştır.¹⁹⁰

4. Şüphenin örneklerinden birisi de “sâbit olmama şüphesi”dir. Bir kimse hadd cezasını gerektirici bir suç işlediğini itiraf etse, ikrar da bulunsa, ortada da ikrardan başka bir delil de bulunmuyorsa, kişi yaptığı ikrar ile aleyhine hukukî bir yaptırımında bulunduğu hakkında hadd cezası verilmesi gerekmektedir. Ancak suçlu olan birisi ikrarından dönerse, bu dönme durumu suçun sabit olmadığına dair bir kuşku doğurmaktadır. Buda ceza muhakemesinde bir şüphe sebebi olarak görülmektedir. Çünkü ikrarın geçerli olmaması ihtimal dâhilindedir. Böyle bir şüphenin varlığı neticesinde ise, hadd cezasını uygulamak mümkün değildir.¹⁹¹ Aynı şekilde tanıkların dışında başka bir delil veya kanıt bulunmadığında, tanıkların tanıklıklarından vazgeçmeleri de bu kabilden olup, bir şüphe sebebidir.¹⁹²

İslâm hukukçuları/Fukahâ, şüphelerin mevcudiyeti durumunda, hadd cezalarının uygulanması yönünde görüş birliği içerisindedirler. Ancak her şüphe hususunda da kendi

¹⁸⁸ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 1: 209; Behnesî, *Mevkıfu's-Şerî'a min Nazariyyeti'd-Difâ'i'l-İctimâ'iyye*, 132.

¹⁸⁹ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, “Ticârât”, 64; Muhammed b. İdrîs Ebû Abdillâh eş-Şâfiî, *el-Musned*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1980), 202; Ahmed b. Amr b. Abdilhâlık Ebû Bekr el-Bezzâr, *Musnedu'l-Bezzâr* (diğer edıyla: *el-Bahru'z-Zehhâr*), Thk. Mahfûzu'r-Rahmân, Zeynullâh Âdil b. Sa'd - Sabrî Abdilhâlık eş-Şâfiî, 18 Cilt. (Medîne: Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2009), 1: 419; Ahmed b. Alî b. el-Musnâ b. Yayhâ b. İsa b. Hilâl Ebû Ya'lâ el-Mevsilî et-Temîmî, *Musnedu Ebî Ya'lâ*, Thk. Huseyn Selîm Esed, 13 Cilt. (Dimaşk: Dâru'l-Me'mûn, 1984), 10: 98.

¹⁹⁰ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 1: 209; Behnesî, *Mevkıfu's-Şerî'a min Nazariyyeti'd-Difâ'i'l-İctimâ'iyye*, 132.

¹⁹¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 5: 119; Hasan Alî eş-Şâzelî, *el-Cinâyât fi'l-Fıkhî'l-İslâmî*, 2. Baskı (Dâru'l-Kitâbi'l-Câmî'î, ts), 40; Hafnâvî, *eş-Şubuhât ve Eseruhâ fi'l-Ukûbeti'l-Cinâiyye fi'l-Fıkhî'l-İslâmî*, 388-389.

¹⁹² Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 1: 209.

aralarında ittifaktan söz etmek te mümkün gözükmemektedir. Bir takım şüpheleri, kimileri hadd cezalarını düşürmede yeterli birer şüphe olarak kabul ederken, bazıları da bu görüşte değildirlir. Bununla ilgili fıkıh eserlerinde birçok örnek bulunmaktadır.¹⁹³

Örneğin bir kişi, kendi yatağında bir kadın görse, karanlıkta o kadını karısı zannederse ve onunla cinsel ilişkide bulunursa, İmâm Mâlik, İmâm Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre bu adama hadd cezaları infaz edilemez. Çünkü bu imâmlara göre, kadının adamın yatağında bulunması durumunda, adamın o kadını kendi eşi zannetmesi ile ilgili iddiası lehine güçlülük kazandırmakta ve bir şüphe meydana getirmektedir. Böyle bir durumda ise, zina şüphesiyle sanık durumuna gelen birisi bu şüpheden yararlanarak sanıklık sıfatından beraat etmektedir.¹⁹⁴ Ebû Hanîfe ise, yatakta bulunan yabancı kadının, o adamın yatağında bulunmasında bir şüphenin oluşunu yeterli görmemektedir. Çünkü erkeğin yatağında, karısından başka biri, örneğin bir akrabası ya da misafirlerden olan başka kadınlardan birisi de yatabilir ihtimali de bulunmaktadır. Bu ihtimallerin olabileceği gerçeklerini de erkek göz önünde bulundurup düşünmesi gerekmektedir.¹⁹⁵

İslâm ceza muhakemesi hukukunda yasal olarak, kendisiyle evlenilmesi yasak bir kadınla evlenen adama, Ebû Hanîfe'ye göre hadd cezalarının infaz edilmesi mümkün değildir ve hakkında zina cezası infazı da tatbik edilemez. Çünkü bu durumda akit şüphesi mevcuttur. Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'e göre ise durum tam aksi yönünde şekillenmiştir. O kişi, böyle bir evliliğin yasaklığını, haramlığını bilmesine rağmen böyle bir fiili gerçekleştirmişse o zaman İmâm Mâlik, İmâm Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre nikâh akdi sebebiyle hadd cezasının düşürülemeyeceği görüşünde olup onlara göre böyle bir akit, şüphe taşımaz ve hadd cezası da sonuç olarak düşürülmez.¹⁹⁶ Bu manada buna benzer birçok örnek klasik ve günümüzde yapılan İslâm hukuk ve İslâm ceza muhakemesi hukuku sahasında yapılan eserler ve çalışmalarda yer almaktadır.

2.7.2. Şüphe Çeşitleri.

Bu başlık altında klasik dönem mezhep hukukçularının yapmış oldukları tasnife ve özellikle Hanefî ve Şâfiî hukukçularının yaptığı şüphenin taksimi ve çeşitlerinin açıklamalarına yer vermeye çalışılacaktır. Çünkü Mâlikî ve Hanbelî mezhebi hukukçuları ve bilgileri, her ihtiyaç duyulduğunda genel anlamda birer birer şüpheye yer verdiklerinden, şüphenin kısımlarını açıklamamışlardır. Bundan dolayı sanıklar hakkında verilecek nihâi

¹⁹³ Üdeh, *et-Teşriü'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 1: 209.

¹⁹⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9: 57; Ensârî, *Esne'l-Metâlib*, 4: 126.

¹⁹⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9: 57.

¹⁹⁶ Üdeh, *et-Teşriü'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 1: 210-211; Tarâblusî, *Mu'înu'l-Hukkâm*, 187.

karar ve hükümlerde şüphe konusu, müessir bir etken kapsamında değerlendirildiği ve bu manada şüphenin kısımlarını detaylandırdıkları için Hanefî ve Şafîî hukukçularının yaptığı taksim üzerinde durulacaktır.

2.7.2.1. Konuda (Mahal) Şüphe.

“Hükmî şüphe” ve “mülk şüphesi isimleriyle de bilinen “mahalde şüphe” failin zannından değil de aksine mahalde tasarrufun helal olduğuna cevaz veren hukukî bir delilin varlığından kaynaklanan şüphedir. Hanefî mezhebine göre, bu şüphenin, İslâm dininin bir hükmünden kaynaklanmış olması gerekmektedir. Örnek olarak, hırsızlık suçu, Kur’ân hükmüyle yasaklanmıştır. Allâh (c.c), “Erkek hırsızla kadın hırsızın ellerini kesin.”(el-Mâide, 5/38), Hz. Peygamber de “Sen ve malın, babanıdır.”¹⁹⁷ buyurmuştur. Hırsızlığı yasaklayan ve be suça karşı el kesme cezası koyan birinci nassın hükmünün tatbik edilmesinde ikinci nass bir şüphe meydana getirmektedir. Çünkü ikinci hüküm (hadis), oğlu ve onun malını, babanın mülkü kılmıştır. Baba, oğlunun malını çalsa aslında hükmen kendi malını çalmış sayılır. Mahaldeki şüphe veya hükmî şüphe, yasağı ortadan kaldıran şer’i bir delilin mevcudiyetiyle gerçekleşmiştir ve burada failin zannına itibar yoktur. Böylece failin işlediği fiili, hırsızlık olarak bilip bilmemesinde bir fark yoktur. Çünkü burada cevazlığı (mubahlığı) ifade eden bir delil olduğundan yasaklıkta bir kuşku uyandırmıştır. Bu kuşku/şüphe hadd cezalarının infaz edilmesinde müessir bir engeldir.¹⁹⁸

Ebû Hanîfe, bu iki taksime “akit şüphesi” diye üçüncü bir tür şüphe kısmı daha eklemektedir. Ona göre, bir fiil ittifak ile yasaklansa ve suçlu da yasaklanan o fiili bilerek işlese bu akid ile şüphe düşer. Ancak Ebû Hanîfe’nin ashabı ile diğer üç müctehid imâm kendisine bu konu hakkında muhalefet etmişlerdir. Onların içtihatlarına göre, akidle şüphe sabit olmaz, fakat suçlu, akidle yasaklanmış bir fiili helal zanneder ve o şekilde inanırsa şüphe meydana gelir.¹⁹⁹

Şafîî mezhebine göre ise, kocanın hayızlı veya oruçlu eşiyle cinsel ilişkide bulunması ya da karısına livatada bulunması bu kısımdandır. Burada şüphe, haram kılınmış, yasak olan fiilin konusundadır. Çünkü suç mahalli, yeri ve konusu, kocanın mülkiyetine aittir ve eşi ile temasta bulunması kocanın hakkıdır. Eşi hayızlı veya oruçlu olduğunda veya hanımının arka tarafından cinsel ilişkide bulunma hakkı olmazsa bile o mahallin, kocanın mülkiyetinde olması ve kocanın o mahalde bulunan hakkından dolayı burada bir şüphe ortaya çıkarmaktadır. Böyle bir şüphenin de meydana gelmesi hadd cezasının infaz edilmesini

¹⁹⁷ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, “Ticârât”, 64; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef fi’l-Ehâdîsi ve’l-Âsâr*, 4: 516.

¹⁹⁸ Sâbık, *Fıkhu’s-Sunne*, 2: 362; Üdeh, *et-Teşrû’l-Cinâiyyu’l-İslâmî Mukârenen bi’l-Kânûni’l-Vad’î*, 1: 214; Behnesî, *Nazariyyât fi’l-Fıkhi’l-Cinâiyyi’l-İslâmî*, 4. Baskı (Beyrut: Dâru’s-Şurûk, 1986), 110.

¹⁹⁹ Üdeh, *et-Teşrû’l-Cinâiyyu’l-İslâmî Mukârenen bi’l-Kânûni’l-Vad’î*, 1: 214.

düşürmektedir. Bu tür şüphede failin işlediği fiilin haram veya helal olduğunu bilmesinde herhangi bir fark bulunmamaktadır. Çünkü bu şüphenin kaynağını failin bir mahaldeki tasarrufunun yasallığı oluşturmaktadır.²⁰⁰

2.7.2.2. Failde Şüphe.

Bu şüphe çeşidini Şafîler kabul etmektedirler. Onlara göre, failin, yasak bir fiili, helal olduğu düşüncesiyle yapması sonucu oluşan şüphelerdir. Bir adamın, zifaf gecesi cinsel ilişkide bulunduğu kadının, hanımı olmadığını ortaya çıkması bu başlık altında değerlendirilir. Böyle bir olayda şüphenin dayandığı ilke, failin kanaati ve zannıdır. Çünkü adam yatağında bulunan kadını kendi eşi zannederek ve bu fiili işlerken yasak bir iş yapmadığına inanmaktadır. Bu fiili işleyen ve buna binaen zina suçlamasıyla itham altında kalan sanık sıfatında olan bu kişi, böyle bir olay karşısında lehinde böyle denli bir şüphe olduğundan hakkında hadd cezası uygulanamaz. Zira fail, fiili işlerken onun yasak bir fiil olduğunu biliyorsa ortada şüphe yok demektir.²⁰¹

2.7.2.3. Cihette Şüphe.

Bir önceki şüphe kısmında olduğu gibi burada Şafî hukukçular kabul etmekte ve onlara göre, bu kavram ile bir fiilin serbestliği ile yasaklığının birbirine karıştırılması ya da bir hükmün helal veya haramlığı cihetinde oluşan şüphe anlamları kastedilmektedir. Bu konuda şüphenin esası, İslâm hukukçularının bir meselenin hükmü konusundaki farklı ictehadları, aralarındaki fikir ayrılığıdır. Fukahânın (Hukukçuların), bir hukukî meselenin cevazı veya haramlığı ile ilgili hususta kendi aralarında ihtilafın ortaya çıkması bir şüphedir ve hadd cezasının sanıktan düşürülmesine gerekçe oluşturacak müessir bir nedendir. Şöyle ki, Ebû Hanîfe velisiz, İmâm Mâlik ise şahitler olmadan yapılan nikâh akdini geçerli olarak kabul ederler. İbn Abbâs (ra) ise mut'a nikâhını²⁰² kabul etmektedir. Netice olarak haklarında fikir ayrılığı bulunan bu türden olan nikâhlardan sonra cinsi temasta bulunmak, hakkında hadd cezasının infaz edilmesini gerektirecek zina suçu sayılmaz ve fail (sanık) fiilin haramlığına

²⁰⁰ Muhammed b. Muhammed Ebû Hâmid el-Gazzâlî et-Tûsî, *el-Vasît fi'l-Mezheb*, Thk. Ahmed Mahmûd İbrâhîm - Muhammed Muhammed Tâmir, 7 Cilt. (Kâhire: Dâru's-Selâm, 1997), 6: 443-444; Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'i*, 1: 212; Behnesî, *Nazariyyât fi'l-Fikhi'l-Cinâiyi'l-İslâmî*, 109; Sâbık, *Fikhu's-Sunne*, 2: 361.

²⁰¹ Gazzâlî, *el-Vasît fi'l-Mezheb*, 4: 444; Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'i*, 1: 212; Behnesî, *Nazariyyât fi'l-Fikhi'l-Cinâiyi'l-İslâmî*, 110; Sâbık, *Fikhu's-Sunne*, 2: 361.

²⁰² Nikâh-ı Mut'a: Mut'a, istimta', temettu' gibi bir tabir ile geçici bir müddet için yapılan nikâh. Caferilere göre, belli bir süre için ve belli bir mehir karşılığında yapılan bir nikâh türüdür. Nikâh belirlenen sürenin sona ermesiyle kendiliğinden sona erer. Kadının iddet beklemesi gerekli değildir. Sadece istibra ile yetinir. Buda ay halinden kesilmişse hiç yoktur, hayız göremeye devam ediyorsa iki hayız miktarıdır. Süre içerisinde eşi ölmüşse bekleme süresi dört ay on gündür. Kadın ayrıca mehir, nafaka alamaz, vâris olamaz, normal iddet beklemez, şart koşulmadıkça neseb sabit olmaz, musâhere haramlığı ise sabit olur. Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 456.

kanaat getirmiş olsa bile, mevcut fikir ayrılığından dolayı, hadd cezasının düşürülmesine yetecek bir şüphe bulunmaktadır. Çünkü fiilin mübahlık ve haramlığında, İslâm hukukçuları ihtilaf içerisinde olduklarından, öz itibarıyla bu inanç, fiilin esasına etkili değildir.²⁰³

2.7.2.4. Fiilde Şüphe.

Bu kısımda yer alan şüphe çeşidini Hanefî hukukçuları kabul etmekte ve bu kısımda yer alan örnek ve hükümler onlara göre değerlendirilmektedir. Bu şüphe kısmına “benzeme şüphesi”, “kuşkulanma” ya da “kuşku şüphesi” de denilmektedir.²⁰⁴ Bu şekilde olan bir şüphe, fiili karıştıran hakkında bir şüphedir. Fiili karıştırmayan hususunda ise şüphe olarak sayılmamıştır. Böyle bir şüphenin cevazlığı yahut yasaklığı konusunda kuşku uyandıran herhangi bir şey hakkında sabit olmuştur. Başka bir ifadeyle, işlemiş olduğu fiilin helallığını gösteren naklî (sem‘î) bir delil bulunmamakla birlikte, fiili işleyen failin, hakkında delil olmayan bir hususu delil zannedip ve sonuçta yasak bir fiili işlemedir. Üç defa veya bir mal karşılığında ya da bir bâin talakla boşadığı hanımı ile iddeti içerisinde helal olduğu zannıyla cinsel ilişkiye giren kocanın durumu bu şüphe için somut bir örnek teşkil etmektedir. Sanık hakkında bulunan bu zann, hadd cezasının uygulanmasına yönelik engel teşkil etmektedir.²⁰⁵

Fiilde şüphenin olabilmesi için temel ilke ortada yasaklayıcı, haram kılıcı bir delilin bulunmaması ve suçlunun da işlemiş olduğu fiilin helallığı inancına sahip olması yönündedir.²⁰⁶

Şüphe çeşitleri sonuç olarak Ebû Hanîfe’ye göre üç kısma ayrılmaktadır, bunlar: 1. Fiille ilgili şüphe, 2. Konuyla ilgili şüphe, 3. Akitte şüphe. Şafî mezhebine göre ise, konuyla ilgili şüphe, Cihette şüphe ve failde şüphe olmak üzere üç kısımda şekillenmektedir.

2.7.3. Hadd Cezalarının Şüpheler Sebebiyle Düşürülmesinin Sonucu.

Şüpheler sebebiyle hadd cezalarının infazının uygulanmaması, cezaların giderilmesi kuralına binaen farklı birçok sonuçları bulunmaktadır. Bazen kuralın uygulanması, hadd cezasının düşürülüp kendisine isnad edilen ve töhmet altında kalan sanığın beraatına, bazen de hadd cezasının infaz edilmesi yerine ta‘zîr cezasına çaptırılmasına sebep olmaktadır. Böyle durumlarda ceza muhakemesinde sanığın durumu, şüphe prensibi göz önünde bulundurularak hâkimlerin ve yargı makamını temsil edenlerin yetkisine bırakılmaktadır.

²⁰³ Gazzâlî, *el-Vasît fi'l-Mezheb*, 4: 444; Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 1: 213; Behnesî, *Nazariyyât fi'l-Fıkhî'l-Cinâiyyi'l-İslâmî*, 110; Sâbık, *Fıkhü's-Sunne*, 2: 361.

²⁰⁴ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 7: 5355; Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 1, s. 213; Behnesî, *Nazariyyât fi'l-Fıkhî'l-Cinâiyyi'l-İslâmî*, 110.

²⁰⁵ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 7: 5356; Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 1: 213; Behnesî, *Nazariyyât fi'l-Fıkhî'l-Cinâiyyi'l-İslâmî*, 110; Sâbık, *Fıkhü's-Sunne*, 2: 362.

²⁰⁶ Sâbık, *Fıkhü's-Sunne*, 2: 362; Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 1: 213.

2.7.4. Şüpheli Bağlamında Sanığın Beraat Ettiği Durumlar.

Sanık üç durumda kendisine yöneltilen suçlamalardan beraat eder:

1. Suçun temel unsurlarından birinde şüpheli mevcut ise; örneğin eşi olmayan bir bayanla gerdeğe giren bir adamın, o bayanla, eşi olduğu kanaati ve inancıyla cinsel ilişkide bulunursa bu durumda adamın, bu olayda fiili kasden işlemediğinden ve zina suçuna da kastı olmadığından zina suçundan dolayı adama ne hadd ne de ta'zîr cezası infazı uygulanmaz ve bu sanığın beraatına karar verilir. İslâm ceza muhakemesi hukukunda önemli bir yargısal hüküm olarak *suç işleme kastı* zina suçunun temel unsurlarındandır. Aynı şekilde başkasının malı olduğuna inanarak bir kimse kendine ait olan bir malı gizlice alsa, bu kişi yaptığı hırsızlıktan dolayı kendisine hadd veya ta'zîr cezası uygulanmaz. Çünkü bir suçun hırsızlık suçu sayılabilmesinin unsurlarından biri, malın başkasına ait olmasıdır.²⁰⁷

2. Sanığa nisbet edilen fiile, yasaklayıcı olan ilâhî nassın hükmünün infazı edilmesinde, şüphelinin bulunması gerekmektedir. Örnek olarak şahitlerin (tanıkların) bulunmadığı bir nikâh akdiyle veya velisiz ya da mut'a nikâhıyla evlenen bir şahıs zâni olması hasebiyle hakkında hadd ve ta'zîr cezası uygulanmaz. Çünkü İslâm hukukçuları, bu türden olan nikâhlarda fikir ayrılığına düşmüşlerdir. Kimileri böyle olan nikâhların mubah olduğunu, kimileri ise haram olduğu görüşünü savunmuşlardır. İslâm bilginlerinin arasındaki bu görüş ayrılığının manası, bahsi geçen bu fiillere zina hükmünün infazı hususundaki şüphedir ve buna binaen kendisine isnad edilen suçtan sanığın beraat etmesi gerektiği yönünde gelişmesidir.²⁰⁸

3. Suçun sübutunda şüphelinin olması zorunludur. Mesela iki kişi, bir kimsenin içki içtiğine önce tanıklık eder daha sonra da bu tanıklıklarından vazgeçerlerse, içki içildiğine dair başka bir delil de mevcut değilse, şahitlerin tanıklıklarından vazgeçmelerindeki doğruluk şüphesinden dolayı hadd cezası iptal edilir ve bu durumda sanık, itham altında kaldığı suçtan beraat ettirilerek serbest bırakılır.²⁰⁹

Sistematik olarak açıklanan bu üç durum haricinde herhangi bir sebepten dolayı, kuralın uygulanması neticesinde hadd cezasının düşmesi söz konusu olabiliyorsa, bu durum toplumun menfaati açısından ve aynı zamanda düşürülen hadd cezasının yerine ta'zîr cezasının tatbik edilebileceği neticesini de doğurmaktadır. Şüphelinin kaynağı ne olursa olsun bu anlamda önemli değildir. Örneğin, babanın, evladının malını çalması durumunda ona hadd

²⁰⁷ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 1: 214-215; Behnesî, *Mevkîfu's-Şerî'a min Nazariyyeti'd-Difâ'i'l-İctimâ'iyye*, 132.

²⁰⁸ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 1: 215.

²⁰⁹ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 1: 215.

cezası infazı gerekmez. Çünkü Resûlullah (as), “Sen ve malın, babanıdır.”²¹⁰ buyurmuştur. Ancak babaya böyle bir olayda ta‘zîr cezası verilir. Çünkü hadd cezasının düşmesi, hükmî şüpheden dolayı karara bağlanmıştır. Her kim, hanımı ile hanımının İslâm’ın yasakladığı şekilde arkasından temasta bulunursa mahaldeki şüpheden dolayı bu kişiden hadd cezası düşer, ancak hakkında ta‘zîr cezası verilir. Ebû Hanîfe’ye göre, dinen ve hukuken evlenmesi haram olan akrabalarından bir kadınla evlenen veya zina yapmak için bir kadını para karşılığında kiralayan adamdan aralarındaki akid şüphesinden dolayı hadd cezası düşer, ancak aynı kişi hakkında ta‘zîr cezası hükmüne varılır. Yine bu bağlamda Ebû Hanîfe’ye göre, cami veya bir mescidin kapısını söküp çalan kişide, malın sahipsizliği şüphesi gerekçesiyle hadd cezası uygulanmaz, ceza kendisinden düşer ancak o kişi hakkında da ta‘zîr cezası verilir. Hadd cezasını gerektirici bir suç işlediğini itiraf eden kişi hakkında, ikrarından başka bir delil bulunmadığında ikrar kendisi için bağlayıcı olduğundan dolayı kendisine hadd cezası infaz edilir. Şayet bu ikrarından vazgeçerse, kişinin bu ikrarından vazgeçmesi, onun hakkında hadd cezası infazını düşürecek müessir bir şüphedir. Ancak hadd cezası yerine hakkında ta‘zîr cezası kararı verilir.²¹¹

İslâm ceza muhakemesi hukukunda, ikrarda bulunan kişinin ikrarından vazgeçmesiyle, tanıkların tanıklıklarından vazgeçmesi arasında fark bulunmaktadır. Sanık itirafından, ikrarından rücu ederse ta‘zîrle cezaya çaptırılır. Ancak tanıklar tanıklıklarından vazgeçerse sanık beraat eder. Bu farkın altında yatan temel ilke şudur, insan normal şartlarda işlemediği bir suçla kendisini itham etmez. Ancak yalan olarak başkası tarafından işlemediği bir suçla itham altında kalması kolay bir durumdur. Şunu da belirtmekte fayda var, ikrarın zorlama (ikrâh) yoluyla veya tehdit etmekle yapılması durumunda buradaki ikrar bağlayıcı değildir, hükümsüzdür. İbn Ömer derki: “Aç bırakılan, korkutulan ya da bağlanan insan, kendisine hâkim değildir.”²¹² Çünkü doğruluk tarafının tercih edilmesinden dolayı ikrar bir delil olmaktadır. Tehdit veya zorlama/ikrâh altında itirafta bulunan kişinin ikrarında yalancı olduğu açıkça ortadadır. Hiçbir baskı altında olmaksızın kendi isteğiyle yaptığı ikrardan vazgeçmesindeki şüpheden ötürü, sanık hakkında hadd cezası düşürülür. Ancak ikrar, mukirrin (ikrarda bulunan şahıs) kendisinde doğruluk ciheti tercih edilir vaziyette kalır. Bu tür ikrar, hadd cezasının infaz edilmesinde geçerli bir kanıt değilse de bu kişi hakkında ta‘zîr cezası verilebileceğine dair önemli bir delil olabilir. Hangi durum olursa olsun bu mesele de, hâkimin (kâdî) takdir ve inisiyatifine bırakılmıştır. Hâkim, bu olayda ikrarın doğruluğuna kanaat getirirse sanık hakkında ta‘zîr cezası hükmüne varabilir ya da böyle bir kaniya varmaz

²¹⁰ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, “Ticârât”, 64; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef fi'l-Ehâdîsi ve'l-Âsâr*, 4: 516.

²¹¹ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 1: 215-216.

²¹² San'ânî, *el-Musannef*, 6: 411-10: 193; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef fi'l-Ehâdîsi ve'l-Âsâr*, 5: 493.

ise sanık hakkında beraat kararı da verebilir. Çünkü bu ve benzeri olaylarda İslâm ceza muhakemesinde yetki ve takdir hâkime bırakılmıştır.²¹³

2.7.5. Şüpheler Gerekçesiyle Ta'zîr Cezalarının Düşürülmesi Durumu.

Şüpheler gerekçesiyle hadd cezalarının düşürülmesi kuralında asıl olan ilke, sadece haddi gerektirici suçlar için çıkarılmış ve bu minvalde konulmuştur. Ancak bunun ta'zîr suçları için de uygulanabilmesinde ve bu kapsamda tatbik edilmesinin önünde hiçbir neden bulunmamaktadır. Çünkü bu kural, adaletin gerçekleştirilmesi ve sanıkların, hukuken yargı sürecinde yarar ve maslahatını garanti altına almak için konulmuştur. Hadd ya da ta'zîr suçlarından biriyle itham altında bırakılan sanık, adaletin tecelli etmesi ve kendi yarar ve çıkarlarının güvence altına alınmasına ihtiyaç duymaktadır. Bu kural hadd suçlarında sanığın beraatına yol açan üç durumda uygulandığı gibi, ta'zîr suçlarında da uygulanır; ancak hadd cezası uygulamak yerine ta'zîr cezalarının verileceği durumlarda bu kural yerine getirilemez. Çünkü ta'zîr suçlarına verilen cezaların miktarı belli değildir, bu tamamen hâkimin takdir ve inisiyatifine bırakılmıştır. Tam aksine hadd cezalarının miktarları İslâm dininde nasslar tarafından belirlenmiştir; şiddet ve caydırıcılığı da fazladır. Hâkimin, hadd cezalarının şüphe sebebiyle düşmesinin dışında bu cezaları bırakıp onun yerine başka cezaları verme yetkisi bulunmamaktadır.²¹⁴

2.7.6. Aftaki Hatanın Tercih Edilmesi Meselesi.

Afta hata yapmanın cezada hata yapmaktan daha iyi olduğu düşüncesi İslâm hukukunda kararlaştırılmış ve kabul görmüş genel ilkelerden birisidir. Bu ilkenin dayandığı temel prensip Hz. Peygamber'in (s.a.v) "Devlet başkanının, imâmın, affetmekte hataya düşmesi ceza vermekte hataya düşmesinden daha hayırlıdır."²¹⁵ hadisidir. Bu temel ilkenin anlamı şöylele ifade edilebilir: Uygulanacak cezanın ancak, suçlunun suçu işlediğinin ispat edilmesinden ve haram kılan nassın suça tatbik edilmesinden sonra verilebileceğidir. Suçlu kişinin suçu işlediği zaman veya başka haram kılıcı nassın suçluya isnat edilen fiile tatbik edilmesinde herhangi bir şüphe bulunursa, suçlunun affedilmesi yani beraat etmesi gerekmektedir. Çünkü şüphe durumunda sanığın veya suçlunun beraat etmesi, toplum adına ve toplumun maslahatına daha hayırlı bir durumdur. Bu durum, kişinin şüphe gerekçesiyle hakkında ceza infaz edilmemesinden çok, adaletin tecelli etmesine daha yakındır. Aftaki hata ilkesinin ön plana çıkarılması, tüm suçlarda da bu ilkenin uygulanabilirliğini göstermektedir.

²¹³ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 1: 216.

²¹⁴ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, 1: 216-217.

²¹⁵ Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, "Hudûd", 2; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef fi'l-Ehâdîsi ve'l-Âsâr*, 5: 512; Dârakutnî, *Sunenu'd-Dârakutnî*, 4: 62; Hâkim, *el-Mustedrek 'ale's-Sahîhayn*, 4: 426; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, 8: 413.

Yine bu temel ilke hadd, kısâs, diyet ve ta'zîr cezalarının infazını gerektiren bütün suçlarda uygulanabilir ve bu hususta bunun karşısında herhangi bir hukukî engel de bulunmamaktadır.²¹⁶

2.7.7. Şüpheli Bağlamında Sanığın İkrarından Dönmesi.

Bir kimse zorlama/ikrâh veya baskı altında olmaksızın, kendi suçunu itiraf ederek bir ikrarda bulunursa ve daha sonra da aynı kişi yaptığı bu ikrarından dönerse, böyle bir olayda şüpheli olduğundan ve şüpheli gerekçesi ile Allâh (kamu) hakkının söz konusu olduğu yerlerde hadd cezaları infazı düşürüldüğünden dolayı, bu ikrardan dönmesi kabul edilir. Çünkü suçun teşekkülünde bir şüphelinin bulunması, suçun da eksik işlendiğini gösterir. Suçun eksik işlenmesi, zorunlu olarak cezanın da eksik infaz edilmesini doğurur. İşte bu gerekçeyle sanık ikrarından dönerse bu dönmede de şüpheli bulunduğu bu sonucu meydana getirmektedir. Ancak sadece kul hakkının söz konusu olduğu yerlerde ya da şüphelinin Allâh hakkını düşürmede etkili olmadığı zekât veya keffâret gibi yerlerde bir kimsenin yaptığı ikrarından dönmesi kabul edilmez.²¹⁷

İslâm hukukçuları bu ilke üzerinde görüş birliği içerisindeyler. Örneğin, bir şahıs önce zina suçu işlediğini itiraf edip ikrarda bulursa daha sonra da bu ikrarından vazgeçerse bu durumda ilk yaptığı ikrarıyla sorumlu tutulmaz. Çünkü zina suçu, Allâh hakları kapsamında yer almakta ve bunun cezası ise şüpheli bulunduğu o ceza da düşmüş olmaktadır. Ancak bir kimse birini öldürmek, yaralamak, kesmek veya bir cenini düşürmek gibi kul hakları kapsamında yer alan suçlardan herhangi birisini yaptığı ile ilgili ikrarda bulunursa ve daha sonrada bu ikrarından dönerse, yine de ilk ikrarı ile sorumlu tutulur. Sorumluluğuna, kişinin yaptığı ikrarından vazgeçmesinin bir etkisi yoktur. Ancak bir şahsın yaptığı ikrarının daha sonradan yalan olduğu ortaya çıkarsa bu durumda ikrarda bulunan kişi ister ikrarından dönsün isterse dönmeyin; ilk ikrarından dolayı sorumlu tutulmaz ve yaptığı bu ikrar, ister Allâh hakkı ister kul hakkı kapsamında yapılmış olsun fark etmez.²¹⁸

2.8. Sanık Hakkında Yapılan İşlemler.

Bu başlıkta, hakkında ceza davası açılan sanığın kovuşturma ve muhakeme sürecine dâhil olduktan sonraki pozisyonu, nasıl yargılanacağı, kendisiyle ilgili ne gibi önlemler alınacağı, nasıl bir uygulamaya tabi tutulacağı, mahkeme ya da yargı makamlarınca hakkında alınacak ihtiyati tedbir amaçlı verilecek; tutuklama, gözaltına alınması, sorgulanması ve

²¹⁶ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'i*, 1: 217.

²¹⁷ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'i*, 2: 313.

²¹⁸ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'i*, 2: 313.

gerekli görüldüğü takdirde bir müddet hapis cezası verilmesi gibi sanık hakkında alınması gereken işlemler açıklanacaktır.

2.8.1. Sanığın Tutuklanması (Hapsi veya Gözaltında Tutulması).

Bir davada hasım olan taraflardan davacı olan taraf, elinde deliller ve kanıtlarla beraber davalı (sanık) durumda olan tarafı mahkemeye verir ve bu davayı yargıya sevk ederse bu durumda sanık sıfatında olacak davalı tarafın, mahkeme tarafından davanın sağlıklı bir şekilde yürütülüp karara bağlanması için çağrıldığı vakit bu çağrıya uymak zorunluluğu vardır. Şayet sanık, mahkemenin veya hâkimin bu çağrısına uymazsa, İslâm ceza muhakemesi hukukuna göre sorumluluk altına girer, din açısından da günahkâr olur. Aynı şekilde sanık hâkime ve onun davetine uymadığı için de İslâm dininin bir emrini çiğnediğinden dolayı en kötü şekilde yerilmeyi hak eder ve bununla da kınanır.

İslâm ceza muhakemesinde yargılamanın yapılabilmesi veya ileride verilecek hükmün yerine getirilmesi amacıyla bazı önlemlere başvurulması gerekli olarak görülmüştür. Bu amaçlar arasında, şüpheli kişinin veya sanığın hazır bulunmasını ya da delillerin karartılmamasını güvence altına almak en başta gelmektedir. Bu amaçları gerçekleştirmek ise ceza muhakemesi sūjelerine, özellikle bir suç işlemiş olmakla suçlanan kişiye karşı bu tedbirlerin alınması hukuken kararlaştırılmıştır.

Bu hususta Allah (c.c), bir davanın hükme bağlanması hususunda mahkemeye çağrılan şüpheli veya sanık sıfatında muhakeme edilmesi gereken kişilerin mahkemenin çağrısına icabet etmemesi durumunda bir vacibi terk ettiğinden dolayı Kur'ân ayetinde de yer aldığı üzere bu gibi sorumluluk bilincinde olmayan şahısları, zemmetmiş ve kınamıştır.²¹⁹ Bunun delili ise “Aralarında hükmetmesi için Allah'a ve Resûlüne dâvet olundukları vakit de onlardan bir fırka kaçırırlar. Ve eğer hak kendilerinin lehine ise ona inkiyâd ederek geliverirler. Onların kalplerinde bir hastalık var mıdır? Yoksa şüphe mi ediyorlar? Yoksa onlar, Allah'ın ve Peygamberinin haksızlık edeceklerinden mi korkuyorlar? Hayır. Onlar zalim kimselerdir. Aralarında hükmetmek için Allah'a ve Peygamberine dâvet olundukları zaman Müminlerin sözü ancak, “İşittik ve itaat ettik” demeleridir ve işte felâha ermiş olanlar da onlardan ibarettir.” (en-Nûr, 24/48-51) ayetidir.

İbn Ferhûn (ö.799/1397), İslâm ceza muhakemesinde spesifik olarak bu konuyla ilgili şu ifadeleri aktarmaktadır: “Hakkında ciddi manada suçlama bulunan ve yargı makamlarınca ellerinde bu suçlamaları destekleyen güçlü karineler, bulgular ve kanıtlar bulunan şahıslar için

²¹⁹ Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 12: 293; Esîruddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî Ebû Hayyân el-Endulusî, *el-Behru'l-Muhît fi't-Tefsîr*, Thk. Sıdkî Muhammed Cemîl, 10 Cilt. (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2000), 3: 82.

soruşturma evresi başlatılarak şüpheli sıfatında ya da bu süreç ceza davası açmaya yeterli delillerin bulunmasıyla kovuşturma evresi başlatılarak sanık sıfatında mahkeme tarafından muhakemeye şüpheli veya sanık sıfatıyla çağrıldığı zaman bu çağrıya/davete uymaz ve mahkemeye haklı bir gerekçe, mazeret sunmaz ise, böyle bir durumda mahkeme, bu şüpheli veya sanık hakkında zorla getirilmesine karar verebilir ya da hakkında yakalama veya tutuklama kararı çıkartabilir. Bununla beraber sanık, mahkemede hâkim karşısında davacının iddialarını veya hâkimin bu iddialar karşısında ki sorularını ikrar veya inkâr etmezse ve bunları söylemeye ehil bir kişi ise, davaya bakan hâkim, sanık hakkında cevap verene kadar hapis cezasına veya göz hapsinde bir mekânda/ nezarethanede tutulmasına hükmedebilir”.²²⁰

2.8.2. Sanıklar Hakkında Verilen Hapis Cezası.

Bu konuya başlamadan önce konu başlığında yer alan *hapis cezası* hakkında önemli bir hatırlatmada bulunmakta fayda var. Günümüz hukuk sistemlerinde uygulanan hapis cezası, mahkûmlar, suçlular ve mübbet hüküm giymiş insanlar hakkında mahkeme tarafından haklarında hüküm verilerek aylarca, yıllarca veya müebbet olarak ömür boyu verilen hapis cezası türünden olarak varlığını sürdürmekte olan ve sistemler açısından bu şekilde yer alan hapis türlerinden olarak anlaşılmalıdır. Zira bu türden verilen hapis cezaları sanıklar için değil, hüküm giyen mahkûm ve suçlular ile ilgilidir.

Aksine burada kastedilen hapis cezası, bir suç sebebiyle yürütülen soruşturma evresinde, o suçun aydınlatılması için şüphelinin veya kovuşturma evresinde ceza davasına dâhil olan sanığın işlemiş olacağı ihtimaline binaen suçun veya suç şüphesinin araştırılması ve bu suçlamaları destekleyen güçlü kanıt ve bulgular neticesinde, toplumun yarar ve faydası gözetilerek bu ve buna benzer durumlarda davadan veya ülkeden kaçmalarını engellemek için, haklarındaki nihaî karar verilinceye dek, ihtiyatî tedbir amaçlı olarak bir müddet tutuklu olarak yargılanmak suretiyle hapiste veya nezarethanede kalmaları veya alıkoyulmaları anlamına gelmektedir.

“Burada ön plana çıkan ihtiyatla kastedilen temel ilke, hakkında ciddi ithamlar bulunan sanığın suçlu olup olmadığı sabit oluncaya kadar ve eğer suç sabit olmuş ise cezası infaz edilinceye kadar dışarıdan gelecek tehlikelere karşı korunması amacıyla bir süre için tutuklanması veya alıkonulmasıdır. Bu ise İslâm ceza muhakemesi hukukunun, hapis cezasına veya nezarethanede tutuklu olarak yargılanma süreci boyunca bir mekânda tutulması ilkesine

²²⁰ İbn Ferhûn, *Tebsıratu'l-Hukkâm*, 1: 372 - 2: 305.

ana bakışının, cezalandırmadan çok koruma tedbiri ve tâli bir müeyyide gözüyle baktığını göstermektedir”.²²¹

Hiç şüphe yok ki, İslâm ceza muhakemesi hukukunun temel kaynağı Kur’ân ve Sünnettir. Bununla birlikte bu iki temel kaynak, İslâm ceza muhakemesi hukuku alanındaki temel kural ve ilkeleri ortaya koyan unsurlardır. Bu iki kaynaktan beslenen İslâm hukukçuları, ceza muhakemesi hukuku sahasında toplumsal bazda ortaya çıkan sorunlara kendi dönemlerine uygun yeni çözümler ve bir kısım hukukî yorumlar geliştirmişlerdir.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde ortaya konan hapis cezası, İslâm ceza muhakemesi hukuku literatüründe bu çözümler içerisinde yer alan sanık ve suçlunun hürriyetini kısıtlamak ve bir kısım medeni haklarını kullanma ehliyetini elinden almak için asli bir ceza olarak öngörülmeyp bir tedbir ve yargılamanın sonuçlanmasına kadar sanıkların cebren alıkonularak tutuldukları belli bir mekân olarak şer’î bir uygulamadır.”²²²

“İslâm ceza hukuku veya İslâm ceza muhakemesi hukukunda yol kesme (hırabe) suçunu işleyenlere verilecek dört cezadan birinin sürgün edilmek olduğuna dikkat çeken bir kısım İslâm hukukçusu, verilen ceza neticesinde bu sürgünün suçluyu toplumdan uzaklaştırmak ve böylece tecrit etmek olduğu perspektifinden hareketle hapis cezasının da bu manada tecrit şartını sağladığı ve hapis cezasına sürgün ile bir işaret olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu düşüncelerini delillendirmek ve desteklemek sadedinde “fuhuş yapan kadınların ölünceye kadar evde tutulmasını (imsak) emreden” (en-Nisâ, 4/15) ayetini de bu bağlamda değerlendirmişlerdir”.²²³

İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre hapis cezası, toplumun yararına uygun olarak tedbir amaçlı uygulanmak için İslâm’ın ilk dönemlerinden günümüze kadar var olmuştur. Bununla ilgili söylenmesi gereken en önemli husus Hz. Peygamber döneminde sürgün cezasından ayrı olarak çok azda da olsa gücü yettiği halde borcunu ödemeyen borçlu, esir ve töhmet altında bırakılan sanıkların kısa süreler için olsa da mescitte bir ağaca bağlandıkları ve durumları araştırılıp haklarında hüküm verilinceye kadar bekletildikleri kaynaklarda yer almaktadır.²²⁴ Bununla ilgili delil ise Hz. Peygamberden rivayet edilen: “Resûlullâh (s.a.v), bir adamı veya bazı insanları haklarında yöneltilen suçlamalardan dolayı bir müddet gözetim

²²¹ Uluslararası Hukukçular Birliği, *İslâm Ceza Hukuku*, “İslâm Ceza Felsefesi Açısından Hapis Cezası Üzerine Düşünceler”, 1: 587.

²²² İbn Ferhûn, *Tebsıratu'l-Hukkâm*, 2: 309

²²³ Uluslararası Hukukçular Birliği, *İslâm Ceza Hukuku*, “İslâm Ceza Felsefesi Açısından Hapis Cezası Üzerine Düşünceler”, 1: 587.

²²⁴ İbn Ferhûn, *Tebsıratu'l-Hukkâm*, 2: 310.

altında tutup (gözaltına almak) hapsedmiştir ve daha sonra durumlarını inceledikten bu kişileri (sanıkları)serbest bırakmıştır.”²²⁵ hadistir.

Bu hadisten İslâm ceza muhakemesi hukukunda sanıkların gözaltına alınabileceği ile ilgili olarak bir hukuk ilkesi de yer almaktadır. Şayet davacı, davalı (sanık) hakkında mahkemede ceza davası açarsa ve açtığı davada da mahkemeden sanığın bizzat mahkeme salonunda, duruşmada hazır bulundurulmasını istediğine dair bir beyanda bulunursa, bu durumda hâkim sanığa, mahkemeye gelip duruşmaya katılması için davette bulunur. Sanık bu çağrıya uymak zorundadır. Aksine mahkemenin çağrısına uymaz duruşmaya gelmez ise bu durumda hâkimin, evrensel insanî değerler göz önünde bulundurularak; sanık hakkında zorla alıkonulması, gözaltına alınıp mahkemeye cebren getirilmesi ile ilgili yakalama kararı çıkartması, İslâm ceza muhakemesi hukuku terminolojisinde bir zorunluluk olarak kabul edilmektedir. Hâkim ise, bu kararı uygulamakla mükelleftir. Bu hususta yani sanığın böyle bir durumda mahkemeye zorla alıkonularak getirilmesi ile ilgili İslâm hukukçuları görüş birliği içerisindeyler.²²⁶

İslâm’ın ilk dönemlerinde uygulanan sürgün cezasına bakıldığında öyle anlaşılıyor ki bu, zamanla Hz. Ömer’den itibaren yerini giderek hapis cezasına bırakmıştır. Hz. Ömer’in Mekke’de bir evi satın aldığı ve orayı hapis haneye dönüştürdüğüne dair bilgiler hapis hane uygulamasının Hz. Ömer’le başladığına ve bu uygulamanın Hz. Ali’nin Kûfe’de insanları hapis cezası ile cezalandırdığı aynı şekilde Abdullah b. Zübeyr’in Mekke’de hapis cezası uygulaması ile kendi dönemlerinde devam edip devletin tatbik ettiği bir sistem halini aldığına işaret etmektedir.²²⁷ Bu bilgiyi de bu minvalde aktarmak izah edici bir durum almaktadır.

Zâhirî mezhebi hukukçuları, sanıklar hakkında cumhurun cevaz verdikleri hapis cezası ve gözaltına alma ile ilgili hususta hapis (nezarethane) cezasını uygun görmeyip cevaz vermemişlerdir. Onlara göre cumhurun konu hakkında delil olarak getirdikleri hadislerin tümü ya zayıf ya da mursel hadis türlerinden oldukları ve bu türden hadislerle, usûlen ve hukuken amel etmenin mümkün olmayışından, ilgili konu hakkında cevaz vermemişlerdir.²²⁸

İbn Kayyim el-Cevziyye’ye göre, sanık hakkında tutuklama kararı ve hapis kararı vermek, hadd cezalarına benzer ağır bir durum olduğundan kişiler hakkında bir cezadır. Hadd cezaları ise sırf bir şüphe olduğundan dolayı sanıklar hakkında ceza infazı verilemez. Ancak böyle bir durumda sanık hakkında ortaya atılan bir töhmet veya suçlama varsa mahkeme

²²⁵ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, “Akdiye”, 29; Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, “Diyât”, 21; Nesâî, *el-Muctebâ mine’s-Sunen (es-Suğrâ)*, “Kat’u’s-Sârik”, 2; San’ânî, *el-Musannef*, 8: 306; Bezzâr, *el-Musned*, 14: 398.

²²⁶ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, 35: 397-398; İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku’l-Hukmiyye*, 89.

²²⁷ İbn Ferhûn, *Tebziratu’l-Hukkâm*, 2: 310; Uluslararası Hukukçular Birliği, *İslâm Ceza Hukuku*, “İslâm Ceza Felsefesi Açısından Hapis Cezası Üzerine Düşünceler”, 1: 587.

²²⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 6: 476-477.

tarafından hakkında inceleme başlatılır. Bu incelemeyi/kovuşturmayı hâkim veya görevlendirdiği kişi bizzat üstlenir. Hâkim veya görevlendirdiği kişi, sanık hakkında derin bir inceleme ve araştırma yaptıktan sonra elde edilen kanıt ve deliller doğrultusunda sanık hakkında nihâî karar verilmiş olur.²²⁹

Tutuklama ve hapis cezası ya da gözaltı süresinin müddeti hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bu hususta İbn Kayyim el-Cevziyye der ki: “Hapis, bir ceza türünden olduğu için ve insanlara karşı bir eziyet, zahmet ve işkence türünden görüldüğü için bu konu hakkında İslâm hukukçuları farklı zaman süreleri tayin etmişlerdir. Kimileri bu hususta hapiste kalma süresinin bir ay olduğunu, kimileri iki gün, kimilerine göre üç gün, bazılarına göre dört gün ve kimilerine göre de bu süre altı gün ile sınırlandırılmıştır. Ancak sanığın hapiste kalma süresi ile ilgili bu husus hakkında ön plana çıkan en doğru görüş, zaman açısından herhangi bir sınırlandırılmanın yapılmamasıdır. İslâm ceza muhakemesi hukukunda bu sürenin ne kadar olacağı hususu ile ilgili olan en uygun görüş, sanığa verilecek olan hapis süresinin tümüyle hâkimin yetki ve takdirine bırakılmasıdır. Bu konu ile ilgili delil ise Kitap, Sünnet ve dinin temel kural ve ilkeleridir. Çünkü bir kimse hakkında ortaya atılan suçlamaların açık ve net olarak güçlü kanıt ve deliller bulunmadan, suçun ispatı yapılmadan ve bu gibi karineler ve sağlam deliller olmadan sanık hakkında sırf ithamdan dolayı hapis cezası kararı vermek, İslâm’ın temel ilke ve kuralları ile bağdaşmamaktadır”.²³⁰

Klasik dönem fıkıh kaynaklarının İslâm ceza hukuku alanı ile ilgili ya da İslâm ceza muhakemesi hukuku terminolojisinde sanığın hapiste kalma süresi hakkında yapılan araştırma ve inceleme sonucunda, genel olarak bir değerlendirme yapıldığında bu husus ile ilgili sistematik anlamda üçlü bir tasnif şeklinde yer aldığı görülmektedir. Bunlar:

1. Süresi Belli Olmayan Hapis:

“Bu hapis türü, genellikle bir hakkı ya da borcu ödemekten kaçınan bununla birlikte ödeme imkânı bulunan sanık sıfatında muhakeme olan kişilere yönelik tehdit ve baskı aracı olarak kullanılan hapistir. Kuşkusuz burada hapis cezasının süresi kişinin sorumluluğunu yerine getirmesiyle sınırlıdır. İmtina ettiği mükellefiyetini eda etmesi, serbest kalması için kâfidir”.²³¹

²²⁹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hukmiyye*, 57.

²³⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hukmiyye*, 57.

²³¹ Uluslararası Hukukçular Birliği, *İslâm Ceza Hukuku*, “İslâm Ceza Felsefesi Açısından Hapis Cezası Üzerine Düşünceler”, 1: 589.

2. Süresi Belli Olan Hapis:

“Bu hapis türü, genelde ihtiyati hapis cezası türünden olup geçerli olan bir durumdur. Kişilerin sosyal durumu, toplum nazarındaki konumları, bakmakla mükellef oldukları eş, çocuk ve yakınlarının durumu bu hapis süresini belirlemede etkili olmaktadır. Şâfi mezhebi hukukçularına göre, ihtiyate binâen verilen hapis bir yıldan fazla olamaz”.²³²

3. Süresi Ölümle Sınırlı Olan/Müebbet Hapis:

“İslâm ceza muhakemesi hukuku, bir ilke ve kural olarak müebbet verilen hapis cezasını benimsemez. Bu durumda mahkûmun psikolojisinin bozulması, ıslah hedefini gerçekleştirememesi ve mahkûmun bakımına ve korumasına muhtaç olanların mağdur durumda olacakları ile ilgili gerekçeler ileri sürülmektedir”.²³³

2.8.3. Sanığın Sorgu Esnasında Suçu İşlediğine Dair İtirafa Zorlanması.

Bu konu, klasik ve çağdaş dönem fıkıh/İslâm hukuku kaynaklarından titizlikle araştırılarak İslâm hukukçularının görüşleri tespit edilmeye ve bu şekilde objektif olarak yargısal hüküm bağlamında aktarılmaya çalışılmıştır.

İslâm ceza muhakemesi hukukunun sanık haklarını, evrensel manada ve insanî muamelelerde bulunulması yönünde güvence altına aldığı hiç kuşkusuz bilinmektedir. Ancak bu konu İslâm hukukçuları arasında fikhî boyutu esas alınarak tartışmalı bir durum halini almıştır. Fakat İslâm hukukçularının büyük çoğunluğuna göre, İslâm dini baskıyı ve baskı altında insanî olmayan muameleleri yasakladığından dolayı, sanığın sorgulama esnasında suçu işlediğini itiraf etmesi için işkenceyi veya herhangi bir cezalandırmayı, insanın onurunu zedeleyici muameleleri asla kabul etmemiş ve bunu da İslâm hukukuna aykırı bir eylem olarak hüküm açısından haram kılmış ve bunu şiddetle yasaklamıştır. Yine bu manada İslâm hukukçularına göre, böyle bir durumda yani baskı altında iken sanığın yaptığı itiraf hukukten bâtil ve geçersiz olarak kabul edilmiştir.²³⁴

Sayıları çok az olan bir kısım İslâm hukukçusuna göre ise, sanığın gerçekten suçu işlediği sorgulama esnasında; cezalandırılmasına ya da buna benzer şiddet olaylarına maruz kalarak baskı altında konuşturularak itirafa zorlanmasına bağlı bir durum ise ya da bu sanık, toplum arasında şer ehlinden olduğu biliniyorsa yahut adlî sicil kaydı bulunan daha önceden de suç işlemeye meyilli sabıkalı bir şahıs ise, böyle bir durumda toplumun maslahatına,

²³² Uluslararası Hukukçular Birliği, *İslâm Ceza Hukuku*, “İslâm Ceza Felsefesi Açısından Hapis Cezası Üzerine Düşünceler”, 1: 589.

²³³ Uluslararası Hukukçular Birliği, *İslâm Ceza Hukuku*, “İslâm Ceza Felsefesi Açısından Hapis Cezası Üzerine Düşünceler”, 1: 589.

²³⁴ Behnesî, *es-Siyâsetu'l-Cinâiyye fi'ş-Şerî'ati'l-İslâmiyye*, (Beyrut: Dâru'ş-Şuruk, 1983), 231.

yararına ve toplumun emniyet ve huzuru kapsamında değerlendirilerek bu prensibe bağlı kalarak sanığın suçunu itiraf etmesi için zorlanması, baskı altında bir takım muamelelere maruz kalması ve bunun da sadece belli ölçülerde yapılması şartıyla caiz olarak görülmüştür.²³⁵

Sanığın itirafa zorlanmasını caiz görmeyen İslâm hukukçularının hukuken esas olarak kabul ettikleri ilke ve sorgulama ile ilgili delilleri şöyledir:

Sorgulama aşamasında olan bir sanık, bu safhada itirafa zorlanamaz. Zorlama neticesinde sanığın yaptığı itirafa binaen ceza verilemez. Aynı şekilde işkence sırasında ya da döverken veya hapis tehdidi ile cezaî müeyyideyi gerektirici hadd veya ta'zîr suçları gibi bir suç itiraf etmesi sonucunda sanığın yaptığı itiraf geçersizdir ve bâtıldır. Örneğin, bir kişi işkence veya dayak ya da hapis tehdidi altında hırsızlık yaptığını itiraf ederse bu itirafı geçersizdir. Çünkü Hz. Ömer (r.a.), “Bir kişi işkence altında, aç bırakılır, korkutulur ya da bağlanırsa kendi canını güvende görmez.” demiştir. Yine bu konu hakkında Şureyh'te “Bağlama zorlamadır (ikrâh), hapis zorlamadır, tehdit ve dövme de zorlamadır.” demiştir.²³⁶

Hâkimin, huzurunda yapılan duruşma esnasında sanığı suçu işlediğine dair itirafa zorlamak için yönlendirmeye çalışmaması hukuk açısından etik bir davranış olarak görülmüştür. Nitekim Resûlullâh'a (as) hırsızlık suçu işlediği zannıyla bir adam getirilmişti. Ona “Çaldın mı? Yok, canım, çalmamıştır.”²³⁷ dedi. Bu davranış gösteriyor ki, hâkimin hadd cezasını düşürmek için başvurduğu bir yol bir metod olup, hâkim böyle davranmaya teşvik edilmiştir.²³⁸

“Sanığın, dava veya muhakeme süreci boyunca yargılama sırasında hayatı dokunulmazdır. Mahkeme tarafından dava sonuçlanmadan ve sanık hakkında hüküm verilmeden, duruşma sırasında sanığı kasden öldüren bir adam, kısâs gereği öldürülür. Hırsızlık suçundan dolayı yargılanan sanığın elini kasten kesenin eli de, kısâsın diğer şartları tam olarak yerinde ise kısâs gereğince kesilir”²³⁹.

Sanığın baskı altında itirafa zorlanmasını belli şartlara bağlı olarak cevaz veren hukukçuların görüşleri, İbn Kayyim el-Cevziyye'nin ceza davalarında sanıklar hakkında yaptığı üçlü sistematik tasnife göre yapılacaktır. Ona göre sanıklar üç grupta değerlendirilirler:

²³⁵ Behnesî, *es-Siyâsetu'l-Cinâiyye fi's-Şerî'ati'l-İslâmiyye*, 231.

²³⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 9: 184-185.

²³⁷ San'ânî, *el-Musannef*, 7: 389; Bezzâr, *el-Musned*, 15: 46; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef fi'l-Ehâdisi ve'l-Âsâr*, 5: 520; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, 8: 471.

²³⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 9: 185.

²³⁹ Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsânî Esasları*, 153.

2.8.3.1. İyi Halli Olan (Ehl-i Salâh) Sanıklar ve Hükümleri.

Hayatı boyunca haklarında daha önceden hiçbir itham bulunmayan, ilk kez bir suçlamayla karşı karşıya kalan, toplum nezdinde iyi halleriyle bilinen, itibarlı kişilikleriyle ön plana çıkan insanların, hapsedilmeleri, dövülmeleri, baskı, şiddet vb. muamelelere maruz kalarak, haklarında ortaya atılan suçları işlediklerine dair itirafa zorlanmaları ve netice itibariyle cezaya çaptırılmaları İslâm hukukçularınca caiz olarak görülmemiştir. Aynı şekilde bu kişilerin haklarında yeterli, makul ve kuvvetli deliller olmadan öne sürülen suçlamalardan dolayı mahkeme tarafından idari işlemler başlatılamaz ve bu kişiler hakkında soruşturma veya kovuşturma evresi başlatma kararı da alınamaz. Bu gibi insanlar hakkında, aleyhte ancak kesin olmak suretiyle suçun ispat yollarından herhangi biriyle suç isnadı tespit edilebilirse işte o zaman mahkeme kararıyla haklarında soruşturma veya kovuşturma başlatılarak ve bu yetkiyede dayanarak emniyet güçlerince sanık sıfatıyla gözaltında sorguya alınabilirler.²⁴⁰

2.8.3.2. Kötü Halli Olan (Ehl-i Fucûr) Sanıklar ve Hükümleri.

Bu grupta yer alan sanıklar, yol kesme (hırabe), adam yaralama ve öldürme, hırsızlık, gasp, tecavüz vb. gibi suçlar işlemekle, ehl-i fucûrdan olarak bilinen, toplum arasında kötü halleriyle tanınmış ve daha önceden işledikleri çirkin eylemlerine tanıklık edilmiş ya da haklarında adlî sicil kaydı bulunan kişi veya kişilerdir. Bunlarla ilgili olarak İbn Teymiyye (ö.728/1328) kanaatini şöylece ifade etmektedir: “Ben, tüm ceza davalarında sanık sıfatıyla yargılanan bu türden insanlar hakkında ortaya atılan suçlamalara binaen, bu gibi sanıkların böyle kötü halleri bilindiği halde ve bu suçlamalara rağmen sadece mahkemede yemin edip, hapse konulmadan ve buna benzer ceza cinsinden olan muamelelere tabi tutulmadan yemin ettirilerek serbest bırakılması ve sonra salıverilmesi gibi hükümler/yargısal yönünden bunun caiz olduğunu düşünen hiçbir İslâm hukukçusunu görmedim. Bu görüş mutlak olarak addedilmemelidir. Hiçbir müctehid mezhep imâmın ve bunların dışında kalan diğer müctehid imâmların mezhebî (görüşleri) bu yönde değildir. Her kim bunu –itlâkı üzere ve kapsamını, genelliğini (umum)- hukukî olarak veya bizzat dinin savunduğu bir ilke olduğunu savunur, iddia ederse Resûlullah’ın (s.a.v) nasslarına (hadislerine) ve Ümmetin imâmlarının üzerinde ittifak ettiği icmâ ilkesine muhalefet ederek çok büyük bir yanılığa ve yanlışlığa düşmüştür. Burada siyâset-i şer’iyyenin temel esası olan toplumun çıkarı, maslahatı ve emniyeti için bu türden olan sanıklar hakkında hâkimin veya mahkemenin önlem adına tedbirler alması gerekmektedir. Şayet bu gibi önlem ve tedbirler ya da ehl-i fucûrdan olarak bilinen ve bu

²⁴⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ*, 34: 234; İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku’l-Hukmiyye*, 88; İbn Ferhûn, *Tebsiratu’l-Hukkâm*, 2: 156; Tarâblusî, *Mu’înu’l-Hukkâm*, 178; İbnü’l-Ezrak, *Bedâi’u’s-Sulk fî Tabâi’u’l-Mulk*, 2: 170; Ra’fet Osmân, *en-Nizâmu’l-Kadâi fî’l-Fıkhi’l-İslâmî*, 281-282; Tuveycirî, *Mevsû’atu’l-Fıkhi’l-İslâmî*, 5: 230; Behnesî, *es-Siyâsetu’l-Cinâiyye fî’s-Şerîa’ti’l-İslâmiyye*, 231.

şekilde sanık durumunda olan tüm kişilere sadece yemin ettirilmesi ve daha sonra bu kişiler hakkında birtakım muameleler uygulanmadan hâkim tarafından serbest bırakılması, İslâm dininin burada prensip olarak kabul ettiği siyaset-i şer'iyeye adına ve oynadığı toplumsal bazdaki rolü kaybedilmiş ve yerine hurafe ve bid'at olan yanlış düşünceler ikame edilmiş olur. Bu da İslâm siyasetine aykırı bir işlemdir, kabul edilemez bir durumdur.²⁴¹

Bu kısımda yer alan ehl-i fucûrdan olan sanıkların durumları hakkında İslâm hukukçuları farklı içtihatlarda bulunmuşlardır. Mesela Mâlikî mezhebi hukukçularının bir bölümüne göre, bu gibi sanıklar, durumları araştırılıp netleşinceye kadar tutuklu yargılanmak suretiyle veya suçlarını itiraf etmeye zorlanarak baskı altında kalabilir, hapis, terbiye etmek ve belli ölçüde kalarak darp edilmek ile sınanarak cezalandırılabilirler. Yani bu gibi sanıklar sorgulama safhasında suçlarını itiraf etmek için baskı altında bir takım eziyetlere maruz kalabilirler. Hanefî, Şâfî hukukçularının çoğunluğu ve bazı Mâlikî hukukçularına göre bu tip sanıkların, sorgulama esnasında darp edilmesi vb. şiddet kabilinden olan eylemlere maruz kalmaları caiz değildir. Bunlar hakkında verilecek karar sadece hapis cezasıdır. Suçlarını itiraf edinceye ya da haklarında nihâî karar verilinceye kadar bu süreçte, hapiste tutuklu olarak sanık sıfatında yargılanırlar. Ömer b. Abdülaziz ve bu görüşte olan Mâlikî mezhebinin bir kısım hukukçularının düşünceleri ise, bu sanıklar suçlarını itiraf edinceye dek ölünceye kadar (müebbet) hapis cezasına çaptırılırlar. Ancak mezhebin kurucusu olan İmâm Mâlik ölünceye kadar bir sanığın müebbet hapis cezasına çaptırılmasını kabul etmemiştir. Ona göre, bu gibi sanıklar hakkında verilen hapis cezasının asıl amacının, bu insanları ve onlardan gelecek zararları toplumun huzur ve emniyeti açısından uzak tutmak için verildiği yönündedir.²⁴²

Sanığın sorgu safhasında baskıya maruz kalabilir görüşünü savunan İslâm hukukçularının bu hususta dayandıkları delil Hayber fethi zamanında yaşanan ve meşhur bir olay olan İbn Ebî'l-Hukayk kıssasında vuku bulan hadise ve bununla ilgili kaynaklarda bulunan bir rivayettir. “Hayber fethinde Hz. Peygamber (s.a.v), oranın Yahudi olan halkına hiçbir mal ve eşyalarını gizlememelerini ve ellerinde, kasalarında gizlemiş oldukları mal ve paraların ortaya çıkarılarak bir yerde toplatılması yönünde uyarılarda bulunmuştu. Uyarılara uymayan Hayberli İbn Ebî'l-Hukayk mallarını ve servetini gizlemiş ortadan kaldırmıştı. Daha sonra Hz. Peygamber bunu farkedince Hayberde bulunan evlerin aranması emrini verdi.

²⁴¹ İbn Teymiyye, *Mecmû'ü'l-Fetâvâ*, 35: 400; İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hukmiyye*, 91; Behnesî, *es-Siyâsetu'l-Cinâiyye fî ş-Şerîa'ti'l-İslâmiyye*, 231-232; İbn Ferhûn, *Tebziratu'l-Hukkâm*, 2: 157-158; Tarâblusî, *Mu'înu'l-Hukkâm*, 178; İbnu'l-Ezrak, *Bedâi'u's-Sulk fî Tabâi'u'l-Mulk*, 2: 170; Ra'fet Osmân, *en-Nizâmu'l-Kadâi fî'l-Fıkhi'l-İslâmî*, 285; Tusûlî, *el-Behce fî Şerhi't-Tuhfe*, 2: 596.

²⁴² İbn Teymiyye, *Mecmû'ü'l-Fetâvâ*, 35: 401; İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hukmiyye*, 91-92; Behnesî, *es-Siyâsetu'l-Cinâiyye fî ş-Şerîa'ti'l-İslâmiyye*, 232; İbn Ferhûn, *Tebziratu'l-Hukkâm*, 2: 158; Tarâblusî, *Mu'înu'l-Hukkâm*, 178; İbnu'l-Ezrak, *Bedâi'u's-Sulk fî Tabâi'u'l-Mulk*, 2: 171; Ra'fet Osmân, *en-Nizâmu'l-Kadâi fî'l-Fıkhi'l-İslâmî*, 285; Tusûlî, *el-Behce fî Şerhi't-Tuhfe*, 2: 596.

Araştırma neticesinde İbn Ebî'l-Hukayk'in gizlediği altınlar bulundu. Kendisi durumu fark edince bu altınların nafaka malı olduğunu, sakladığı bir hazine olmadığını söyleyerek inkâr etti. Bunun üzerine Resûlullâh (a.s), Zubeyr'e altınlarını saklayan bu kişi hakkında sorgulanması ve malını gizlediğine dair suçunu itiraf etmesi ve doğruyu söylemesi için ona baskı yapıp gerçeği itiraf edinceye kadar hapis cezası ile cezalandırılmasını, emretti. Zubeyr bu emre uyup sanığa baskıda bulundu ve bunun üzerine o şahıs suçunu itiraf etti.”²⁴³

Bu hadis ile ilgili özel bir yorumda bulunan İbn Kayyim el-Cevziyye der ki, “çalıntı bir malın yanında olup gizlediği bilinen ve malın kendisinde olduğunu inkâr eden ve hırsızlık suçu ile yargılanan bir sanığın suçunu itiraf etmesi için sorgulama esnasında baskı altında bırakılarak suçunu itiraf etmesi gerektiği ile ilgili hususta, İslâm hukukçuları arasında ihtilaf yoktur. İslâm ceza muhakemesi hukukunda böyle bir durumda bulunan sanık, mahkeme tarafından ya da hâkim veya onun görevlendirdiği, yetki verdiği kişilerce hukuken sorgulama esnasında suçunu itiraf etmesi için baskı altında bırakılması hususunda hukukçular nezdinde tartışmasız kabul edilmiştir.”²⁴⁴

2.8.3.3. Durumu Bilinmeyen (Mechûlu'l-Hâl) Sanıklar ve Hükümleri.

Bu kısımda yer alan sanıklar, toplumda iyi veya kötü halleriyle ya da ehl-i salah veya ehl-i fücürdan oldukları kesin olarak bilinmeyen, durumları meçhul olan kişilerdir. Bu şahıslar aleyhinde ortaya atılan suçlamalar neticesinde, mahkeme tarafından haklarında ceza davası açılırsa, bu durumda haklarında soruşturma başlatılır ve bu güvenlik soruşturması sonuçlanana kadar, durumları tesbit edilip nihâî kararı bekleyinceye dek hapsedilirler. İslâm hukukçuların geneli bu husus ile ilgili görüşlerinde ittifak etmişlerdir. Mezhep imâmları (müçtehitler) bu konu ile ilgili görüşlerini: “Bu gibi durumlarda bulunan sanıkları, hâkim (kâdî) ve vâlî durumları ile ilgili yapılan soruşturma netleşinceye kadar hapsederler.”²⁴⁵ bu şekilde ifade etmişlerdir

İslâm hukukçularının bu hükümleri ile ilgili esas aldıkları delilleri ise şu hadistir: “Resûlullâh (s.a.v), bir adamı veya bazı insanları haklarında yöneltilen suçlamalardan dolayı

²⁴³ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, “Harâc”, 24; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, 9: 231.

²⁴⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hukmiyye*, 92; Behnesî, *es-Siyâsetu'l-Cinâiyye fi's-Şeria'ti'l-İslâmiyye*, 232.

²⁴⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, 35: 397; İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hukmiyye*, 89; Behnesî, *es-Siyâsetu'l-Cinâiyye fi's-Şeria'ti'l-İslâmiyye*, 233; İbn Ferhûn, *Tebziratu'l-Hukkâm*, 2: 161-162; et-Tarâblusî, *Mu'înu'l-Hukkâm*, 179; İbnu'l-Ezrak, *Bedâi'u's-Sulk fi Tabâi'u'l-Mulk*, 2: 172; Ra'fet Osmân, *en-Nizâmu'l-Kadâi fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, 283; Tusûlî, *el-Behce fi Şerhi't-Tuhfe*, 2: 596.

bir müddet gözetim altında tutup (gözaltına almak) hapsedmiştir ve daha sonra durumlarını inceledikten bu kişileri (sanıkları) serbest bırakmıştır.”²⁴⁶

Başka bir rivayette ise: “İhtiyat ve tedbir amaçlı hakkın ortaya çıkması için suçunu itiraf etmesi sebebiyle “Resûlullâh (a.s), bir adamı aleyhinde ileri sürülen suçlamadan (töhmət) dolayı bir gün bir gece (yirmi dört saat) gözaltında tutarak hapsedmiştir.”²⁴⁷ şeklinde yer almaktadır. Yine farklı bir rivayette “Resûlullâh (a.s), bir adamı hakkındaki bir suçlamadan (töhmət) dolayı gündüz vaktinde bir müddet gözaltında tutarak hapsedti.”²⁴⁸ diye hapsedme ya da gözaltı süresi hakkında farklı bir hadis olarak yer almaktadır.

Sonuç olarak konunun daha iyi anlaşılması açısından farklı bir değerlendirmede bulunan İslâm hukukçuları da olmuştur. Buna göre, İslâm ceza muhakemesi hukukunda hiç kimse, onurunu, haysiyetini, itibarını zedeleyecek fiillerden kaçınmak için ve İslâm dininde insan haklarına riayet etmenin farz olduğu ilkesi gereğince dövülemez, şiddete maruz bırakılamaz ve hapsedilemez. Ancak bir hakka binaen sanık sıfatında yargıya sevk edilen bir kimse, bu süreç içerisinde gerekli görülmesi üzere hapsedildiği zaman hâkim veya yargı makamlarınca bu kişilerin, işlemlerini çok hızlı bir şekilde yapmak suretiyle durumu araştırılıp sonuca bağlanması gerekmektedir. Bu durumda sanık suçlu bulunduğu zaman hakkında derhal işlem yapıp hüküm verilmesi zorunludur. Sanığın sorgulama sonucunda suçsuz olduğu anlaşıldığında ise, derhal serbest bırakılmalı, beraat ettirilmelidir. Çünkü hapiste kaldığı her zaman dilimi onu hem psikolojik olarak hem de toplumsal ve ailevi olarak sıkıntıya sokmakta ve onun için ciddi anlamda bir eziyet ve şiddet içeren ceza anlamında olmaktadır.²⁴⁹

Sanığın sorgulanma safhasında hâkim kararına binaen suçu var ise, suçunu itiraf etmeye zorlanması ve bu durumda sanığın, insan onuruna ve insanlık adına yakışmayacak şiddet içeren eylemlere maruz kalması, genel anlamda İslâm dininin ve özelde ise İslâm hukukun yasakladığı ve dinen haram kıldığı bir olaydır. Zaten bu çağda, modern dönemde gelişen teknoloji ile birlikte insanlar hakkında uygulandığı takdirde güvenlik soruşturması neticesinde sanık hakkında çok çabuk bilgilere ulaşılabilmekte ve haklarında bu soruşturmaya

²⁴⁶ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, “Akdiye”, 29; Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, “Diyât”, 21; Nesâî, *el-Muctebâ mine's-Sunen (es-Suğrâ)*, “Kat'u's-Sârik”, 2; San'ânî, *el-Musannef*, 8: 306; Bezzâr, *el-Musned*, 14: 398

²⁴⁷ Muhammed b. Alî b. Muhammed b. Abdillâh eş-Şevkânî el-Yemenî, *Neylu'l-Evtâr*, Thk. Usâmuddîn es-Sabbâbetî, 8 Cilt. (Mısır: Dâru'l-Hadis, 1993), 7: 178 - 8: 349; Faysal b. Abdilâzîz b. Faysal İbn Hamdi'l-Mubârek en-Necdî, *Bustânu'l-Ahbâr Muhtasarı Neyli'l-Evtâr*, 2 Cilt. (Riyâd: Dâru İşbilyyâ, 1988), 2: 630-631 (5017 rivayeti içinde bu bilgi yer almaktadır.)

²⁴⁸ Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, 6: 88; Hattâbî, *Me'âlimu's-Sunen*, 4: 542; Muhammed b. Alî b. Zeynilâbidîn Zeynuddîn el-Munâvî el-Haddâdî, *Feydu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr*, 6 Cilt. (Mısır: el-Mektebetu't-Ticâriyyetu'l-Kubrâ, 1937), 5: 400

²⁴⁹ Sâbık, *Fıkhü's-Sunne*, 3: 466; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 7: 5281.

göre suçlu ya da suçsuz olduklarına dair nihâî karar verilebilmektedir. Burada dikkat edilmesi ve üzerinde durulması gereken husus İslâm ceza muhakemesi hukukunun savunduğu temel ilke, sanıkların yargıya intikal edildikleri andan itibaren haklarında hızlı bir şekilde ve acilen işlem yapılmasıdır. Bir an önce durumlarının tesbit edilmesi İslâm ceza muhakemesinde bir zorunluluk olarak görülmüştür. Çünkü sanık karar neticesinde suçsuz olabileceği ihtimali bulunduğu ve suçsuz bir insanın haksız yere hayatını olumsuz etkileyecek eylemleri yaşayabileceğinden, İslâm ceza muhakemesi hukuku terminolojisinde şayet ortada bir ceza davası açmaya yeterli deliller veya şüphe bulunması halinde ya şüpheli şahıslar için soruşturma evresi başlatılır ya da kovuşturma evresi başlatılarak sanıklar hakkında muhakeme safhasında yapılacak işlemler aynı hızla devam edilerek nihâî karar verilmesi, en temel ilke olarak görülmektedir.²⁵⁰ Aynı şekilde bilinmelidir ki, burada anlatılanların dayandığı nokta, insanî olan, adalet prensibine uygun ve İslâm ceza muhakemesi hukukun benimsediği en temel ilke olan “masumiyet-karinesi”dir.²⁵¹

²⁵⁰ Sâbık, *Fıkhu's-Sunne*, 3: 466; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 7: 5281.

²⁵¹ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 7: 5318.

Sonuç ve Öneriler

İnsan sadece biyolojik bir varlık olmadığı, her insanda insan haysiyetinin var olduğu, insan vakarına, onuruna inanarak onu korumak gerektiği, suçlu ya da bir suçlama karşısında kalarak yargılama sürecine dâhil olan sanık gibi hangi konumda olursa olsun insanı yüce bir varlık olarak görmek gerektiği, İslâm dininin değer verdiği en önemli prensiplerden birisidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde; bütün hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslâm hukuk sistemi de, insanların birbirleriyle ve toplum/devletle ilişkilerini düzenleyerek adaleti gerçekleştirmeyi ve ihtilafları asgariye indirmeyi hedeflemektedir. Buna rağmen kurallara uyulmadığında veya ihtilaf çıktığında ise onu adalet ve hakkaniyet ölçüleri içinde çözmeye çalışır. Her hukuk sisteminde, bununla yükümlü olan kişi ve kurumların, bu faaliyet sırasında tabi olup uygulayacakları bir takım kaideler manzumesi mevcuttur. Bu kaideler çeşitli hukuk sistemlerinde değişik şekillerde işlenmiştir. İslâm hukukçuları bu kuralların hepsini halife/veliyu'l-emrin yetki ve sorumluluğu alanına giren görev olarak görmüşler, onun gerekli gördüğü sahalarda kamu yetkililerini atayarak, yargı alanında da kadılar görevlendirerek ve mahkemeler kurarak bu vazifesini yerine getirebileceğini söylemişlerdir. Bunun yanı sıra İslâm bilginlerinin çoğunluğu kadıların halife/veliyu'l-emr adına görev yaptıklarını, dolayısıyla kadıların görevlerinin kendilerini atayan halifenin görevden ayrılmasıyla sona ermeyeceğini belirterek yargının devlet fonksiyonları içerisindeki konumuna da işaret etmişlerdir.

İslâm ceza ve muhakemesi hukuku, suçların ağırlığına göre ve bu suçlara karşı hadd ve kısâs cezaları sahasında, cezaların caydırıcılığı ilkesi gereğince celleden, recm'e kadar uzanan, doğrudan hayata ve vücut bütünlüğüne yönelik ağır müeyyideler içermektedir. İşlenen suçun ağırlığına karşın, söz konusu müeyyidelerin infazı için gerekli şartlar da oldukça ağırlaştırılmış, buna binaen ceza sahasının da daraltılması amaçlanmıştır. Başka bir ifadeyle, İslâm ceza muhakemesi hukukunda kişinin suçluluğundan çok, asıl gaye suçsuzluğunun ispatlanmasıdır. Bu kapsamda, İslâm ceza muhakemesi hukukunda yargı aşamasına kadar suçların gizlenmesinden, davalılar arasında arabuluculuk girişimlerine, failin tövbesinden mağdurla fail arasında anlaşmaya kadar uzanan bir dizi çözüm önerileri sunulmuş, olayın mahkemeye intikalinden itibaren, hâkim, tanık, sanık ve davacı konumundaki şahıslarda taşımaları gereken bir takım özel nitelik ve şartların bulunması zorunlu görülmüş ve işlenen suçların niteliği dikkate alınarak cezalara mukabil sulh, diyet, af, tövbe, faâl nedâmet vb. alternatif çözümler getirilmiştir.

İslâm ceza muhakemesi hukukunda sanık hakkında yapılan bu araştırma bizi, herşeyden önce sanığın, maddi hakikatin tam anlamıyla gün ışığına kavuşturulmasına kadar suçsuzluğunun esas kabul edileceği sonucuna ulaştırmaktadır. Ceza muhakemesinde benimsenen bu anlayış, gerçekte İslâm hukukunun beş temel ilkesinden biri olan “şekk ile yakîn zâil olmaz” külli kaidesinin ve bu anlamda bir hukuk ilkesi olarak kullanılan “berâet-i zimmet asıldır” ilkesinin bu hukuk dalına uygulanmasının doğal bir sonucudur. Buna göre suç isnadına dayanarak toplanılan bilgi ve veriler “kesin bilgi/yakîn” mertebesine yükselmedikçe “şüphe/şekk” düzeyinde kalan bu bilgilerle ferdin doğuştan getirdiği ve kesin olarak bilinen suçsuzluğu ortadan kaldırılamayacaktır. Günümüz ceza muhakemesi hukukuna hâkim olan bu anlayışın da bu eğilimde olduğu müşahede edilmekte, hatta insan hakları konusunda benimsenen evrensel değerlerden bir bölümü bu anlayışa dayanmaktadır.

Bu minvalde İslâm ceza muhakemesi hukukunda ortaya atılan bir töhmet karşısında haklarında ceza davası açılıp-açılmayacağı, şayet açılırsa sanık sıfatıyla yargılama sürecine dâhil olan kimselerin İslâm ceza muhakemesindeki durumu, insani değerler ve adalet ilkesi göz önüne alınarak nasıl bir muameleye tâbi tutulacakları ile ilgili eylem plan ve hükümleri tespit edilip, objektif bir biçimde açıklanmaya özen gösterilmiştir. Kuşkusuz İslâm ceza muhakemesi hukukunun, adalet ilkesinin tesis ettiği evrensel ilkeleri ve bununla zulmü adaletten, suçluyu suçsuzdan veya şüpheliyi suçu işleyen failden ve şüpheliyi de sanıktan ayırmıştır. Sanık hakkında ortaya atılan şüphe içerikli suçlamaların, ciddi suçlamalardan ayırt edilmesi kriminal bir konu olduğundan dolayı ve bunun da kişiler üzerinde ciddi sonuçlar doğuracağından “İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanık” konusu, İslâm dünyasında içerik bakımından istenilen ölçüde olmadığı, Türkiye’de de bu sahada çalışılmadığından, ilmî ve bilimsel olarak ele alınmaya ve literatüre kazandırılmaya çalışılmıştır.

Sanığın, İslâm ceza muhakemesi hukukundaki durumunu ve ilgili hükümlerini genel olarak tespit etmek ve bunları objektif bir şekilde açıklamak için, araştırma sürecinde konunun derin bir ilmî inceleme gerektirdiğinden dolayı büyük bir emek sarf edilerek bir hayli zor ve uğraştırıcı olmuştur. Ancak her araştırmada olduğu gibi, bu çalışmada da yoğun emek ve çaba sonucunda ortaya hem klasik dönem hem de çağdaş İslâm hukukçularının eserlerinde yer alan sanık ile ilgili bilgiler toplanmaya çalışılmış ve yer yer yaptıkları taksimlerden de yararlanılarak sistematik hale getirilmiş, muğlak olmaktan da çıkarılmış, böylece yapılan bu tasnifler daha açık/net hale getirilmiştir.

Tespit edilen diğer bir husus ise, sanığın sonuç olarak iki durumunun söz konusu olmasıdır. Birincisi; muhakeme aşamasında olan sanık hakkında, hakikatin araştırılması ilkesinden taviz verilmeksizin toplum yararı açısından muhakemenin çabukluğu ve ucuzluğu

esasının benimsenmiş olmasıdır. Yine bir sanık hakkında ortaya atılan suçlamalardan dolayı sanık sıfatıyla mahkemede yargılama sürecinde iken kendini savunması için bütün imkânlar sunulması ve dava süreci devam ederken suçsuzluğu ortaya çıkması halinde bu kişi hakkında, kesinlikle İslâm hukukunun tasvip etmediği hiçbir çirkin muameleye tabi tutulmadan mahkeme tarafından beraat kararı verilip derhal serbest bırakılması da gerekmektedir. İkincisi ise; suçlu bulunan bir kimsenin de hakkında derhal adlî işlemlerin başlatılması ve bu süreç içerisinde insanî değerlerin çiğnenmeden hâkim ve onun yetkilendirdiği kimselerin kontrolünde gerekli güvenlik tedbirleri alınması ve son olarak da İslâm hukukunun öngördüğü değerler çerçevesinde suçlu hakkında verilen cezaî müeyyidelerin uygulanmasıdır.

Her hukuk sisteminde olduğu gibi, genel anlamda İslâm hukuku dar anlamda ise İslâm ceza ve muhakemesi hukuku alanında daha güzel bir geleceğin temellerinin atılması için, daha güvenli, daha huzurlu bir toplumun inşa edilmesi ve en önemlisi de İslâm toplumunda ortaya çıkan ihtilafların çözüme kavuşturulması adına, İslâm medeniyetinin geçmişteki zengin ve engin olan fıkıh ve hukuk mirasının ciddi bir taramaya tabi tutulması, aksaklıklar ve eksiklikler yanında, güzel ve yararlı olanlarının da ilmî bir objektiflik içerisinde klasik fıkıh eserlerinde müstakil olarak çalışılmamış, dağınık vaziyette bulunan ve bâkir kalan konuların bir an önce gün yüzüne çıkarılıp İslâm medeniyetine kazandırılmasının ilmî bir erdem olduğu da düşünülmektedir.

Kaynakça ve Atıf

- ‘Adevî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ahmed Mukrim es-Sa‘îdî. *Hâşiyetu'l-‘Adevî ‘alâ Kifâyeti't-Tâlîbi'r-Rabbânî*. Thk. Yûsuf Muhammed el-Bukâî. 2 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1994.
- el-Akdiye ve Menâhîcu'l-Ahkâm*. 2 Cilt. 1. Baskı. b.y.: Mektebetu'l-Külliyâtî'l-Ezheriyye, 1986.
- Akşit, M. Cevat. *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*. 2. Baskı. İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2015.
- Alî Haydar, Hoca Emin Efendizâde. *Dureru'l-Hukkâm fî Şerhi Mecelleti'l-Ahkâm*. Trc. Çeviren Fehmî el-Huseynî. 4 Cilt. 1. Baskı. b.y.: Dâru'l-Ceyl, 1991.
- Aslan, Nasi. “Kur’ân ve Sünnete Göre Sanık ve Mahkûm Hakları”. *Kur’an ve Tefsir Araştırmaları*. 21-22 (Aralık 2013).
- Atar, Fahrettin. *İslâm Yargılama Hukukunun Esasları*. 2. Baskı. İstanbul: İFAV Yayınları, 2017.
- _____. “Mürâfaa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- ‘Avad, Abdullâh Ebû Bekr. *Nizâmu'l-İsbât fî'l-Fikhi'l-İslâmî*. Mecelletu'l-Câmi‘ati'l-İslâmiyye bi'l-Medîneti'l-Munevvere, ts.
- Aydın, M. Âkif. *Türk Hukuk Tarihi*. 12. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları, 2014.
- Bardakoğlu, Ali. “Ceza”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Bayındır, Abdülaziz. *İslâm Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*. İstanbul: İslâmî İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1986.
- Behnesî, Ahmed Fethî. *el-Ukûbe fî'l-Fikhi'l-İslâmî*. 5. Baskı. b.y.: Dâru'ş-Şurûk, 1983.
- _____. *es-Siyâsetu'l-Cinâiyye fî'ş-Şerîa'ti'l-İslâmiyye*. 1. Baskı. Beyrut: Dâru'ş-Şuruk, 1983.
- _____. *Mevkîfu'ş-Şerî'a min Nazariyyeti'd-Difâ'i'l-İctimâ'iyye*. 3. Baskı. Beyrut: Dâru'ş-Şurûk, 1984.
- _____. *Nazariyyât fî'l-Fikhi'l-Cinâiyyi'l-İslâmî*. 4. Baskı. Beyrut: Dâru'ş-Şurûk, 1986.

- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Alî. *es-Sunenu'l-Kübrâ*. Thk. Muhammed Abdulkadir Atâ. 3. Baskı. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- Beyzâvî, Ebû Saîd Nâsiruddîn Abdullah b. Ömer b. Muhammed b. Alî. *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*. Thk. Muhammed Abdurrahman el-Meraşelî. 4 Cilt. 1. Baskı. b.y.: Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlık. *Musnedu'l-Bezzâr (Diğer adıyla: el-Bahru'z-Zehhâr)*. Thk. Mahfûzu'r-Rahmân - Zeynullâh Âdil b. Sa'd - Sabrî Abdilhâlık eş-Şâfîî. Medîne: Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2009.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Sahîhu'l-Buhârî*. Thk. Muhammed Zuheyr b. Nasır ve İçerisinde Şerh ve Tlk. Mustafa Dîb el-Buğâ. 9 Cilt. 1. Baskı. b.y.: Dâru Tûki'n-Necât, 2001.
- Buceyramî, Suleymân b. Muhammed b. Ömer. *Hâşiyetu'l-Buceyramî 'ale'l-Hatîb/Tuhfetu'l-Habîb 'alâ Şerhi'l-Hatîb*. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1995.
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhuddîn. *Keşşâfu'l-Kinâ' 'an Metni'l-İknâ'*. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- _____. *Şerhu Muntehe'l-İrâdât*. 3 Cilt. b.y.: Âlemu'l-Kutub, 1993.
- Centel, Nur - Zafer, Hamide. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 11. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2014.
- Curcânî, Alî b. Muhammed b. Alî. *Kitâbu't-Ta'rifât*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993.
- Cuveynî, İmâmu'l-Harameyn Ebû'l-Me'âlî Abdulmelik b. Abdillâh b. Yûsuf b. Muhammed. *Nihâyetu'l-Metlab fî Dirâyeti'l-Mezheb*. Thk. Abdulazîm Mahmûd ed-Dîb. 20 Cilt. b.y.: Dâru'l-Minhâc, 2007.
- Dağcı, Şamil. *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*. Ankara: y.y., 2014.
- Dârakutnî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed b. Mehdî. *Sunenu'd-Dârakutnî*. Thk. Şu'ayb el-Arnâvût - Hasan Abdulmun'im Şelbî - Abdullatîf Harzullâh - Ahmed Berhûm. 4 Cilt. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2004.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân b. Fadl. *Sunenu'd-Dârimî*. Thk. Huseyn Selîm Esed ed-Dârânî. 4 Cilt. 1. Baskı. el-Memleketu'l-Arabiyyetu's-Su'ûdiyye: Dâru'l-Muğnî, 2000.
- Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî, *Sunenu Ebî Davûd*, Thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, ts.

- Ebû Hayyân, Esîruddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî el-Endulusî. *el-Behru'l-Muhît fi't-Tefsîr*. 10 Cilt. Thk. Sıdkî Muhammed Cemîl. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1999.
- Ebû'l-Fayd, Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Huseynî. *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*. Dâru'l-Hidâye, ts.
- Ensârî, Ebû Yahyâ Zekerıyyâ b. Muhammed. *Esne'l-Metâlib fi Şerhi Ravdi't-Tâlib*. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İslâmiyye, ts.
- Erbay, Celâl. *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1999.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.
- Fârâbî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî. *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*. 5 Cilt. 4. Baskı. Thk. Ahmed Abdulğafûr Attâr. Beyrut: Dâru'l-İlm, 1987.
- Feyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Alî. *el-Misbâhu'l-Munîr fi Ğaribi's-Şerhi'l-Kebîr*. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-İlmiyye, ts.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed et-Tûsî. *el-Vasît fi'l-Mezheb*. 7 Cilt. Thk. Ahmed Mahmûd İbrâhîm - Muhammed Tâmir. Kâhire: Dâru's-Selâm, 1997.
- Güriz, Adnan. *Hukuk Başlangıcı*. 15. Baskı. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013.
- Hafnâvî, Mansûr Muhammed Mansûr. *eş-Şubuhât ve Eseruhâ fi'l-Ukûbeti'l-Cinâiyye fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*. b.y.: Matba'atu'l-Emâne, 1986.
- Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. Hamdeveyh en-Nîsâbûrî. *el-Mustedrek 'ale's-Sahîhayn*. 4 Cilt. 1. Baskı. Thk. Mustafa Abdulkâdir A'tâ. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990.
- Hattâbî, Ebû Suleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm b. el-Hattâb. *Me'âlimu's-Sunen Şerhu Suneni Ebî Dâvûd*. 4 Cilt. 1. Baskı. Haleb: el-Matba'atu'l-İlmiyye, 1932.
- Iz b. Abdisselâm, Ebû Muhammed İzzeddîn Abdulazîz b. Abdisselâm b. Ebî'l-Kâsım b. el-Hasan es-Sulemî. *Tefsîru'l-Kur'ân*. Thk. Abdullâh b. İbrâhîm el-Vehbî. 3 Cilt. 1. Baskı. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1996.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz. *Reddu'l-Muhtâr 'ale'd-Durri'l-Muhtâr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992.
- İbn Dakîki'l-İd, *İhkâmu'l-Ahkâm Şerhu 'Umdeti'l-Ahkâm*. 2 Cilt. 1. Baskı. b.y.: Matba'atu's-Sunneti'l-Muhammediyye, ts.

- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. İbrâhîm b. Osmân. *el-Musannef fi'l-Ehâdîsi ve'l-Âsâr*. Thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. 7 Cilt. Riyâd: Mektebetu'r-Ruşd, ts.
- İbn Ferhûn, Burhânuddîn İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ya'amerî. *Tebşîratu'l-Hukkâm fi Usûli'l-Akdiyeti ve Menâhici'l-Ahkâm*. 2 Cilt. 1. Baskı. b.y.: Mektebetu'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, 1986.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Alî b. Hacer el-Askalânî. *Fethu'l-Bârî*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1960.
- İbn Hacer, Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed b. Alî el-Heytemî. *Tuhfetu'l-Muhtâc fi Şerhi'l-Minhâc*. [eş-Şîrvânî'nin Hâşiyesi (*Hâşiyetu's-Şîrvânî*) ve İbn Kâsım el-'Abbâdî'nin Hâşiyesi (*Hâşiyetu'l-'Abbâdî*) İle Birlikte]. Tsh. Alî Udde. 10 Cilt. Mısır: el-Mektebetu't-Ticâriyyetu'l-Kubrâ, 1983.
- İbn Hamdi'l-Mubârek, Faysal b. Abdulazîz b. Faysal en-Necdî. *Bustânu'l-Ahbâr Muhtasaru Neyli'l-Evtâr*. 2 Cilt. 2. Baskı. Riyâd: Dâru İşbîliyyâ, 1988.
- İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed. *el-Musned*. Thk. Şu'ayb el-Arnâvût - Âdil Murşid. 1. Baskı. b.y.: Muessesetu'r-Risâle, 2001.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd el-Endulusî. *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm*. Thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, ts.
- _____. *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb b. Sa'd Şemsuddîn. *et-Turuku'l-Hukmiyye*. b.y.: Mektebetu Dâri'l-Beyân, ts.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed. *el-Muğnî*. 9 Cilt. Kâhire: Mektebetu'l-Kâhire, ts.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sunenu İbni Mâce*. Thk. Muhammed Fuâd Abdulbâki. 2 Cilt. b.y.: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, ts.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Alî el-Ensârî el-İfrîkî. *Lisânu'l-Arab*. 3. Baskı, b.y.: Dâru'l-Fikr, 1993.
- İbn Nuceym, Zeynuddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî el-Hanefî. *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik* [İbn Âbidîn'in Hâşiyesi (*Minhatu'l-Hâlik*) ve et-Tûrî'nin Tekmilesi İle birlikte]. 8 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.
- _____. *el-Eşbâh ve'n-Nezâir 'alâ Mezhebi Ebî Hanîfe en-Nu'mân*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999.

- İbn Ruşd el-Hafîd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Kurtûbî. *Bidâyetu'l-Muctehid ve Nihâyetu'l-Muktesid*. 4 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2005.
- İbn Teymiyye, Mecduddîn Ebu'l-Berekât Abdusselâm b. Abdillâh el-Harrânî. *el-Muharrar fî'l-Fıkhi 'alâ Mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. 2 Cilt. Riyâd: Mektebetu'l-Me'ârif, 1984.
- İbn Teymiyye, Takiyuddîn Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Abdilhalîm el-Harrânî. *Mecmû'u'l-Fetâvâ*. Thk. Abdurrahmân b. Muhammed b. Kâsım. 35 Cilt. Medîne: Mecma'u'l-Melik Fehd, 1995.
- İbnu'l-Esîr, Mecduddîn Ebû's-Se'âdât el-Mubârek b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed İbn Abdilkerîm eş-Şeybânî el-Cezerî. *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*. Thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvâ - Mahmûd Muhammed et-Tanâhî. 5 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-İlmiyye, 1979.
- İbnu'l-Ezrak, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Asbahî el-Ğarnâtî. *Bedâi'u's-Sulk fî Tabâi'u'l-Mulk*. Thk. Alî Sâmi en-Neşşâr. 2 Cilt. Irak: Vizâretu'l-İ'lâm, ts.
- İbnu'l-Muhâmîlî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. el-Kâsım ed-Dabbî eş-Şâfîî. *el-Lubâb fî'l-Fıkhü's-Şâfîî*. Thk. Abdülkerîm Sınyetân el-Ömerî. Medine: Dâru'l-Buhârî, 1996.
- İbnu's-Simnânî, Ebû'l-Kâsım Alî b. Muhammed b. Ahmed er-Rahbî. *Ravdatu'l-Kudât ve Tarîku'n-Necât*. Thk. Salâhuddîn en-Nâhî. 4 Cilt. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1984.
- Kâdî Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, Muhammed b. el-Huseyn b. Muhammed b. Halef İbnu'l-Ferrâ. *el-Ahkâmu's-Sultâniyye li'l-Ferrâ*. Tsh. ve Tlk. Muhammed Hâmid el-Fakî. 2. Baskı. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000.
- Kal'acî, Muhammed Ravvâs – Kunebybî, Hâmıd Sâdik. *Mu'cemu Luġati'l-Fukahâ*. 2. Baskı. b.y.: Dâru'n-Nefâis, 1988.
- Karâfî, Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-Mâlikî. *el-Furûk: Envâru'l-Burûk fî Envâi'l-Furûk*. 4 Cilt. b.y.: Âlemu'l-Kutub, ts.
- Karagöz, İsmail. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: DİB Yayınları, 2015.
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 2013.
- Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd. *Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâi'*. 7 Cilt. 2. Baskı. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1986.

- Kinnûcî, Ebû't-Tayyîb Muhammed Sıddîk Hân b. Hasan b. Alî b. Lutfillâh el-Huseynî el-Buhârî. *Fethu'l-Beyân fî Mekâsidi'l-Kur'ân*. Tkm. ve Dnş. Abdullâh b. İbrâhîm el-Ensârî. 15 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, 1992.
- Kûnevî, Kâsım b. Abdillâh b. Emîr Alî er-Rûmî el-Hanefî. *Enîsu'l-Fukahâ fî Ta'rîfâti'l-Elfâzi'l-Mutedevvileti Beyne'l-Fukahâ*. Thk. Yahyâ Hasan Murâd. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004.
- Kunter, Nurullah - Yenisey, Feridun. *Muhakeme Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*. 11. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2000.
- Kurtûbî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr b. Ferh el-Ensârî. *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*. Thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrâhîm Utfeys. 20 Cilt. 2. Baskı. Kâhire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1964.
- Mâlik b. Enes. *el-Muvatta*. Thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî. 8 Cilt. 1. Baskı. Abû Zabî: Muessesetu Zâyd b. Sultân, 2004.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Bağdâdî. *el-Ahkâmu's-Sultâniyye*. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, ts.
- _____. *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî*. Thk. Alî Muhammed Mu'avvid - Âdil Ahmed Abdulmevcûd. 19 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999.
- Mecelletu'l-Ahkâmi'l-Adliyye*. Thk. Necîb Hevâveynî.
- Merdâvî, Ebû'l-Hasen 'Alâuddîn Alî b. Suleymân b. Ahmed. *el-İnsâf fî Ma'rifeti'r-Râcih mine'l-Hilâf*. 12 Cilt. b.y.: Dâru't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Mevsilî, Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Musnâ b. Yayhâ b. İsâ b. Hilâl et-Temîmî. *Musnedu Ebî Ya'lâ*. Thk. Huseyn Selîm Esed. 13 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Me'mûn, 1984.
- el-Mevsû'atu'l-Fıkhiyyetu'l-Kuveytiyye*. Kuveyt: Vizâretu'l-Evkâf ve's-Şuûnu'l-İslâmiyye, 2006.
- Mollâ Husrev, Muhammed b. Feramurz b. Ali Muhyiddin Husrevi. *Dureru'l-Hukkâm Şerhu Ğureri'l-Ahkâm*. 2 Cilt. b.y.: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, ts.
- Muceddidî, Muhammed Amîm el-İhsan el-Berketî, *et-Ta'rîfâtu'l-Fıkhiyye*. 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- Muslim, Ebû'l-Huseyn b. el-Haccâc. *Sahihu Muslim*. Thk. Muhammed Fuâd Abdulbâki. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.

- Munâvî, Zeynuddîn Muhammed b. Alî b. Zeynilâbidîn el-Haddâdî. *Feydu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi 'i's-Sağîr*. 6 Cilt. 1. Baskı. Mısır: el-Mektebetu't-Ticâriyyetu'l-Kubrâ, 1937.
- Necdî, Abdurrahmân b. Muhammed b. Kâsım. *Hâşiyetu'r-Ravdi'l-Murbi' Şerhu Zâdi'l-Mustakni'*. 7 Cilt. b.y.: y.y., 1977.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Alî b. Sinân el-Horâsânî. *el-Muctebâ mine's-Sunen (es-Suğrâ)*. Thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde. 9 Cilt. 2. Baskı, Halep: Mektebetu'l-Matbû'âtî'l-İslâmiyye, 1986.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yayhâ b. Şeref. *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Muslim b. el-Haccâc*. 18 Cilt. 2. Baskı. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1972.
- Osmân, Muhammed Ra'fet. *en-Nizâmu'l-Kadâi fi'l-Fikhi'l-İslâmî*. 2. Baskı. b.y.: Dâru'l-Beyân, 1994.
- Özcan, Hüseyin. *Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü*. 7. Baskı. b.y.: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1993.
- Râğıb el-Esfehânî, Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed. *Tefsîru'r-Râğıb el-Esfehânî*. Thk. Muhammed Abdulazîz Besyûnî. 1. Baskı. Tanta Üniversitesi: Kulliyetu'l-Âdâb, 1999.
- Ramlî, Şemsuddîn Muhammed b. Ebî'l-Abbâs Ahmed b. Hamza b. Şihâbiddîn. *Nihâyetu'l-Muhtâc İlâ Şerhi'l-Minhâc* (eş-Şebrâmellisî ve el-Mağribî er-Reşîdî'nin Haşiyeleriyle). 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1984.
- Râzî, Fahrüddîn Ebû Abdillâh b. Ömer b. Huseyin et-Teymî. *et-Tefsîru'l-Kebîr*. 32 Cilt. 3. Baskı. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1999.
- Râzî, Zeynuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir el-Hanefî. *Muhtâru's-Sihâh*. Thk. Yûsuf eş-Şeyh Muhammed. Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 1999.
- Rûyânî, Ebu'l-Muhâsin Abdulvâhid b. İsmâîl. *Bahru'l-Mezheb*. Thk. Târik Fethî es-Seyyid. 14 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2009.
- Sâbık, Seyyid. *Fikhu's-Sunne*. 3 Cilt. 3. Baskı. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, 1977.
- San'ânî, Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfî' el-Humeyrî. *el-Musannef*. Thk. Habîburrahmân el-A'zamî. 11 Cilt. 2. Baskı. Hindistan: el-Meclisu'l-İlmî, 1983.
- Sa'dî Ebû Habîb. *el-Kâmûsu'l-Fikhî*. 2. Baskı. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1988.
- Sekkâf, Ulvî b. Abdilkâdir. *el-Muntehab min Kutubi Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye*. 1. Baskı, Riyâd: Daru'l-Hudâ, 1998.

- Sennâmî, Ömer b. Muhammed b. ‘Avd el-Hanefî. *Nisâbu’l-İhtisâb*. b.y.: y.y., ts.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrût: Dâru’l-Ma‘rife, 1993.
- Subkî, Tâcuddîn Abdulvehhâb b. Takiyyiddîn. *el-Eşbâh ve’n-Nezâir*. 2 Cilt. 1. Baskı. b.y.: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1991.
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *el-Eşbâh ve’n-Nezâir*. 1. Baskı. b.y.: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1999.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *el-Musned*. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1980.
- Şafak, Ali. *Seküler Ceza Hukuku Kurumlarıyla Mukayeseli İslâm Ceza Hukuku -Genel Hükümler-*. 2 Cilt. 2. Baskı, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2012.
- Şâzelî, Hasan Alî. *el-Cinâyât fî’l-Fıkhi’l-İslâmî*. 2. Baskı. b.y.: Dâru’l-Kitâbi’l-Câmi‘î, ts.
- Şeyhzâde (Dâmâd Efendi), Abdurrahmân b. Muhammed b. Suleymân. *Mecme‘u’l-Enhur fî Şerhi’l-Multeka’l-Ebhur*. 2 Cilt. Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, ts.
- Şevkânî, Muhammed b. Alî b. Muhammed b. Abdillâh el-Yemenî. *Neylu’l-Evtâr*. Thk. ‘Usâmuddîn es-Sabbâbetî. 8 Cilt. 1. Baskı. Mısır: Dâru’l-Hadîs, 1993.
- Şîrâzî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf. *el-Muhezzeb fî Fıkhi’l-İmâm eş-Şâfiî*. 3 Cilt. b.y.: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, ts.
- Şîrbînî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Muğni’l-Muhtâc ilâ Ma‘rifeti Me‘âni Elfâzi’l-Minhâc*. 6 Cilt. 1. Baskı. b.y.: Dâru Kutubi’l-İlmiyye, 1994.
- Tabarânî, Ebû’l-Kâsım Suleymân b. Ahmed b. Eyyûb b. Mutîr eş-Şâmî. *el-Mu‘cemu’l-Kebîr*. Thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefî. 25 Cilt. 2. Baskı. Kâhire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.
- Tarablusî, Ebû’l-Hasen ‘Alâuddîn Alî b. Halil el-Hanefî. *Mu‘înu’l-Hukkâm fîmâ Yetereddedu beyne’l-Hasmeyni mine’l-Ahkâm*. b.y.: y.y., ts.
- Tayyâr, Abdullâh b. Muhammed – Mutlik, Abdullâh b. Muhammed - Muvesâ, Muhammed b. İbrâhîm. *el-Fıkhu’l-Muyesser*. 13 Cilt. Riyâd: Medâru’l-Vatan, 2011.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre İbn Mûsâ. *Sunenu’t-Tirmizî*. Thk. ve Tlk. Ahmed Muhammed Şâkir - Muhammed Fuâd Abdalbâki - İbrâhîm ‘Atve. 5 Cilt. 2. Baskı. Mısır: Şirketu Mektebeti ve Matba‘ati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1975.
- Tusûlî, Ebu’l-Hasen Alî b. Abdisselâm b. Alî. *el-Behce fî Şerhi’t-Tuhfe*. Thk. Muhammed Abdulkâdir Şâhîn. 1. Baskı. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1998.

- Tuveycirî, Muhammed b. İbrâhîm b. Abdillâh. *Mevsû'atu'l-Fıkhi'l-İslâmî*. 5 Cilt. 1. Baskı. b.y.: Beytu'l-Efkâri'd-Duveliyye, 2009.
- Türk Dil Kurumu. *Tdk Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.
- Ûdeh, Abdulkadir. *et-Teşrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'î*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kâtibi'l-'Arabî, ts.
- Uleyş, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *Minehu'l-Celîl Şerhu Muhtasari Halîl*. 9 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1989.
- Uluslararası Hukukçular Birliği. *İslâm Ceza Hukuku*. Editörler, Abdurrahman Eren - M. Refik Korkusuz. 2 Cilt. 2. Baskı. İstanbul: Lâle Yayıncılık, 2017.
- Usâme Alî Mustafa. *Usûlu'l-Muhâkemâti's-Şer'iyyeti'l-Cezâiyye*. 1. Baskı. Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 2005.
- Yâsin, Muhammed Na'îm. *Nazariyyetu'd-Da'vâ beyne's-Şer'i'ati'l-İslâmiyye ve Kânûni'l-Murâfa'â'ti'l-Medeniyye ve't-Ticâriyye*. Riyâd: Dâru Âlemi'l-Kutub, 2003.
- Yavuz, Cevdet. "Dâva". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- Yeni Hukuk Lûgatı ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Site Yayınları/Site Kitapevi, 1964.
- Yılmaz, Ejder. *Hukuk Sözlüğü*. Genişletilmiş 4. Baskı. Ankara: Yetkin Hukuk Yayınları, 1992.
- Yiğit, Yaşar. *İslâm Ceza Hukuku Hükümlerin Yürürlüğü*. 1. Baskı. Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık, 2012.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Sırrî b. Sehl. *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbuhu*. Thk. Abdulcelîl Abduh Şelbî. 5 cilt. 1. Baskı. Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub, 1988.
- Zemaşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Amr b. Ahmed. *el-Keşşâf 'an Hakâiki Ğavâmidi't-Tenzîl*. 4 Cilt. 3. Baskı. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-'Arabî, 1987.
- Zerkâ, Ahmed b. eş-Şeyh Muhammed. *Şerhu'l-Kavâ'idi'l-Fıkhiyye*. Tsh. ve Tlk. Mustafa Ahmed ez-Zerkâ. 2. Baskı. Dimaşk: Dâru'l-Kalem, ts.
- Zeydân, Abdulkerîm. *el-Vecîz fi Şerhi'l-Kavâ'idi'l-Fıkhiyye fi's-Şer'i'ati'l-İslâmiyye*. 1. Baskı. Dimaşk: Müessesetu'r-Risâle Nâşirun, 2014.
- Zeyla'î, Fahrüddîn Osmân b. Alî. *Tebyînu'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik* (eş-Şelebî'nin haşiyesi ile birlikte). 6 Cilt. Kâhire: el-Matba'atu'l-Kubrâ el-Emîriyye, 1895.

Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*. 10 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Fıkr, ts.

ÖZGEÇMİŞ

1982 yılında Diyarbakır'ın merkez Sur İlçesinde doğdu. İlkokulu Diyarbakır'ın Sur ilçesine bağlı yeni ilkokulunu, aynı ilçeye bağlı Melik Ahmet lisesinde ortaokulunu tamamladıktan sonra 2003 yılında da askerliğini tamamladı. 2005-2011 yılları arasında klasik medrese eğitimi aldı. Bu süreçte İmam Hatip Lisesini dışardan ve Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Ön Lisans programından mezun oldu. 2011 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın taşra teşkilatında imam-hatip olarak göreve başladı. 2013 yılında Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2013 yılında Trabzon Dini Yüksek İhtisas Merkezi'nde İhtisas kursuna katıldı ve 2016 yılında bu eğitimini başarıyla tamamlayarak Bitlis'in Ahlat ilçesine vaiz olarak atandı. 2018 yılının ekim ayında naklen Diyarbakır'ın Yenişehir ilçesine vaiz olarak atandı ve halen bu görevini yürütmektedir. Arapça bilmekte olup evli ve 2 çocuk babasıdır.